

MAALLIKKO MUINAISTUTKIMUKSEN APUNA

Lauri Nautelan arkeologisen kokoelman muodostuminen ja sisältö

Leena Viskari
Pro gradu -tutkielma
Turun yliopisto
Historian, kulttuurin ja taiteidentutkimuksen laitos
Arkeologia
Kesäkuu 2018

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos / Humanistinen tiedekunta
VISKARI, LEENA: Maallikko muinaistutkimuksen apuna – Lauri Nautelan arkeologisen kokoelman muodostuminen ja sisältö

Pro gradu -tutkielma, 85 sivua, 5 liitettä

Arkeologia

Kesäkuu 2018

Tutkielmassani selvitän arkeologian harrastajan keräämän kokoelman muodostumista, sisältöä ja merkitystä, hänen tapaansa kerätä ja tutkia muinaislöytöjä sekä keräämisen motiiveja. Tutkimukseni on aineistolähtöinen. Merkityksellisimmät lähteeni ovat Museoviraston arkeologisten kokoelmien löytöluettelot sekä Museoviraston arkiston raportit arkeologisista tutkimuksista Liedossa.

Lauri Nautelan yli 24 000 löydön kokoelma on kerätty pääasiassa vuosien 1954–1990 välisenä aikana Varsinais-Suomesta, Aurajokilaaksosta. Kokoelmassa on keramiikkaa ja kiviesineitä. Suurin osa esineistä on iskoksia. Esineistä 95 % on kivikautisia ja 5 % pronssi- ja rautakautisia. Kokoelman järjestäminen asetti sen oikeisiin mittasuhteisiin ja teki mahdolliseksi sen tutkimisen. Muu tutkimusaineisto on kirjoja, lehtileikkeitä, valokuvia ja karttoja.

Aurajokilaakson esihistoriaa on tutkittu 1860-luvulta asti. Ennen vuotta 1954 Liedosta tunnettiin neljä kivikautista asuinpaikkaa ja kahdeksan rautakautista kalmistoa. Lauri Nautelan harrastuksen tuloksena lisättiin 33 uutta kohdetta muinaisjäännösrekisteriin. Osa kohteista sijaitsi jo tunnettujen muinaisjäännösten lähituntumassa. Merkittävin lisäys oli Kukkarokosken kaksi asuinpaikkaa ja kalmiston käsittävä laaja muinaisjäännös.

Esinepelin avulla ihminen luo järjestystä esinemassaan. Keräily on mielihyvää tuottavaa toimintaa, jota harjoitetaan sen itsensä vuoksi. Esineisiin voi koskea, ne ovat ainutlaatuisia, luotettavia lemmikkejä. Niitä voi luetteloida ja järjestellä loputtomiin, pelata esinepeliä. Esineillä voi olla myös lämpöä sen mukaan, miten merkityksellisiä ne ovat. Tarpeettomaksi käynyt kylmennyt esine saa uuden lämmön keräilijän kokoelmassa. Nyt kun Lauri Nautelan keräämä arkeologinen kokoelma on luetteloitu osaksi Kansallismuseon kokoelmaa, se säilyy lämpimänä. Osa esineistä on esillä Lauri Nautelan toiveiden mukaisesti rakennetussa, hänen nimeään kantavassa Liedon Nautelankoskelle rakennetussa museossa.

Asiasanat: arkeologia, arkeologian harrastus, kokoelmat, keräily, esinepeli, Lieto, Aurajokilaakso, Kukkarokoski, Nautelankoski, esihistoria, kivikausi, pronssikausi, rautakausi, muinaisjäännökset, irtolöydöt, iskokset, museot, Nautelankosken museo, homoseksuaalisuus

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	1
1.1. Tutkimuksen lähtökohdat	1
1.2. Tutkimuksen paikantuminen tutkimuskenttään.....	3
1.3. Tutkimuskysymykset ja työn rakenne.....	5
1.4. Kenttätutkimuksia Liedossa ennen vuotta 1954	6
2. Tutkimuksellinen viitekehys.....	7
2.1. Aineiston esittely	8
2.2. Tutkimusmenetelmät.....	9
2.3. Itsereflektio ja eettiset pohdinnat.....	10
3. Lauri Nautelan henkilökuva ja museon perustaminen	13
3.1. Henkilöhistoria.....	13
3.2. Nautelankoski-säätiö ja Lauri Nautelan museo	14
4. Arkeologisen kokoelman muodostuminen	16
4.1. Ensimmäinen esine	16
4.2. Vuosi 1954	18
4.3. Kukkarkoski ja Kärkkänä	21
4.4. Aurajokilaakson kivikautisen asutushistorian kuva laajenee	24
4.5. Kokoelmat karttavat monin tavoin	27
4.6. Kotona vai Kansallismuseossa.....	31
5. Kokoelman sisältö.....	35
5.1. Kokoelman analysoinnin perusteet.....	35
5.2. Keramiikka ja savi.....	36
5.3. Nuolen- ja keihäänkärjet, reikäkivet ja siimapainot	43
5.4. Muut kiviesineet	44
5.5. Veitset ja kaapimet	50

5.6. Hioimet	51
5.7. Iskokset	51
5.8. Luu	53
5.9. Pronssi- ja rautakauden esineet.....	53
5.10. Yleiskatsaus kokoelmaan.....	55
6. Arkeologian harrastus	55
6.1. Kirja- ja lehtileikekokoelma.....	55
6.3. Kartat ja valokuvat.....	65
6.4. Keräilyn motiiveista	67
6.5. Yhteydenpito ammattilaisiin	68
6.6. Merkitys yhteisössä ja kulttuuriarvojen säilyttäjänä	71
7. Loppupäätelmiä.....	74
Lähdeluettelo.....	78
Liitteet.....	86
LIITE 1: Kartat 1–4.....	86
LIITE 2: Kartat 5-7.....	90
LIITE 3: Otanta kirjakokoelmasta ja lehtileikkeistä.	93
LIITE 4: Kirjakokoelmasta poimittuja teoksia.....	106
LIITE 5: Valokuvia Lauri Nautelan kokoelmasta.	113

1. Johdanto

1.1. Tutkimuksen lähtökohdat

Lietolaisen tilanomistajan Lauri Nautelan arkeologiseen kokoelmaan sisältyy yli 24 000 maalöytöä. Löydöt Nautela on kerännyt useamman vuosikymmenen aikana 1930-luvulta 1980-luvun loppuun. Hän liikkui kokoelmaa kartuttaessaan Varsinais-Suomessa ensisijaisesti Aurajoen lähituntumassa Auran Leinakkalasta Liedon Harviaisten kylään saakka joen molemmin puolin. Matkaa Leinakkalasta Harviaisiin on linnuntietä noin kymmenen kilometriä. Hajalöytöjä on myös Maa-rian Jäkärlestä ja Paattisilta sekä aivan yksittäisiä kauempaakin, Alastarolta, Maskusta ja Vehmaalta. Pro gradu -tutkielmassani selvitän Lauri Nautelan arkeologisen kokoelman syntyvaiheita, muodostumista ja päätymistä osaksi yhteistä kulttuuriperintöä.

Tutkielmani on pakostakin vain pintaraapaisu Lauri Nautelan kokoelmien tutkimuksessa. Aiemmin tutkimusta on tehty jonkin verran sekä arkeologisista että kulttuurihistoriallisista esineistä, joita on tuotu esiin vuonna 2000 valmistuneen Lauri Nautelan museon näyttelyissä. Perusnäyttely *Kivikauden pyyntimiehen jäljillä* perustuu Kukkarkosken kivikautisen asuinpaikan ja kalmiston vuosien 1975–76 kaivauksiin. Kaivauslöytöjen lisäksi näyttelyssä on Lauri Nautelasta harrastaja-arkeologina kertova vitriini, jossa on esillä hänen arkeologiseen kokoelmaansa kuuluvia esineitä sekä osainterioöri työhuoneesta hänen kodistaan Taimelasta. Näyttelyä täydennettiin vuonna 2002 *Koskettava kivikausi* -näyttelyllä, jossa museovieraiden on mahdollista käsin tunnustella esimerkiksi meripihkan palasia, obsidiaania, kvartsia, piitä, hioimia ja iskoksia.

Kirjastonurkassa on esillä osa Lauri Nautelan 8 000 niteen kokoelmasta. Hyllyyn on valittu selailun kestäviä teoksia, jotka käsittelevät arkeologiaa, historiaa, keräilyä, kirjallisuutta, kulttuuriperinteen tutkimusta, luontoa, maantiedettä ja taidetta. Teemanäyttelyiden mukaisesti hyllyyn laitetaan aiheen mukaisia teoksia, joita museovieraat voivat selailla. Vanhojen kirjojen kokoelmasta osa on esillä vitriinissä.

Rahakokoelmasta on luetteloitu yli 6 000 kolikkoa ja seteliä. Kokoelmaan ja sen tutkimuksiin perustuva *Kaikilla rahaa on – harvalla hyvä hevonen* -näyttely oli esillä vuonna 2002 ja *Raha. Kerätty ja kätkeyty* vuosina 2009–2011. Posliinikokoelma pitää sisällään yli 1 000 luetteloitua esinettä, joiden lisäksi on vielä paljon luetteloimattomia esineitä ja esineiden sirpaleita. *Käsiteltävä varoen – posliinin tarina* -näyttelyyn pääsi museovieras tutustumaan vuosina 2005–2007. Yli 1 000 luetteloidun lasiesineen pohjalta toteutetussa *6000 vuotta lasin historiaa* -näyttelyssä oli mukana myös rautakautisia lasihelmiä Lauri Nautelan arkeologisesta kokoelmasta. Näyttely oli esillä vuosina 2013–2017.

Lauri Nautelan seksologisen kokoelman tutkimus aloitettiin vuonna 2005 Turun yliopistossa järjestetyn *O tempora o queer: pervot ajat* -tutkimusseminaarin yhteydessä Turun yliopiston kirjallisuustieteen laitoksen kanssa. Tutkija Lasse Kekkiä kiinnosti erityisesti Lauri Nautelan kirjakokoelma tuhansine lehtileikkeineen, kommentteineen ja ristiviittauksineen. Tämä työ jäi valitettavasti kesken Lasse Kekin katoamisen vuoksi, eikä tutkimukselle löytynyt jatkajaa. Pieni otos kokoelmasta oli esillä Vantaan museon *Sateenkaari-Suomi. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa* -näyttelyssä vuonna 2007. Lasse Majurin (2007) kirjoittama artikkeli Lauri Nautelasta näyttelyn yhteydessä julkaistussa samannimisessä teoksessa perustuu kokoelman lisäksi haastattelututkimukseen.

Negatiivista julkisuutta Nautelankoski-säätiölle tuottanut Kalle Hammin ja Dzamil Kamangerin *Gaykätkö*-taideprojekti vuonna 2016 oli valitettava askel taaksepäin Lauri Nautelan seksologisen kokoelman tutkimuksessa. Taitelijat halusivat melko yksipuolisesti tuoda esiin Lauri Nautelan vanhan seksuaalilain aikana kärsimän vankeusrangaistuksen. Tämä ei Nautelankoski-säätiön hallituksen mielestä ollut sopusoinnussa Lauri Nautelan oman tahdon ja ajatusten kanssa. Ennen kuolemaansa Lauri Nautela kertoi Nautelankoski-säätiön asiamiehelle toiveensa keräämiensä kokoelmien käytöstä museotyössä. Seksologisesta kokoelmasta hän mainitsi erikseen toivovansa sitä käytettävän tutkimuksessa, jotta sen avulla voidaan selvittää sukupuolivähemmistöjen historiaa Suomessa. Oman henkilöhistoriansa hän pyysi jättämään tutkimuksen ulkopuolelle. Näin jälkeen-

päin ajatellen *Gaykätkö*-taideprojektissa olisi varmasti neuvottelemalla päästy sopuun, mutta lopputulos silloin oli, että Nautelankoski-säätiö kielsi taiteilijoita käyttämästä Nautelan nimeä projektissaan. Taideprojekti toteutui kuitenkin niin, että taiteilijat siirsivät Lauri Nautelasta kertovan gaykätkön Nautelankosken museon alueelta Turkuun (TS 2016).

Muista Lauri Nautelan kokoelmista valokuvat on luetteloitu Liedon museon kokoelmiin, mutta ovat kokonaisuudessaan tutkimatta. Arkistoaineiston järjestämistä on aloitettu, mutta luettelointityö on suurimmaksi osaksi tekemättä. Aineistosta on luetteloitu 642 postikorttia ja 12 karttaa.¹

Terhi Ykspetäjä-Remes (2008) teki Lauri Nautelan keräilystä Turun yliopiston museologian oppiaineeseen proseminariesitelmän, jossa hän pohtii keräilijän kokoelman merkitystä paikallismuseossa. Esitelmä käsitteli keräilyn tulosta kokonaisuutena. Pro gradu -tutkielmani on ensimmäinen yhden osakokoelman kokonaisvaltaiseen kartoittamiseen tähtäävä tutkimus. Työni ei ole tarkoitus olla arkeologisen kokoelman syväanalyysi. Se luo pohjan, joka on välttämätön jatkotutkimuksille. Tutkimuksen aikana syntynyttä tietoa on jo hyödynnetty Liedon museossa esimerkiksi museovieraiden opastuksessa.

1.2. Tutkimuksen paikantuminen tutkimuskenttään

Kansallismuseon muinaistieteelliset kokoelmat karttuvat alan ammattilaisten tekemien tutkimusten lisäksi jatkuvasti myös yksityisten henkilöiden lahjoitusten myötä. Varsinkin antikvaarisen toiminnan alkuvaihetta Suomessa leimaa vahvasti arkeologian harrastajien keräilytyö. A. M. Tallgren (1924) selvittää teoksessaan *Museomiehen työpöydältä* sekä näiden varhaisten arkeologian harrastajien että Kansallismuseon kiertävien kerääjien toimintaa. Suomen museolaitoksen lainsäädännön historiaa ja kehitystä selvensivät Mikko Härön (1984) *Suomen muinaismuistohallinto 1884–1917* ja Visa Immosen (2016) *Tutkimuksen ja hallinnon ristiaallokossa: 1917–1972* -teokset. Immonen käsittelee myös niitä henkilöitä, jotka ovat museoviraston viranhaltijoina olleet yhteydessä Lauri Nautelaan.

---

¹ Luettelointitilanne 26.5.2018.

Nämä tutkimukset auttavat sijoittamaan Nautelan toiminnan osaksi Kansallismuseon muinaistieteellisten kokoelmien muodostumisen historiaa.

A. M. Tallgren (1931) kirjoitti ensimmäiseen *Liedon historia* -teokseen artikkelin Liedon esihistoriasta. Jukka Luoto (1988) käsittelee laajasti Liedon esihistoriaa *Liedon historia 1* -teoksessa. Kun Tallgrenin ja Luodon artikkeleita tarkastelee rinnakkain, näkee viidenkymmenen vuoden aikana tapahtuneen kehityksen Liedon esihistorian tutkimuksessa. Ennen 1930-lukua Liedossa ei ollut tehty arkeologisia kaivauksia kivikautisilla asuinpaikoilla. Tallgren esittelee artikkelissaan 18 kivikauden löytöpaikkaa, löytöjä on yhteensä 37. Pronssikaudelta vuonna 1931 on tunnettu ainoastaan Littoisista löytynyt kirves. Rautakaudelta Tallgren luettelee Sauvalan, Loukinaisten, Vintalan ja Rähälän kalmistot sekä Kaskalan, Viikan ja Vanhalinnan muinaislinnat (Tallgren 1931: 7–10). Vaikka Jukka Luotokin (1988: 73) mainitsee artikkelissaan, että Liedossa on kivikautisia kohteita tutkittu vain muutama, tunnettiin 1980-luvun lopulla 31 kivikauden asuin- tai löytöpaikkaa. Pronssikautisia hiidenkiukaita tiedettiin kaksi ja rautakautista löytöpaikkoja 34 (Luoto 1988: 70, 92, 108). Luodon artikkelissa on paljon viittauksia myös Lauri Nautelan kokoelmiin.

Ella Kivikoski julkaisi vuonna 1939 väitöskirjansa *Die Eisenzeit im Auraflossgebiet*, joka perustuu hänen 1930-luvulla tekemiinsä tutkimuksiin Aurajokilaaksoissa. Ensimmäinen viittaus Lauri Nautelan löytöihin on Kivikosken väitöskirjassa. Vuosina 1947 ja 1951 julkaistuissa *Rautakauden kuvasto I* ja *II* -teoksissaan Kivikoski viittaa useampaan Nautelan tekemään rautakauden löytöön. Torsten Edgren (1966: 76–77) väitöskirjassaan *Jäkärälä-gruppen. En västfinsk kulturgrupp under yngre stenålder* tarkastelee Lauri Nautelan tekemiä keramiikkalöytöjä osana Jäkärälän tyyppin keramiikan esiintymistä Liedossa.

Työtä tehdessäni olen pohtinut paljon myös tutkimusetiikkaa, tutkijan vastuuta, oikeuksia ja velvollisuuksia sekä omaa asemaani tutkijana. Pohjana olen käyttänyt Arja Kuulan (2006) *Tutkimusetiikka* -teosta, Kirsi Vainio-Korhosen (2017) *Vastuullinen historia* sekä Marja-Liisa Hinkkasen (1995) *Onko historian henkilöllä intimitteettisuoja?* -artikkeleita. Maarit Leskelä-Kärki (2017) pohtii erilaisia tapoja kirjoittaa elämäkerta teoksessaan *Toisten elämät. Kirjoituksia elämäkerroista*.

Tämän sekä Marc-Antoine Kaeserin (2008) artikkelin *Biography as Microhistory. The Relevance of Private Archives for Writing the History of Archaeology* avulla selvitän työni biografista aspektia.

Keräilyn motiiveja ovat selvittäneet muun muassa Susan M. Pearce (1992) teoksessaan *Museum, Objects and Collections: A Cultural Study*, Jean Baudrillard (1994) artikkelissaan *The System of Collecting* ja Ilmari Vesterinen (2001) artikkelissaan *Esinepeli*. Lauri Nautelan keräilyn ominaispiirteitä selvittäessäni olen näiden lisäksi käyttänyt pohjana Terhi Ykspetäjä-Remeksen (2008) tutkielmaa *Keräilijän kokoelma paikallismuseossa*.

Kirjallisten lähteiden lisäksi käytän työssäni suullista informaatiota. Haastattelin arkeologeja Matti Huurre, Jukka Luoto ja Satu Mikkonen-Hirvonen, joiden tiesin olleen ammattinsa vuoksi tekemisissä Lauri Nautelan kanssa. Haastattelin myös kahta lietolaista, joilla oli muistoja Lauri Nautelan arkeologisen kokoelman kartuttamisesta.

1.3. Tutkimuskysymykset ja työn rakenne

Pro graduni tutkimuskysymykset kohdistuvat Lauri Nautelan keräämään arkeologiseen kokoelmaan. Tutkimusotteeni on aineistolähtöinen, ja kokoelma on tutkimusaineistoni. Luvussa kaksi kerron niistä menetelmistä, joita olen työssäni käyttänyt aineistoa käsitellessäni ja mihin nämä menetelmät perustuvat. Luvun lopussa pohdin tutkimusetiikkaa ja omaa suhdettani tutkimuskohteeseen. Kolmannessa luvussa käsittelen lyhyesti Lauri Nautelan elämänvaiheita.

Varsinaista tutkimusaineistoa lähestyn kahdelta suunnalta, kokoelmasta käsin ja kerääjästä käsin. Neljännessä luvussa selvitän, miten Lauri Nautelan arkeologinen kokoelma on muodostunut ja mitkä mahdolliset asiat ovat siihen vaikuttaneet. Käyn vaihe vaiheelta läpi Lauri Nautelan arkeologisten kokoelmien muodostumisen niin ajallisesti kuin paikallisesti asiat toisiinsa sitoen. Viidennessä luvussa käsittelen arkeologisen kokoelman sisältöä ja tarkastelen esineitä ryhminä.

Kuudennessa luvussa aineistoa lähestytään keräilijän suunnalta. Maalöytöjen lisäksi aineistossa on kirjallisuutta ja arkistomateriaalia. Näiden avulla tutkin Lauri Nautelan tapaa toimia arkeologian harrastajana. Tarkastelen myös hänen keräilymotiivejaan ja sitä, mitä kokoelma hänelle merkitsi. Eniten pohdintaa vaativa kysymys on se, mikä kokoelman merkitys arkeologialle ja paikalliskulttuurille on. Viimeisessä luvussa kerron tutkimusprosessin aikana muodostuneet johtopäätökset.

1.4. Kenttätutkimuksia Liedossa ennen vuotta 1954

Pro gradu -tutkielmani paikantuu alueellisesti Museoviraston Liedossa niillä alueilla tehtyihin kenttätutkimuksiin, joilla Lauri Nautela teki omia tutkimusretkiään. Raportit kenttätutkimuksista on dokumentoitu museoviraston kaivaus-, tarkastus- ja inventointikertomuksiin. Museoviraston arkeologisten esinekokoelmien löytöluetteloista sain tietoja löytöpaikoista, löytö- tai luettelointiajankohdista sekä esineiden määristä. Esineen perässä oleva KM-numero viittaa Kansallismuseon arkeologisten kokoelmien löytöluetteloihin.

Aurajokilaakson esihistoriaa on tutkittu 1860-luvulta asti. Ensimmäiset alueelta Kansallismuseon kokoelmiin luetteloidut esineet ovat vuodelta 1868.¹ A. Lindmanin kokoelmassa ovat Rähälän Liukkaan talon mailta löytyneet tasataltta (KM 790) ja taltan katkelma sekä Rähälän Anttilan ja Händin talojen luota löytyneet korut (KM 801:1, KM 801:a). Varhaisin kiinteiden muinaisjäännösten inventointi alueella on K. Killisen vuonna 1877 Suomen Muinaismuisto Yhtiön matkarahojen turvin laatima. Liedosta Killinen luettelee kivröykkiöitä eli ”Kalevanpoikain kivi-koita” Pränikkälän Nunnainaidan, Kaskalan Linnamäen, Mäyryn ja Laurilan kivi-kot, Brunkkalasta (nyk. Auran kuntaa) Laukkaniityn Kiuasvuoren ja Parastenvuoren kivi-kot. Kalmistoja Killinen inventoi Vintalan Kylän talon luota ja Mäkkylästä. Hän mainitsee myös Mäkkylän Yli-Nikulan talon takana olevan kivikehän ja Kep-pasen talon vieressä olevat kuopat sekä Ankan kylän Willavuoren ”hiitten sor-mein jäljet” kivessä (Killinen 1877).

---

¹ Museoviraston löytöluetteloon on merkitty löydölle KM 790 vuosi 1868, K. Killisen (1877) inventointikertomukseen vuosi 1869.

Varhaisimmat tutkimukset Aurajokilaaksossa ovat Hjalmar Appelgrenin (1885–1886, 1886, 1902) sekä Juhani Rinnan (1909) kaivaukset 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa Liedon Vanhalinnalla. Ensimmäinen tarkastus oli H. J. Heikelin (1899) Loukainaisten kansakoulun rakentamista varten tekemä Kukonharjun polttokalmiston tarkastus. Sauvalan Ylipäätä (Tallgren 1913) ja Pokkolan Kärmeorvonmäkeä (Tallgren 1919) tutki A. M. Tallgren 1910-luvulla. Helmer Salonen (1929) (myöh. Salmo) tarkasti Vintalan Kylätalon rautakautisten esineiden löytöpaikan vuonna 1929. Alfred Hackman (1930, 1931) kaivoi Vintalan Merolan rautakautista kalmistoa 1930-luvun alussa.

Ella Kivikoski tutki useita kohteita Liedossa 1930-luvulla. Rautakautisia kalmistoja Kivikoski kaivoi Mäkkylän Hulkkunanmäellä (Kivikoski 1933b, 1934), Vintalan Merolanmaalla (Kivikoski 1935a) ja Sauvalan Pitkäsmäellä (Kivikoski 1935b). Hän tarkasti kivikautisia löytö- ja asuinpaikkoja Papinnummella (Kivikoski 1933a) ja Äärilännummella (Kivikoski 1935c) sekä kaivoi Viikan Jyrkänkallion kivikautisella asuinpaikalla (Kivikoski 1936).

Sauvalan kylässä tutkimuksia tehtiin 1940-luvulla, jolloin Nils Cleve (1947) tarkasti Ylipään ja Ristinpellon sekä Karhunlähteenpellon kalmistojen ja keihäänkärjen (KM 11782) löytöpaikan sekä kaivoi Ristinpellon kalmistoa (Cleve 1949–1950). Jorma Leppäaho kaivoi Pitkäsmäellä, kun läheltä Ella Kivikosken vuoden 1935 kaivausaluetta, kaatuneen puun juurelta oli löytynyt asehaudan kalustus (Leppäaho 1949).

Loukainaisten kylässä oli 1950-luvun alkupuolella tietöiden yhteydessä tullut esiin muinaisesineitä. Haimionmäen aluetta tutkittiin C. F. Meinanderin (1953–1954) johdolla kahtena kesänä. Paikalla todettiin rautakautinen kenttäpolttokalmisto, joka ei ollut ehtinyt tuhoutua kuin pieneltä osin tietöiden yhteydessä. Muita tutkimuksia ei Liedossa ennen Matti Huurteen inventoinia vuonna 1954 tehty (LIITE 2: *Kartta 5*).

2. Tutkimuksellinen viitekehys

2.1. Aineiston esittely

Aloittaessani syyskuussa 2017 Lauri Nautelan arkeologisesta harrastuksesta kertovaa pro gradu -tutkimustani oli osa löydöistä vielä luetteloimatta. Esineitä oli muoviämpäreissä ja -pusseissa, pahvilaatikoissa ja lasipurkeissa tuhatmäärin. Ensimmäiseksi oli siis luetteloitava kokoelma. Tutkiessani Museoviraston löytöluetteloita huomasin, että Lauri Nautelan aiemmin museoon toimittamien löytöjen kohdalla oli käytetty kahta numerointitapaa. Yleisempi tapa oli antaa oma päänumero aina yhdeltä tietyltä paikalta löydetylle kokonaisuudelle ja alanumerot juoksevasti yksittäisille löydöille. Nautela oli toimittanut Kansallismuseoon vuonna 1965 suuren löytökokonaisuuden, joka käsitti löytöjä useasta eri paikasta. Tälle isolle kokonaisuudelle oli annettu yksi päänumero (KM 16879), ja alanumerot (1–276) järjestyksessä: 1–20 Rähälä Ryökäs, 21–30 Vintala Kesäläinen, 31–47 Vintala Ylikirri ja niin edelleen. Tavallaan vuonna 1990 luetteloitu iso kokonaisuus oli yhdistelmä aikaisemmista numeroinneista. Kokonaisuus sai useita päänumeroita, joissa yhden päänumeron alla saattoi kuitenkin olla muutama lähekkäin sijaitseva löytöpaikka. Koska aineistossa oli runsaasti esimerkiksi pieniä kvartsi- tai kivilaji-iskoksia, saattoi yksi alanumero sisältää monta kappaletta löytöjä. Neuvotteluissa Museoviraston arkeologisista kokoelmista vastaavan intendentin Katja Vuoriston kanssa luetteloinnissa päädyttiin vuoden 1990 numeroinnin kaltaiseen ratkaisuun.

Lauri Nautelan arkeologinen kokoelma on muodostunut pitkän ajan kuluessa, ja sitä on luetteloitu useassa erässä. Ensimmäinen löytö on kirjattu Museoviraston arkeologisten esinekokoelmien löytöluetteloon vuonna 1936 ja toistaiseksi viimeiset vuonna 2018. Ennen vuotta 1990 luetteloituja löytöjä säilytetään Helsingissä Museoviraston arkeologisten kokoelmien tiloissa. Vuonna 1990 luetteloidut löydöt sijoitettiin Turun museokeskuksen säilytystiloihin. Suurin osa luetteloimattomista löydöistä siirrettiin ensin vuonna 1990 Liedon vanhan kunnantalon arkistoon ja vuonna 2015 Liedon museon säilytystiloihin, jonne tuotiin loputkin löydöt Lauri Nautelan kotoa Taimelasta. Esineet luetteloitiin vuosina 2017–2018, ja niiden lopullinen sijoituspaikka jäi tässä vaiheessa vielä avoimeksi. Kansallismuseon numeroille luetteloidut esineet siirretään joko Museoviraston tiloihin Helsin-

kiin tai Turun museokeskuksen tiloihin Turkuun. Kontekstitietoja vailla olevat löydöt luettelointiin Liedon museon kokoelmiin. Ne liitetään myöhemmin mahdollisesti Liedon museon opetuskokoelmaan, jolloin niitä voidaan käyttää esimerkiksi kouluisten muinaistekniikkapäivillä havainnollistamaan kivikauden ajan ihmisten elämää.

Lauri Nautela keräsi elämänsä aikana mittavan kirjakokoelman. Kirjoista on luetteloitu Liedon museon kokoelmatietokantaan 3 703 nidettä,¹ mutta niitä on vielä hyllyissä Lauri Nautelan entisessä kodissa Taimelassa ja laatikoissa museossa odottamassa luettelointia. Nautelan kertoman mukaan kirjoja on kaiken kaikkiaan noin 8 000 nidettä. Historia-luokkaan on luetteloitu yhteensä 843 teosta, joista 350 liittyy tavalla tai toisella arkeologiaan. Kirjoissa on alleviivauksia ja marginaaleihin kirjoitettuja huomautuksia.

Arkistoaineisto on lehtileikkeitä, karttoja ja valokuvia sekä Lauri Nautelan muistiinpanovihko. Muistiinpanovihkoon Nautela on kirjannut tietoja löytämistään esineistä ja karttoihin hän on merkinnyt esineiden löytöpaikkoja. Lehtileikkeet on suurimmaksi osaksi sijoitettu kirjojen väliin. Nautela on ottanut myös jonkin verran valokuvia muinaisjäännöksistä ja arkeologisista kaivauksista sekä esineistä. Valokuvat ja muistiinpanovihko sekä osa kartoista on luetteloitu Liedon museon kokoelmiin, ja niitä säilytetään museon arkistossa. Lehtileikkeitä ei ole vielä luetteloitu. Ne ovat joko niiden kirjojen välissä, joihin Lauri Nautela on ne sijoittanut tai pakattuina arkistolaatikoihin kontekstitietoineen.

2.2. Tutkimusmenetelmät

Ryhtyessäni tarkemmin tutkimaan Lauri Nautelan kokoelmaa selvitin ensin esineiden löytöalueen. Käytin lähteenä ensisijaisesti Museoviraston arkeologisten esinekeräilyjen löytöluetteloita. Nautelan muistiinpanovihon ja karttojen avulla pystyin tarkentamaan löytöpaikkoja. Kokoelmien sisällön jaottelussa noudatin

---

¹ Luetteloititilanne 22.3.2018.

pääosin Matti Huurteen (2001) *Kivikauden Suomi* -teoksessa käyttämää jaottelua, jossa esineitä ryhmitellään niiden materiaalin ja alkuperäisen käyttötarkoituksen mukaan.

Tapaa toimia arkeologian harrastajana selvitin kahdella tavalla. Haastattelin Matti Huurretta (2017) hänen kokemuksistaan Lauri Nautelan aloittaessa arkeologian harrastusta ja Jukka Luotoa (2018a; 2018b), joka oli Nautelaan yhteydessä 1980-luvulla kirjoittaessaan Liedon historiateoksen esihistoriaosuutta. Satu Mikkonen-Hirvonen luetteli vuonna 1990 kokoelmia, ja häneltä sain tietoa myöhemmistä ajoista (Mikkonen-Hirvonen 2017). Toisen reitin avaajana oli kirjakokoelma ja sen yhteyteen arkistoidut lehtileikkeet sekä kartta-aineisto. Niiden avulla pääsin katsomaan ikään kuin kerääjän silmin hänen toimintaansa maallikkoarkeologina.

Luvun lopussa arvioin Lauri Nautelan roolia yhteisössä ja merkitystä kulttuuriarvojen säilyttäjänä. Muodostamani tulkinta perustuu omien muistojeni lisäksi haastatteluaineistoon. Nautelankosken luontoalueen suojelun historiaa selvittäessäni olen käyttänyt lähteenä lohkomistoimituspöytäkirjoja Maanmittauslaitoksen arkistosta ja luonnonsuojelupäätöksiä Turun ja Porin lääninhallituksen yhteisarkistosta.

2.3. Itsereflektio ja eettiset pohdinnat

Kun viisikymmentä vuotta sitten porkkanamaata harventaessani otin talteen roudan maasta esiin nostamia kiviä Lauri Nautelaa varten, ei mielessäni ollut, että eräänä päivänä teen hänen kokoelmistaan tieteellistä tutkimusta. Eikä vielä silloinkaan, kun nuorena aikuisena pyysin apua Bengt Lidneriä käsittelevää kirjallisuustieteen esseitä kirjoittaessani. Olen tuntenut Lauri Nautelan henkilökohtaisesti lapsesta asti. Hänen monipuolinen keräily- ja tutkimusharrastuksensa oli kaikille Liedon Mäkkylän kylässä Nautelan naapurustossa asuville tuttu – ja aina keväisin myös näkyvä asia, kun hän kulki pelloilla tutkimusretkillään. Kun Lauri Nautela ja Liedon kunta perustivat Nautelankoski-säätiön hoitamaan Liedon kunnan museotoimen tehtäviä, minut valittiin säätiön asiamieheksi ja museon johtajaksi vuonna 1998. Tein tiiviisti Nautelan kanssa yhteistyötä hänen viimeisenä elinvuotenaan, ja kun Lauri Nautela kuoli, sain järjestää hänen hautajaisensa.

Työskenneltyäni Lauri Nautelan kokoelmien parissa Liedon museossa yli kaksikymmentä vuotta olen tutustunut Nautelaan myös hänen kokoelmiensa kautta. Etuna tutkimustyössäni on ollut, että aineisto on helposti saavutettavissa, se on minulle osittain entuudestaan tuttu ja näin myös ehkä helpommin ymmärrettävissä. Lauri Nautelan tapa tutkia ja tulkita aineistojaan on esimerkiksi kirjakokoelmaa luetteloidessani tullut näkyväksi. Lehtileikkeitä, ristiviittauksia ja kommentteja pursuilevasta aineistosta löytyy aina punainen lanka. Tietyllä tavalla olen Nautelan kokoelmien tutkimusta koskevissa asioissa portinvartijan roolissa; työtehtäviini Liedon museossa kuuluu myös kokoelmia koskeva tutkimustyö. Julkisella sektorilla pitää pyytää organisaation hallinnosta vastaavalta taholta tutkimuslupa (Kuula 2006: 144). Koska itse olen sekä aineistojen kannalta portinvartija että aineistoja käyttävä pro gradu -tutkielman tekijä, olen keskustellut useaan otteeseen tutkimuksestani Nautelankoski-säätiön hallituksen Lauri Nautelan edustajan Jarkko Saaren kanssa. Hän on hyväksynyt tutkimuksen aiheen ja tutkimussuunnitelman sekä kannustanut minua työn tekemisessä.

Se, että olen tuntenut Lauri Nautelan ja työskennellyt hänen kokoelmiensa parissa on varmasti muokannut tapaani ajatella ja se on myös vaikuttanut tulkin-toihini. Kun tuntee tutkimuskohteensa, on vaarana luottaa omiin, vuosien mittaan syntyneisiin käsityksiin ehkä liikaakin. Työn edetessä olen pyrkinyt tunnistamaan ja erottamaan aikaisemmat käsitykseni ja tulkintani uusista merkityksistä, joita kokoelman tutkiminen on tuonut esiin.

Sveitsiläinen arkeologi Marc-Antoine Kaeser (2008) pohtii artikkelissaan *Biography as Microhistory. The Relevance of Private Archives for Writing the History of Archaeology*, miten arkeologian tieteenhistoriaa voidaan tutkia yhden ihmisen keräämän arkistoaineiston avulla. Tieteellistä biografiaa voidaan pitää eräänlaisena mikrohistoriana, jossa tutkimuskohteen elämäkerta ei kuitenkaan ole varsinaisen tutkimuksen aihe. Kaeserin ajatusten tavoin Lauri Nautelan elämäkerta ei ole pääasiallinen tutkimuskohteeni. Olen tehnyt tiiviin biografisen katsauksen, joka keskittyy elämässä muutoksia aiheuttaneisiin murrosvaiheisiin. Elämäkerta on myös ”tapa muistaa, tapa hahmotella ihmisen inhimillistä tapaa olla, niin suhteessa itseensä kuin muihin ihmisiin ja ympäristöön” (Leskelä-Kärki 2017: 8–9).

Koko pro gradu -tutkielmani läpi kulkee mukana Lauri Nautelan elämäntarina, hänen tapansa kerätä, tutkia ja toimia ympäristössään.

Kun tutkimus koskettaa henkilöitä, on syytä miettiä henkilöiden esiin tuomista heidän omilla nimillään. Lauri Nautelan kohdalla anonymisointia ei tarvitse tehdä. Nautela itse toivoi, että hänen kokoelmansa tulevat esille hänen nimeään kantavaan museoon, jossa ne ovat sekä museovieraiden nähtävänä että tutkijoiden saavutettavana. Vaikuttaa myös siltä, että Lauri Nautela oli ylpeä siitä, että hänen nimensä mainitaan lehdissä ja tutkimuskirjallisuudessa hänen tekemiensä löytöjen yhteydessä.¹ Tutkija Arja Kuulan (2006: 200–204) mukaan monet tutkimuksissa mukana olleet henkilöt saattavat erityisesti toivoa, että heidät mainitaan nimeltä tutkimuksessa, johon he ovat osallistuneet ja jonka kokevat tärkeäksi.

Kuolleelta emme voi enää kysyä, saako hänen nimensä julkaista tutkimuksen yhteydessä. *Vastuullinen historia* -artikkelissaan Kirsi Vainio-Korhonen (2017: 29–50) pohtii esimerkkien avulla tavallisen ihmisen esiin tuomista tutkimuksessa hänen omalla nimellään. Vaikka henkilötietosuojalait eivät samalla tavalla koske vainajia kuin elossa olevia, painottaa Vainio-Korhonen yksityisyyden suojaa myös historian henkilöille. Marja-Liisa Hinkkasen (1995: 192–193) mielestä intimitettisuoja pitäisi historian henkilön kohdalla olla jopa tiukempi kuin nyt elävien ihmisten kohdalla – kuollut kun ei voi enää kertoa omaa näkemystään itseään koskevista asioista ja vaikuttaa niiden tulkintaan.

Olen työssäni päätenyt sellaiseen ratkaisuun, että Lauri Nautelasta ja hänen perheensä jäsenistä olen käyttänyt heidän oikeita nimiään. Perhesuhteet ovat julkista tietoa, ja tieto on kaikkien saavutettavissa. Sen sijaan ne henkilöt, jotka ovat Nautelalle tuoneet muinaislöytöjä, olen pääosin anonymisoinut. He ovat lähes kaikki jo edesmenneitä, eikä heiltä enää pääse kysymään lupaa nimen julkaisemiseen. Heidän henkilöydellään ei myöskään ole työni kannalta oleellista merkitystä. Julkisuuden henkilöt voidaan tuoda esiin heidän omalla nimellään (Vainio-Korhonen 2017: 32). Kaikki sekä aikaisemmin että tätä työtä varten haastatellut

---

¹ Lauri Nautela on alleviivannut oman nimensä muun muassa Jukka Luodon (1988) *Esihistoria* -artikkelissa, kun hänet on mainittu löydön tekijäksi (KN 1844: 63, 178) ja tallettanut lehtileikkeitä, joissa kerrotaan hänen kokoelmistaan.

henkilöt ovat antaneet luvan tutkimuksessa viitata heihin heidän omalla nimellään.

3. Lauri Nautelan henkilökuva ja museon perustaminen

3.1. Henkilöhistoria

Lauri William (Viljami) Nautela (ent. Lagerström) syntyi 13.10.1914 Helsingissä. Nautelan kartanoon hän muutti 4-vuotiaana, kun Nautelan kartanon omistaja John Lagerström ja vaimonsa Saida (s. Malmström) adoptoivat hänet pojakseen. John Lagerström kuoli Laurin ollessa 14-vuotias. Saida Lagerström meni naimisiin Kaarlo Einari (Eino) Marienbergin kanssa vuonna 1930. Laurille syntyi vuonna 1935 veli, joka sai nimekseen Jaakko. Samana vuonna otti koko perhe sukunimekseen Nautela.¹

Lauri Nautelalla oli aluksi kotiopettaja, jonka johdolla hän opiskeli kansakoulun oppimäärän. Oppikoulun ja lukion Lauri suoritti Turun Suomalaisessa Lyseossa, josta hän kirjoitti ylioppilaaksi vuonna 1935. Saman vuoden syksynä Lauri Nautela muutti Helsinkiin, aloitti opiskelun Helsingin yliopiston maatalous-metsätieteellisessä tiedekunnassa ja liittyi Varsinais-Suomalaisen Osakunnan jäseneksi. Sota katkaisi Nautelan opinnot. Vaikka hän palasi sotien välissä ja jälkeen joksikin aikaa opiskelemaan Helsinkiin, hän ei vienyt opintojaan päätökseen. Sotaväkeen Lauri Nautela astui vuonna 1938, sen jälkeen hän palveli talvisodassa ja jatkosodassa. Hänelle myönnettiin vuonna 1940 talvisodan muistomitali miekan ja Karjalan kannas -soljen kera sekä 2. luokan vapaudenmitali. Nautela oli myös oikeutettu jatkosodan muistomitaliin, joka hänelle myönnettiin vuonna 1960 (KAS).

Sodan päätyttyä Lauri Nautela palasi takaisin kotiin Nautelan kartanoon ja aloitti työskentelyn Nautelan kartanon omistamassa Kukkarkosken myllyssä punnitsijana ja maksujen vastaanottajana. Saida Nautelan kuoleman jälkeen vuonna

---

¹ Kalevalan riemuvuonna 1935 noin 100 000 Suomen kansalaisen sukunimi muutettiin suomenkieliseksi Suomalaisuuden Liiton sukunimien suomalaistamiskampanjan myötä (Anttonen 2008: 213).

1953 Nautelan kartano tiluksineen oli jakamattomana Eino, Jaakko ja Lauri Nautelan yhteisomistuksessa. Yhteisomistus purettiin vuonna 1963, jolloin Knaapin tila ja sillä sijaitseva kartanorakennus jäivät Eino ja Jaakko Nautelan omistukseen, kuten myös Kukkarkosken (= Nautelankosken) saha ja mylly sekä itse koski ja koskiosuudet. Lauri Nautelan omistukseen tulivat Nautelan kartano -niminen tila sekä Marttila-, Heikkilä-, Kukkarkoski- ja Häntelä-nimiset tilat (LMA 5).

Nautela osti Mäkkylän kylästä Taimelan kiinteistön (LMA 6), jonne hän muutti asumaan vuonna 1964. Hänen elämässään oli myös vaikeita aikoja. Homoseksuaalisuus oli vielä 1960-luvulla määritelty rikokseksi ja 1970-luvulla sairaudeksi. Lauri Nautela tuomittiin vanhan seksuaalirikoslain nojalla vankeuteen ja hän suoritti rangaistuksensa vuosina 1965–66 (LMA 8–10). Nautela liittyi Sukupuolivähehmissöjen järjestö Psyke ry:n jäseneksi 1960-luvun lopulla.¹ Kun toiminta Kukkarkosken myllyssä loppui vuonna 1966, Nautela ei enää työskennellyt kodin ulkopuolella, vaan sai elantonsa vuokraamalla peltoja sekä myymällä tiloja ja tontteja omistamistaan maista (LMA 7). Keräilystä tuli tärkeä harrastus, johon hän saattoi keskittyä erityisesti jäätyään pois päivätyöstä. Vuosien mittaan Nautela keräsi laajat arkeologiset ja kulttuurihistorialliset kokoelmat, joita hän säilytti ja tutki kotonaan Taimelassa.

Lauri Nautelalle myönnettiin 13.10.1993 Aurora-mitali tunnustuksena hänen ansioistaan varsinaissuomalaisen kulttuurin hyväksi tehdystä työstä. Liedon päivänä 1996 kotiseutuyhdistys Lieto-Seura luovutti omana kunnianosoituksenaan Pietarin avaimen Nautelalle hänen elämäntyöstään lietolaisen kulttuuriperinnön tallentajana ja vaalijana. Lauri Nautela kuoli 5.9.1998, noin kuukautta ennen kuin olisi täyttänyt 84 vuotta.

3.2. Nautelankoski-säätiö ja Lauri Nautelan museo

Lauri Nautela lahjoitti kokoelmansa ja muuta omaisuutta Liedon kunnalle 8.8.1990 päivätyllä lahjakirjalla (LMA 1, 2). Lahjoitus sisälsi kiinteää omaisuutta Kukkarkosken yksinäistilan sekä Taimelan kiinteistön. Irtaimeksi omaisuudeksi

---

¹ Seksuaalista tasavertaisuutta edistävä Seta ry perustettiin vuonna 1974 Psyke ry:n pohjalta.

lahjakirjassa määriteltiin kirjakokoelma, rahakokoelma, postimerkkikokoelma, arkistokokoelma, luonnontieteellinen kokoelma, lasi- ja posliiniesinekokoelma sekä kansatieteellinen kokoelma. Lahjakirjassa mainitut velvoitteet Liedon kunnalle olivat alueen ja kokoelmien säilyttäminen. Alueen säilyttäminen tarkoitti Kukkarkosken yksinäistilan maiden säilyttämistä luonnonsuojelualueena, peltoviljelyalueena ja virkistyskäytössä. Kokoelmia varten oli perustettava Lauri Nautelan nimeä kantava museo, jossa on turvalliset ja riittävät tilat kokoelma- ja näyttelytyölle. Lisäksi lahjakirjaan on kirjattu ehto, jonka mukaan lahjakirja raukeaa ja kokoelmat ja omaisuus säätöidään yksityiseksi museoksi, mikäli Liedon kunta ei ole halukas täyttämään lahjakirjassa mainittuja ehtoja.

Liedon kunta osti Turun kaupungilta Nautelankosken (= Kukkarkosken) länsipuoleiset ranta-alueet vuonna 1986 (LKA 1), jolloin aloitettiin myös museo- ja luontoalueen suunnitteleminen alueelle (LKA 2). Lauri Nautelan lahjoituksen myötä olemassa olevaan museosuunnitelmaan lisättiin uudisrakennus, Lauri Nautelan museo, joka täydentäisi Nautelankosken museo-, luonto- ja muinaismuistoaluetta. Suomen nopeasti syvenevä 1990-luvun alun talouslama viivästytti kuitenkin museon rakentamista, ja lopulta Liedossa päädyttiin museon säätöimiseen.

Liedon kunnan ja Lauri Nautelan yhdessä perustama Nautelankoski-säätiö sai perustamisluvan vuonna 1996 ja se rekisteröitiin vuonna 1997 (LMA 3, 4). Liedon kunta siirsi kunnalliset museotoimen tehtävät Nautelankoski-säätiölle ja lahjoitti samassa yhteydessä sille Nautelankosken alueen rakennukset, Liedon kunnan kotiseutumuseon kokoelmat sekä Lauri Nautelan lahjakirjassa mainitun irtaimen omaisuuden ja kiinteästä omaisuudesta Taimelan kiinteistön. Liedon kunta sitoutui myös vuosittain avustamaan Nautelankoski-säätiön toimintaa sekä osoittamaan kokoelmien säilyttämiselle riittävät tilat. Lauri Nautela lahjoitti varoja uutta museorakennusta varten sekä laati testamentin, jonka ainoaksi edunsaajaksi hän nimesi Nautelankoski-säätiön. Sääntöjen mukaan Nautelankoski-säätiön viisijäseninen hallitus muodostuu kahdesta Liedon kunnan nimeämistä henkilöistä, kahdesta lietolaisten kulttuurityötä tekevien yhdistysten nimeämistä henkilöistä sekä Lauri Nautelan tahtoa valvovasta edustajasta.

Lauri Nautela ei ehtinyt nähdä nimeään kantavan museon valmistumista Liedon asemanseudulle Nautelankoskelle vuonna 2000, mutta hän ehti tutustua museon suunnitelmiin ja nähdä uudisrakennuksesta tehdyn pienoismallin. Asia oli hänelle tärkeä: hänelle merkitykselliset kokoelmat saadaan asianmukaisesti säilytykseen ja esille. Lauri Nautelan museossa on kahdessa kerroksessa tilaa noin 700 m². Alakerrassa on tilat esineiden huoltoa ja säilytystä varten sekä kaksi tutkijanhuonetta. Yläkerrassa on pysyvä näyttely *Kivikauden pyyntimiehen jäljillä*, joka pohjaa Kukkarkosken muinaisjäännösalueen kaivauslöytöihin ja arkeologisiin tutkimuksiin. Näyttelyn yhteydessä on myös Lauri Nautelan arkeologisesta harrastuksesta kertova vitriini, jossa on esillä Nautelan löytämiä muinaisesineitä. Osa Lauri Nautelan työhuoneesta hänen kotoaan Taimelasta tuotiin sellaisenaan pysyvien näyttelyiden tilaan. Vaihtuvien näyttelyiden tilassa on esitelty Nautelan kulttuurihistoriallisia kokoelmia eri teemakokonaisuuksina sekä yhdistettynä kotiseutumuseon kokoelmaan kuten lasi-, posliini- ja rahanäyttelyt.

4. Arkeologisen kokoelman muodostuminen

4.1. Ensimmäinen esine

Lauri Nautelan luetteloituun arkeologiseen löytöaineistoon kuuluu yhteensä 24 615 artefaktia. Näistä luetteloitiin vuonna 2018 10 911 kappaletta, 10 615 kappaletta luetteloitiin vuonna 1990 ja ennen vuotta 1990 on luetteloitu 3 089 kappaletta. Kokoelmiin sisältyy jonkin verran rautakauden löytöjä, mutta pääasiassa kokoelmat muodostuvat kivikaudelle sijoittuvista artefakteista.

Ensimmäinen Lauri Nautelan Kansallismuseolle lahjoittama esine on rautamiekan katkelma (KM 10413), joka on löytynyt Nautelan kartanon pihapiiristä. Löytöhistoriasta on olemassa kahdenlaista tietoa. Lauri Nautelan ystävä Heikki Pelttari on kertonut Terhi Ykspetäjä-Remekselle (2008: 6), miten Lauri pelasti esineen joutumasta kaatopaikalle ylioppilasvuonnaan 1935. Tarinan mukaan Laurin eno olisi ollut heittämässä pois epämääräistä rautaesineitä, jonka hän löysi Nautelan kartanon varastorakennusta siivotessaan. Lauri Nautelalla oli eno, kie-

konheittäjä ja Suomen olympiaedustaja Heikki Malmström (1898–1956).¹ Toisaalta, Lauri Nautelan ottoäiti Saida Nautela (ent. Lagerström, s. Malmström) oli mennyt John Lagerströmin kuoleman jälkeen uudelleen naimisiin Eino Marienbergin (myöh. Nautela) kanssa. Eino ja eno ovat voineet mennä tarinassa ristiin.

Kansallismuseon arkeologisten kokoelmien löytöluettelon (KM 10413) mukaan rautamiekan katkelma on ”Ylioppilas Lauri Nautelan 21/9 -36 Kansallismuseoon lahjoittama”. Löytöpaikka on Nautelan kartanon mailla, joko puutarhassa tai puutarhan viereisessä mäenrinteessä. Löytöluettelossa mainitaan vielä, että esine on ollut lahjoittajan hallussa vuodesta 1926. Lauri Nautela on täyttänyt sinä vuonna 12 vuotta. Lisäksi löytöluettelossa viitataan Nautelan kartanon mailta aiemmin löydettyyn miekan katkelmaan KM 10278, joka on 11.2.1936 vaihtamalla saatu Turun Historiallisesta Museosta Kansallismuseon arkeologiseen kokoelmaan. Löytöluettelon mukaan rautamiekan katkelma oli löytynyt muutamaa vuotta aiemmin. Löytöpaikka oli Nautelan kartanon puutarhassa läheltä kanalarakennusta, ”jossa ei E. K. kesällä 1936 paikalla käydessä voinut kaivaa” (KM 10278).

Arkeologi Ella Kivikoski, joka toimi Muinaistieteellisen toimikunnan amanuenssina vuosina 1933–1947 (Immonen 2016: 94), suoritti kaivauksia kesällä 1935 läheisellä Merolan rautakautisella kalmistolla (423010026). Seuraavana vuonna Kivikoski kaivoi Viikassa ja Sauvalassa. Hän ilmeisesti kävi samalla matkalla Nautelan kartanossa tutkimassa rautamiekan katkelman löytöpaikkaa. Tässä yhteydessä tai sen jälkeen Lauri Nautela on toimittanut oman löytämänsä rautamiekan katkelman Kansallismuseoon. Ella Kivikoski (1939: 23) väitöskirjassaan *Die Eisenzeit im Auraflussgebiet* olettaa löytöpaikalla olleen rautakautisen kalmiston, joka olisi Nautelan kartanon puutarhaa perustettaessa tuhoutunut.

Lopullista totuutta ei varmastikaan Lauri Nautelan ensimmäisen löydön kohdalla pystytä selvittämään. Rautakauden ajan miekan katkelman löytäminen omasta pihapiiristä on kuitenkin antanut kimmokkeen esihistorian harrastukselle, joka

---

¹ Heikki Malmström edusti kiekonheitossa Suomea Pariisin olympialaisissa vuonna 1924 sijoituen kahdeksanneksi (Pihkala 1924:303).

Lauri Nautelan kohdalla toden teolla alkoi 1950-luvulla ja jatkui 1990-luvulle saakka.

4.2. Vuosi 1954

Nuori arkeologian opiskelija Matti Huurre lähetettiin kesällä 1954 inventoimaan Liedon muinaisjäännökset. Tarkoituksena oli tarkastaa tunnetut löytöpaikat ja mahdollisuuksien mukaan etsiä uusia kohteita, lähinnä kivikautisia asuinpaikkoja ja rautakautisia kalmistoja (Huurre 2017). Liedosta tunnettiin ennen vuotta 1954 kivikauden löytöjä 38 kohteesta, mutta asuinpaikkoja vain neljä: Viikan Jyrkänkallio, Sauvalan Laurilan Ristinpelto, Kaurinkosken Äärilän hiekkakuoppa (= Äärilännummi) ja Papinnummi, johon sisältyy myös Pietilän hiekkakuoppa. Rautakauden kalmistoja tunnettiin kahdeksan kappaletta: Sauvalan Laurilan Ristinpelto, Ylipää ja Pitkäsmäki, Loukinaisten Kukonharju ja Haimionmäki, Vintalan Kylä (= Kylätalo) ja Merola sekä Mäkkylän Hulkunmäki. Pronssikaudelta tunnettiin ainoastaan irtolöytönä Littoisten takamailta vuonna 1847 löytynyt kirves. Hiidenkiukaita ei tunnettu yhtään (Tallgren 1931: 6-16; Huurre 1954; LIITE 2: *Kartta 5*).

Taulukko 1.

Matti Huurteen Liedossa tarkastamat tunnetut muinaisjäännökset ja löytöpaikat vuonna 1954 kylien mukaisesti aakkosjärjestyksessä. Tiedot ovat Matti Huurteen (1954) Liedon inventointikertomuksesta. Vuonna 1962 inventointikertomukseen lisätyt kohteet eivät ole mukana tässä taulukossa.

Sarakkeiden selitys:

Kylä: kylän nimi, järjestetty aakkosjärjestykseen
 Kohde: kohteen / löytöpaikan nimi
 Numero: kohteen tunnus muinaisjäännösrekisterissä
 Kohdetyyppi: kohteen luonne
 Löydöt: löydöt ennen vuotta 1954
 Aika: K=kivikausi, P=pronssikausi, R=rautakausi.

Kylä	Kohde	Numero	Kohdetyyppi	Löydöt	Aika
Alhojoki	Markkula	ei	Löytöpaikka	8236	K
	Tupala	ei	Löytöpaikka	Satak. mus. 8550	K
Hakula	Ilaja	ei	Löytöpaikka	3792:6	K
	Jonkari	ei	Irtolöytö	tuluskivi	R
Huilu	Härmä	ei	Löytöpaikka	THM ?	K
Inkoinen	Raarila	ei	Löytöpaikka	10079:5, 13610	K
	Rinne	ei	Löytöpaikka	THM: ?	K
Kahloja	Tuomarinperä	ei	Löytöpaikka	9347:1–2	K
Karvala	Alitalo	ei	Löytöpaikka	10452	K

Kaskala	Linnavuori	423010036	Linnavuori	ei	
	Teijula	ei	Löytöpaikka	Satak. mus. 1221	K
Kaurinkoski	Ääriälä	423010037	Asuinpaikka	10059:1	K
	Nummenalusta	ei	Löytöpaikka	10059:2	K
	Papinnummi	423010038	Asuinpaikka	13608:3, 6–7	K
	Nummila	423010038	Asuinpaikka	13609	K
	Pietilä	423010038	Asuinpaikka	13608:1–2, 4–5, 8	K
	Takatalo	ei	Löytöpaikka	kirves	K
	Etutalo	ei	Löytöpaikka	12219	K
Kiusala	Rauvala	ei	Löytöpaikka	11852	K
Littoinen	Littoisten talo	ei	Irtolöytö	kirves, keihäs 2674:2	P
Loukinainen	Kukonharju	423010042	Kalmisto	3776, 3860	R
	Haimionmäki	423010008	Kalmisto	13204, 13225, 13705	R
Mäkkylä	Hulkkunanmäki	423010029	Kalmisto	9562:1–7, 9870:1–2	R
	Kanervo	ei	Irtolöytö	keihäs	R
	Kappelinmäki	423010031	Kivikehä	ei	?
Nautela	Kuivurinmäki	423010020	Kalmisto	uusi löytö 1954	R
	Kartano	(alakahde)	Irtolöytö	10278, 10413, 13611	R
Pahkala	Tuomola	ei	Löytöpaikka	kinuuija	K
Pettinen	Kuusela	ei	Löytöpaikka	10365	K
	Ojanperä	ei	Löytöpaikka	11304	K
Poikoja	Uusitalo	ei	Löytöpaikka	10019:1	K
	Arosuo	ei	Löytöpaikka	10019:2	K
	Hiiskun Kannisto	ei	Löytöpaikka	kirves	K
Pokkola	Kärmeorko	423010039	Linnavuori	ei	
	Pakula	ei	Irtolöytö	3792:7 (3192?)	R
Rähälä	Kankare	ei	Löytöpaikka	11301	K
	Liukas	423010032	Löytöpaikka	790, 797	K
	Nummila	ei	Löytöpaikka	7733, 9645	K
	Vainio	ei	Löytöpaikka	9690:1–3	K
	Hänti	ei	Irtolöytö	801a	R
Sauvola	Laurila	423010010	Asuinpaikka	12223	K
(Sauvala)	Keskitalo	ei	Löytöpaikka	9347:3	K
	Ristinpelto	423010010	Kalmisto	10246, 11782, 12223	R
	Ylipää	423010004	Kalmisto	6164:1–8, 6366:1–329	R
	Pitkääsmäki	423010003	Kalmisto	10112, 10370, 12157, 12179	R
Sikilä	Äyräpää	ei	Löytöpaikka	11300	K
Torstila	Uusitalo	ei	Löytöpaikka	3412:5	K
Vanhalinna	Linnavuori	423010001	Linnavuori		
	Kartano	ei	Löytöpaikka	THMA 238	K
	Latnas	ei	Löytöpaikka	taltan katkelma	K
	Kanila	ei	Löytöpaikka	vasarakirves	K
Viikka	Jyrkänkallio	423010041	Asuinpaikka	10317:1–3	K
	Linnavuori		Linnavuori	hiiltä	
Vintala	Merola	423010026	Löytöpaikka	9366:240, 10080:2–3	K
			Kalmisto		R
	Niemi	423010026	Löytöpaikka	6366:241–242, 10080:1	K
	Murto	ei	Löytöpaikka	9689	K
	Kylä	423010034	Kalmisto		R
	ei tiedossa	ei	Irtolöytö	2835:2	R

	Alikirri	ei	Kivilatomus	ei	
Vääntelä	Säteri (Uotila)	ei	Löytöpaikka	6440	K

Liedon tunnetuin – ja tutkituin – kohde 1950-luvun alussa oli Vanhalinnan muinaislinna (esim. Luoto 1988: 153). Vanhalinnassa (423010001) oli suoritettu arkeologisia kaivauksia vuosien 1886–1909 välisenä aikana, jolloin oli löydetty sekä esihistorialliseen että keskiaikaiseen asutukseen viittaavia löytöjä. Kaskalan linnavuori (423010036), Viikka (423010019) ja Kärmeorko (423010039) olivat muut tunnetut linnavuoret Liedon alueella (Hurre 1954).

Matti Hurre aloitti runsaan kuukauden mittaisen Liedon pitäjän muinaisjäännösten inventoinnin juuri Vanhalinnasta, jonka isäntä Mauno Vanhalinna oli kiinnostunut arkeologiasta ja tunsu Vanhalinnan historian ja esihistorian hyvin.¹ Mauno Vanhalinna otti yhteyttä Nautelan kartanoon ja järjesti Matti Huurteelle asuinpaikan Nautelassa, jossa Hurre asuikin koko inventointimatkinsa ajan (Hurre 2017). Nautelassa asuessaan Matti Hurre tutustui Lauri Nautelaan ja tutustutti hänet arkeologiseen kenttätööhön. Yhdessä he suorittivat tutkimuksia, ensin kartanon pihapiirissä ja sitten muilla tunnetuilla löytöpaikoilla (Hurre 1954: 10–11; Hurre 2017).

Lauri Nautela oli löytänyt roomalaisaikaisen rannerenkaan Nautelan kartanon työväen asunnon luota, samalta paikalta, josta aikaisemmin olivat löytyneet miekankatkelmat KM 10278 ja KM 10413. Vuoden 1954 tutkimukset eivät kuitenkaan tuoneet lisätietoa tältä löytöpaikalta. Sen sijaan Kuivurinmäki (423010020) päärakennuksen pohjoispuolella osoittautui löytöaineiston pohjalta rautakautiseksi kalmistoksi. Paikalla oli vahva palomaakerros, selviä palaneen hirren jäännöksiä sekä savitiivistettä (KM 13612:3). Koekaivauksessa löytyi pieni sirppi (KM 13612:1) sekä saviruukun kappaleita (KM 13612:2). Enempää uusia löytöjä Liedosta Matti Hurre ja Lauri Nautela eivät Hurreen inventoinnin aikana tehneet (Hurre 1954: 11; Hurre 2017).

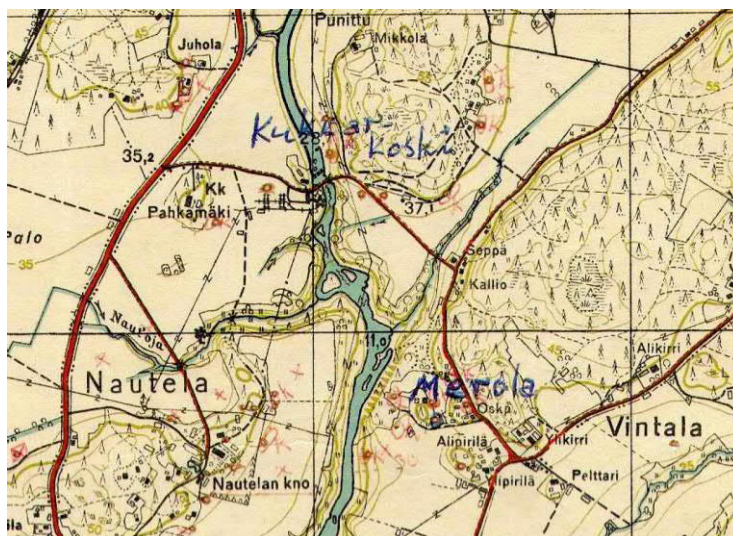
---

¹ Mauno ja Ester Vanhalinna lahjoittivat Vanhalinnan rakennukset pihapiireineen sekä osan maatilain maista Turun yliopistolle vuonna 1957 ajatuksenaan arkeologisen tutkimuksen tukeminen yliopistossa (Kauko-Vainio 2010: 322).

Lauri Nautela jatkoi itsenäisesti tutkimuksia Matti Huurteen oppien mukaisesti. Huurre sai vielä samana syksynä Nautelalta Helsinkiin lähetyksen, joka sisälsi lisää löytöjä Kuivurinmäeltä. Löydöt olivat karhunhammasamuletti (KM 13612:4), pronssispiraalin paloja (KM 13612:5), hopearahan katkelma (KM 13612:6), neljä saviastian palaa (KM 13612:7) sekä palanutta luuta (KM 13612:8) (Huurre 1954: 11).

4.3. Kukkarkoski ja Kärkkänä

Lauri Nautelan kiinnostus esihistoriaa kohtaan syveni, ja hän laajensi tutkimuksiinsa jo tutuiksi tulleiden löytöpaikkojen ulkopuolelle. Lähellä Vintalan kylän tunnettuja muinaisjäännöksiä, Vintalantien ja Aurajoen välissä, sijaitsee Nautelan kartanoon 1800-luvulla liitetty Kukkarkosken yksinäistalo. Jokirantapellolla kulkiessaan Lauri Nautela löysi kivikautiseen asuinpaikkaan viittavia löytöjä, jotka hän lähetti Kansallismuseoon vuosina 1957 ja -58. Kaikkiaan 272 artefaktin joukossa oli muun muassa kaksi kirveen katkelmaa, runsaasti piiesineitä tai niiden katkelmia, kvartsiesineitä ja -iskoksia sekä keramiikkaa (KM 14290, KM 14320). Löydöt olivat niin merkittävät, että C. F. Meinander, jonka vastuualueena esihistorian osaston intendenttinä oli Varsinais-Suomi (Immonen 2016: 168), suoritti arkeologisen tutkimuskaivauksen Kukkarkoskella vuoden 1958 kesäkuussa (Torvinen 1975: 1). Kaivauksen löydöt on luetteloitu päänumerolla KM 14588, mutta minkäänlaista kaivausraporttia ei Meinander ilmeisesti koskaan kirjoittanut.

Kuva 1. Yksityiskohta Lauri Nautelan kartasta (LIITE 1: *Kartta 1*). Lauri Nautela on merkinnyt punaisella puuvärillä yksittäisten artefaktien löytöpaikkoja sekä kirjoittanut sinisellä kuulakärkikynällä löytöpaikkojen nimiä kartalle.

Kukkarkosken kivikautinen asuinpaikka nousi tutkimuksellisesti uudelleen esiin 1970-luvulla, kun alueelle suunniteltuja uusia tielinjauksia ryhdyttiin toteuttamaan (Torvinen 1975: 1). Lauri Nautela oli Meinanderin kaivausten jälkeen löytänyt Kukkarkosken pellolta useaan otteeseen asuinpaikkalöytöjä (KM 15639, KM 19750:1–96, KM 16879:137–148, 265), jotka hän toimitti Kansallismuseoon. Markku Torvisen (1975, 1976) johtamien arkeologisten kaivausten yhteydessä Nautela luovutti Torviselle sekä Kukkarkoski I:n (KM 19750:1–79) alueelta että lähistöltä Kukkarkoski II:lta (KM 19753:1–20) ja Kukkarkoski III:lta¹ (KM 20002:1–4) tekemiään löytöjä. Lisäksi hän oli vuosina 1962 ja 1965 toimittanut aiemmin Kukkarkoski II:lta (KM 15640:1–32; KM 16879:149–165) löytämiään esineitä Kansallismuseoon. Löydöt sisälsivät muun muassa pii-, kvartsi- ja porfyriittiesineitä sekä niiden katkelmia ja teelmiä (kärkiä, talttoja, kirveitä, hioimia), iskoksia ja keramiikkaa.

Vielä vuosien 1975 ja -76 kaivausten jälkeen Lauri Nautela keräsi Kukkarkoskelta pintapöiminnällä löytöjä, jotka luetteloitiin Kansallismuseon kokoelmiin vuosina 1990 (Kukkarkoski I: KM 25839:1–222; Kukkarkoski II: KM 25840:1–64) ja 2018 (Kukkarkoski I: KM 41460:1–9; Kukkarkoski II: KM 41461:1–3). Löydöt, yhteensä 2 503 kappaletta, olivat keramiikkaa, kärkiä sekä kivesesineitä ja niiden katkelmia tai teelmiä.

Mäkkylän kylässä Hulkkunanmäkeä vastapäätä Vanhan Tampereentien toisella puolella sijaitsevat kivikautiset asuinpaikat Kärkkänä ja Uusi Mattila. Kun pellolle 1950-luvun loppupuolella kaivettiin ojaa ja muutenkin perattiin pellon reunoja, tuli esiin kivikautisia esineitä. Löytöluettelossa (KM 14518) mainitaan, että esineet on löytänyt Lauri Nautela, joka on toimittanut ne Kansallismuseoon vuonna 1958. Löydöt ovat muun muassa talttoja, kirveitä ja niiden katkelmia, pii- ja kvartsiesineitä ja -iskoksia, hioinkivien katkelmia sekä saviastian paloja (KM 14518:1–16).

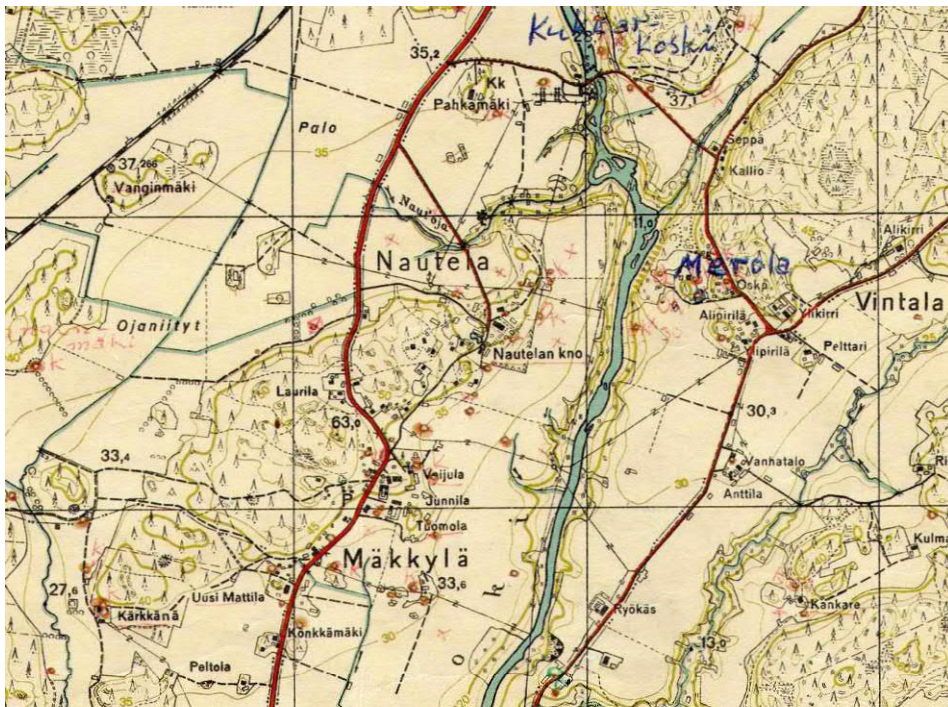
Kun vielä Kärkkänään alueella asuva mies toimitti löytämiään esineitä (THM 16066:1–23) Turun kaupungin historialliseen museoon vuonna 1962, päätettiin

---

¹ Kukkarkoski III (koordinaatit ETRS-TM35FIN N: 6722359 E: 251055) ei ole merkitty Muinaisjäännösrekisteriin. Paikka sijaitsee Kukkarkoski I:n tuntumassa Nautelankoskenpolun eteläpuolella. Sen voidaan ajatella olevan samaa muinaisjäännösaluetta kuin Kukkarkoski I.

alueella suorittaa tarkempia kaivauksia seuraavana vuonna Ville Luhon (1963) johdolla. Luho vastasi tuolloin Muinaistieteellisen toimikunnan esihistoriallisen osaston amanuenssina kivikautisten kokoelmien inventoinnista (Immonen 2016: 168). Kun Luho vuoden 1963 toukokuussa saapui paikalle, hän totesi tutkittavaksi suunnitellun alueen tuhoutuneen. Asukkaan kanssa oli sovittu alueen rauhoittamisesta, kunnes arkeologiset tutkimukset on suoritettu. Hän oli kuitenkin muuttanut Kärkkänestä pois, ja uudet asukkaat muuttamassa tilalle. Myllätyn maan tutkimuksissa paljastui vaurioituneet tulisijan jäännökset sekä irrallisina löytöinä kivikautisia asuinpaikkalöytöjä (KM 16160:1–69).

Vaikka Kärkkänän alue oli todettu myllätyksi, ja näin ollen isompia kaivauksia tai muuta tutkimusta alueella ei katsottu tarpeelliseksi suorittaa, kävi Lauri Nautela säännöllisesti kulkemassa Kärkkänän pellolla. Sekä vuonna 1990 luetteloituihin (KM 25847:1–46) että vuonna 2018 luetteloituihin (KM 41478:1–13) löytöihin sisältyy myös Kärkkänän alueelta hänen pintapoimimiaan löytöjä. Vuosien saatossa kokoelmiin karttui esineiden katkelmia, keramiikkaa ja iskoksia yhteensä 723 kappaletta.

Kuva 2. Yksityiskohta Lauri Nautelan kartasta (LIITE 1: *Kartta 1*). Kuvan ylälaidassa on Kukkarikoski ja vasemmalla alalaidassa näkyy Kärkkänä. Lauri Nautela on alleviivannut punaisella puuväriä Kärkkänä -nimen sekä merkinnyt yksittäisten artefaktien löytöpaikkoja kartalle.

Näiden kahden toisistaan noin 2,5 kilometrin etäisyydellä sijaitsevan muinaisjäännöksen kohtalot kulkivat eri suuntiin. Molemmat ovat Lauri Nautelan Museo-
virastolle 1950-luvun lopulla ilmoittamia. Löytöjen perusteella kumpaakin aluetta päätettiin tutkia mahdollisen muinaisjäännöksen toteamiseksi. Kärkkänän alue ehti tuhoutua ennen ensimmäisiä tutkimuksia, mutta Kukkarkosken kaivaukset johtivat uusiin tutkimuksiin ja alueen suojeluun muinaismuistolailla. Nykyään Kukkarkosken laaja kivikautinen asuinpaikka ja kalmistoalue on yksi merkittävimpiä kivikauden muinaisjäännöksiä Suomessa.

4.4. Aurajokilaakson kivikautisen asutushistorian kuva laajenee

Kaikkia löytöjä Lauri Nautela ei lähettänyt välittömästi Kansallismuseolle, vaan hän alkoi kerätä myös omia kokoelmia kotiinsa. Joskus hän toimitti suurempia erinä useilta löytöpaikoilta sekä itse lähettämällä löytöjä että luovuttamalla niitä inventointien tai muiden tutkimusten yhteydessä tutkijoille. Ensimmäinen isompi löytökokonaisuus luetteloiitiin vuonna 1962, jolloin Matti Huurre ollessaan arkeologisella inventointimatalla Varsinais-Suomessa poikkesi myös Nautelassa (Huurre 2017).

Lauri Nautela ja Matti Huurre kiersivät tarkastamassa niillä paikoilla, joista Nautela oli edellisen inventoinnin jälkeen löytänyt kivikautiseen asuinpaikkaan viittaavia löytöjä (LIITE 2: *Kartta 6*). Nautelan kartanon mailta Heikkilänhaasta löydöt olivat piitä, keramiikkaa, kvartsi-iskos, kirveen katkelma ja hioin. Pahkamäen koulun itäpuolelta Nautela oli poiminut talteen taltan, kvartsiesineitä sekä iskoksen. Kukkarkoski I:stä löytönä oli liuskerenkaan puolikas, Kukkarkoski II:sta keramiikkaa, pii-iskoksia ja nuolenkärkiä, kirveitä, talttoja ja muita esineitä sekä niiden katkelmia ja iskoksia yhteensä 35 kappaletta. Kukkarkoski II:sta noin 200 metriä pohjoiseen Ala-Punitun pellolta läheltä metsän rajaa oli löytynyt keramiikkaa, kiviesineitä ja niiden sirpaleita sekä iskoksia.

Läheltä Merolan rautakautista kalmistoa Lauri Nautela on poiminut kolmesta eri paikasta (Merolanmaa, Täperä I ja Täperä II) talteen keramiikkaa, kvartsi- ja pii-nuolenkärkiä, kiviesineitä ja niiden katkelmia yhteensä 54 kappaletta. Merolasta etelään noin 1,5 kilometrin matkan päässä sijaitsevat Rähälän Liukas, Ryökäs

sekä Valassalvo. Näistä löydöt olivat keramiikkaa, savitiivistettä ja savikiekon kappale sekä reikäkirveen katkelma ja muita kiviesineitä ja niiden katkelmia. Kun vielä jatketaan Rähälästä noin 2,5 kilometriä etelään, tulee vastaan Teijulan Knuutila, jossa oli kvartsikaavin ja keratofyriitti-iskos. Vastapäätä Knuutilaa, Aurajoen länsipuolelta, Kurkelan Mattilan pellostä on kirveen katkelma, kaksi kvartsi- ja kaksi keratofyyriesinettä sekä kvartsiitti-iskos. Mattilasta puolisen kilometriä etelään Moision pellostä, talon ja joen välistä saatiin talteen kvartsiesineitä ja keratofyyritaltta sekä pari iskosta.

Mäkkylän Hulkkunamäen rautakautisen kalmiston läheltä oli myös kivikauteen liittyviä esineitä – kiviaseiden kappaleita, pii- ja kvartsiesineitä sekä iskoksia. Hulkkunamäestä pohjoiseen seuraavan kalliosaarekkeen laitamilla sijaitsee Tuomolan kivikautinen asuinpaikka sekä Tuulimyllynmäen rautakautinen kalmisto. Tuomolan artefaktit ovat Hulkkunamäen länsi- ja pohjoispuolelta pellostä. Kalliosaarekettä pohjoiseen seurattaessa vastaan tulee Veijulan alue, jonka kolmesta kohteesta Lauri Nautela oli kivikautisten asuinpaikkalöytöjen lisäksi ottanut talteen rautakautista keramiikkaa.

Kun jatketaan Mäkkylästä Nautelan ohi kohti pohjoista, vastaan tulee ensin Tammentaan kylän Haapala, josta Lauri Nautela oli löytänyt saviastian paloja, oikokirveen katkelman sekä kvartsi-iskoksia. Tammentaan Mäkilästä kivikautisten asuinpaikkalöytöjen – kourutaltan katkelman, kvartsi- ja keratofyyriesineiden ja iskoksien – lisäksi alueelta on otettu talteen lasimassahelmi. Läheltä Mäkilää, Nummistosta löytyi kouru- ja tasataltan katkelmat, diabaasi- ja kvartsi-iskoksia, piinpala sekä keramiikkaa. Sikilän Saaresta on kiviaseen ja saviastian paloja sekä kvartsiesineitä.

Lauri Nautela keräsi artefakteja myös Liedon kuntarajojen ulkopuolelta. Kivikautisia asuinpaikkalöytöjä listattiin Auran Leinakkalan Ylhäisistä ja Vähätalosta, Lepäkosken Ylitalosta sekä Laukkaniityn Hakapellosta ja Juholasta.

Matti Huurteen ja Lauri Nautelan suorittamien tarkastusten jälkeen Huurre (1954) lisäsi 24 uutta kohdetta Liedon pitäjän kiinteitten muinaisjäännöksen inventointikertomukseen (LIITE 2: *Kartta 6*).

Taulukko 2.

Matti Huurteen ja Lauri Nautelan tarkastamat kohteet vuonna 1962. Lisäykset inventointikertomukseen vuodelta 1954 (Huurre 1954).

Sarakkeiden selitys:

Kylä: kylän nimi, järjestetty aakkosjärjestykseen
 Kohde: kohteen / löytöpaikan nimi
 Numero: kohteen tunnus muinaisjäännösrekisterissä
 Kohdetyyppi: kohteen luonne
 Löydöt: löydöt vuonna 1962
 Aika: K=kivikausi, P=pronssikausi, R=rautakausi.

Kylä	Kohde	Numero	Kohdetyyppi	Löydöt	Aika
Kukkarkoski	Kukkarkoski I	423010015	Asuinpaikka	15639	K
	Kukkarkoski II	423010016	Asuinpaikka	15640:1–32	K
	Nummenpää	423010040	Asuinpaikka	15630:1–8	K
Kurkela	Mattila	423010017	Asuinpaikka	15652:1–6	K
Moisio	Haapa	423010018	Asuinpaikka	15653:1–6	K
Mäkkylä	Tuomola	423010029	Asuinpaikka	15647:1–8	R
	Tuulimyllynmäki	423010030	Kalmisto	keramiikanmuruja	R
	Hulkkunanmäki	423010029	Asuinpaikka	15648:1–15	K
	Veijula I	423010031	Asuinpaikka	15644:1–7	K R
	Veijula II	423010031	Asuinpaikka	15645:1–9	K R
Nautela	Pahkamäki	423010022	Asuinpaikka	15636:1–4	K
	Heikkilänhaka	423010020	Asuinpaikka	15637:1–7	K
Punittu	Ala-Punittu	423010027	Asuinpaikka	15638:1–13	K
Rähälä	Valassalvo	423010035	Asuinpaikka	15649:1–9	K
	Ryökäs	423010033	Asuinpaikka	15650:1–6	R
	Liukas	423010032	Asuinpaikka	15651:1–9	K
Sikilä	Saari	423010025	Asuinpaikka	15631:1–5	K
Tammentaka	Nummisto	423010024	Asuinpaikka	15632:1–9	R
	Mäkilä	423010024	Asuinpaikka	15633:1–7, 15634	K R
	Haapala	423010023	Asuinpaikka	15635:1–4	K
Teijula	Knuutila	423010043	Asuinpaikka	15654:1–2	K
Vintala	Täperä I	423010026	Asuinpaikka	15642:1–27	K
	Täperä II	423010026	Asuinpaikka	15643:1–8	K
	Merolanmaa	423010026	Asuinpaikka	15641:1–12	K

Muinaisjäännösrekisteriin lisätiin vuosina 1954 ja 1962 24 uutta kohdetta, joista kahdeksan sijaitsee aiemmin tunnettujen muinaisjäännösten lähituntumassa. Osa lähekkäin sijaitsevista kohteista sai yhteisen päänumeron (esimerkiksi Nummisto, Mäkilä ja Haapala yhdistettiin Tammentaan alle) tai lisättiin lähellä sijaitsevan jo tunnetun muinaisjäännöksen yhteyteen (esim. Merolanmaa ja Täperä I-II

sijoitettiin Vintalan alle). *Taulukossa 2* lueteltujen muinaisjäännösten lisäksi Kärkänä (423010021), Uusi-Mattila (1000004250), Könkkämäki (423010028), Kulmala (1000005917), Linnasuo (1000005919), Ilmarinen (423010014), Alitalo, (423010050), Vieru (423010049) ja Riikilä (423010056) on myöhemmin Lauri Nautelan löytöjen perusteella lisätty Muinaisjäännösrekisteriin, kaikki kivikautisia (LIITE 2: *Kartat 6–7*).

4.5. Kokoelmat karttavat monin tavoin

Lauri Nautela tiedettiin jo 1950-luvulla taitavaksi esihistorian harrastajaksi (esim. Tortinmäki 2017), ja hänelle alkoivat paikkakuntalaiset tuoda löytöjään ja kertoa havainnoistaan. Kaskalan kylän Lempiäisen tilalta Nautela sai haltuunsa veneenmuotoisen vasarakirveen KM 14527, joka oli tontille kulkeutunut Maarian Kärsämäestä maansiirron yhteydessä. Aurasta toi eräs löytäjä Lauri Nautelalle kvartsisen nuolenkärjen KM 14528 (muistiinpanovihossa LM/ar/LN/8:1 numero 31), jonka hän oli ottanut talteen pellostalasta läheltä Liedon rajaa. Sen tarkemmin ei esiin löytöpaikkaa tiedetä. Molemmat esineet luetteloitiin Kansallismuseon kokoelmiin vuonna 1958.

Lauri Nautelan muistiinpanojen mukaisesti hänen kokoelmiinsa kuuluu 66 kappaletta muiden henkilöiden hänelle toimittamia löytöjä. Jossakin yhteyksissä on mainittu Lauri Nautelan ostaneen muinaisesineitä (Ykspetäjä 2008: 18), mutta käyttäisin Nautelan toiminnasta mieluummin käsitettä löytöpalkkion maksaminen. Löytäjät eivät ole välttämättä odottaneet minkäänlaista korvausta. Kun Lauri Nautela on tarjonnut maksua, osa löytäjistä on sen ottanut vastaan (Tortinmäki 2017; Takatalo 2018). Usean muiden ihmisten hänelle toimittaman löydön kohdalle on Lauri Nautela kirjoittanut ”saatu”, mikä viittaisi siihen, ettei mitään maksua ole suoritettu (LM/ar/LN/8:1).

Lietolaisen Eero Tortinmäen (2017) isä löysi 1960-luvun alussa mielenkiintoa herättäneen esineen kotipelloiltaan. Kansakoululainen Eero lähetettiin viemään esine Lauri Nautelalle, koska tiedettiin hänen kiinnostuksensa ja harrastuneisu-

tensa muinaisaikoja kohtaan. Nautela kysyi esineen tarkan löytöpaikan ja merkitsi sen karttaan. Hän maksoi myös pienen löytöpalkkion. Esine, poikkiteräinen tasataltta (KM 25825:2), luetteloitiin Kansallismuseon kokoelmiin vuonna 1990.

Antti Takatalo (2018) muistelee, miten Lauri Nautela kutsuttiin heille kotiin katsomaan Kaurinkoskelta pellostä löytynyttä piikivistä kärkeä:

Kotinurkil isän löysi -- kotipellolt sattumoisin kivenpala[s]en, joka selvästi näytti joltakin muult kuin luonnonkivelt, et oli semmonen terävä piikiven pala, ja ittekin osattiin päätellä että joku vanha nuolenkärki se on. Pyöri siin jossakin keittiön hyllyl itse asias aika pitkän aikaa kunnes tuli päätös, et soitetaas Laurille, et jos se olis kiinnostunu. -- Lauri kerran tuli sitten kattomaan sitä ja ihastui ikihyviks. Se oli kivikautinen nuolenkärki ja tuontitavaraa, -- jostakin muualta päin maailmaa kotosin sen materiaalin perusteel kuin täältä näiltä nurkilt. Lauri tarjos siit rahaa. Isäni ei olis ottanu --. Tämä tapahtu joskus 60-luvun alus etten edes muista että oliko ne - vanhoi markkoi vai uusii markkoi mut kuitenkin jonkun summan se Lauri sitten anto siit. -- muistan et se oli isäl simmonen isä ei sitä niinkun sil taval pitäny -- et se ei ollu niinkun ansaittu rahaa. -- se käytettiin sit -- lasten hyväks. -- velipoika oli muutaman vuoden ikänen ja mää vähän toisel kymmenel ehkä. -- ilotulittei sil rahal ostettiin -- ku -- sitä ei jotenkin -- voinu käyttää normaali elämisen kuluihin -- hatara muistikuva on, et se olis ollu tämmönen et [raketit ammuttiin] juhannuksena.

Vuonna 1965 Kansallismuseon kokoelmiin luetteloitujen löytöjen KM 16879:1–276 joukossa on muutama löytö, jonka alkuperäinen löytäjä voidaan jäljittää muistiinpanovihosta (LM/ar/LN/8:1). *Taulukossa 3* esitellään muiden henkilöiden Lauri Nautelalle toimittamat löydöt, kaikki kivikautisia.

Taulukko 3.

Muistiinpanovihon (LM/ar/LN/8:1) merkintöjen mukaisesti muiden henkilöiden Lauri Nautelalle toimittamat esineet numerojärjestyksessä.

Sarakkeiden selitys:

LN nro: Lauri Nautelan muistiinpanovihon numerointi
 Löytö: Minkälainen esine on kysymyksessä
 Kunta: Kunta vuonna 2018
 Alue: Kaupunginosa / kylä
 Kohdet: Muinaisjäännöksen / pellon / talon nimi
 Vuosi: Esineen löytövuosi
 KM nro: Esineelle annettu Kansallismuseon luettelointinumero

LN nro	Löytö	Kunta	Kylä	Kohde	Vuosi	KM nro
3	Vasarakirves	Turku	Maaria	Kärsämäki	1947	14527
5	Tuura	Turku	Maaria	Puoliniitty	1955	
6	Taltta	Lieto	Vintala	Väljä	1955/1956	16879:263
12	Kirveen kantaosa	Lieto	Rähälä	Posio	1955/1956	16879:266
13	Taltta	Lieto	Vintala	Väljä	1955/1956	16879:266
17	Kirves	Vahto	Vahto	Airikkala	1956/1957	
21	Verkonpaino	Lieto	Vintala	Alikirri	1956	
24	Taltta	Lieto	Rauhakylä	Sariola	1956	16879:272
28	Taltan katkelma	Lieto	Mäkkylä	Hulkkuna	1956	16879:274
31	Nuolenkärki	Aura			1956/1957	14528

36	Piin pala	Lieto	Mäkkylä	Tuomola	1958	
105	Kärki	Lieto	Kukkarkoski		1959	
127	Vasarakivi	Lieto	Kukkarkoski		1960	
132	Iskukivi	Turku	Maaria	Jäkärä	1960	
133	Siimapaino	Lieto	Vintala	Alipirjelä	1960	
143	Kärki	Lieto	Mäkkylä	Kappelinmäki	1960	
151	Kiviesine	Lieto	Mäkkylä	Tuomola	1960	
154	Kvartsikaavin	Turku	Paattinen	Kerola	1961	
165	Taltan katkelma	Lieto	Vintala	Sipilä	1961	
209	Kourutaltoa	Lieto	Sikilä	Saari	1961	
230	Ruukunpala	Lieto	Sauvola	Ylipää	1962	
238	Kiviesine	Alastaro	Rajala	Rajala	1963	
244	Kourutaltoa	Lieto	Kurkela	Jalonen	1960	
255	Kirves	Lieto	Harviainen	Vähätalo	1964	
263	Veitsi	Turku	Maaria	Jäkärä	1964	
268	Kvartsikaavin	Lieto	Mäkkylä	Kappelinmäki	1967	
331	Tasataltoa	Turku	Paattinen	Kerola	1968?	
340	Kvartsikärki	Turku	Maaria	Jäkärä	1968	
341	Kvartsikärki	Turku	Maaria	Jäkärä	1968	
345	Piiesine	Turku	Maaria	Kärsämäki	1960	
347	Nuolenkärki	Turku	Maaria	Jäkärä	1968	
348	Kirves	Turku	Maaria	Sipilänhaka	1960	
350	Kourutaltoa	Lieto	Mäkkylä	Kullaansuo	1968?	
396	Kiviesine	Turku	Paattinen	Auvainen	1968	
467	Taltoa	Turku	Maaria	Jäkärä	1969	
472	Keihäänkärki	Turku	Maaria	Sipilänhaka	1969	
482	Keihäänkärki	Turku	Maaria	Jäkärä	1969	
488	Vasarakivi	Turku	Maaria	Jäkärä	1969	
500	Kourutaltoa	Lieto	Sikilä	Saari	1969	
525	Hiomakivi	Turku	Maaria	Jäkärä	1969	
534	Kvartsiesine	Lieto	Mäkkylä	Veijula	1970	
641	Kiviesine	Turku	Paattinen	Kerola	1975	
642	Kirves	Lieto	Mäkkylä	Kärkkänä	1975	
643	Kaavin	Lieto	Mäkkylä	Kärkkänä	1975	
644	Nuolenkärki	Lieto	Sauvola	Ristinpelto	1975	
648	Vasarakivi	Turku	Maaria	Ristimäki	1975	
662	Esine	Turku	Paattinen	Kerola	1975	
663	Esine	Turku	Paattinen	Kerola	1975	
683	Keihäänkärki	Turku	Maaria	Kärsämäki	1976	
684	Piikaavin	Turku	Maaria	Kärsämäki	1976	
685	Kärki	Lieto	Kukkarkoski		1976	
701	Ruukunpala	Turku	Maaria	Kärsämäki	1976	
702	Taltoa	Turku	Paattinen	Kerola	1976	
703	Taltoa	Turku	Paattinen	Kerola	1976	
704	Taltoa	Turku	Paattinen	Kerola	1976	
705	Taltoa	Turku	Paattinen	Kerola	1976	
711	Taltoa	Turku	Turku	Niuskala	1976	
713	Tuuran katkelma	Turku	Maaria	Kärsämäki	1976	
727	Kourutaltoa	Turku	Maaria	Keskitalo	1975	
742	Reikäkivi	Turku	Maaria	Jäkärä	1977	
759	Siimapaino	Aura	Leinakkala	Ylhäinen	1978	
768	Kaavin	Turku	Turku	Niuskala	1979	
769	Hiomakivi	Turku	Turku	Niuskala	1979	
900	Kirves	Vahto	Vahto	Askainen	ei tietoa	
901	Taltoa	Lieto	Mäkkylä	Kärkkänä	1978	
902	Taltoa	Lieto	Hakula		1984	

Muinaistieteellisellä toimikunnalla oli käytössään 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa kerääjiä ja asiamiehiä, joiden tehtävänä oli kierrellä maakunnassa ja ottaa talteen muinaisesineitä museota varten. He ostivat löytöjä pienellä rahasummalla ja saivat Muinaismuistoyhdistykseltä lunastuspalkkion (Tallgren 1924: 80). Lauri Nautelan toiminta muistuttaa jossain määrin näiden varhaisten kerääjien toimintaa, koska hän otti vastaan muiden tekemiä löytöjä ja maksoi niistä löytöpalkkioita.

Ensimmäinen varsinainen sopimus tehtiin vuonna 1880 Muinaismuistoyhdistyksen ja kerääjä Salomon Vilskmanin välillä. Hänen vastualueenaan oli Etelä-Pohjanmaa ja Satakunta. Muita kerääjiä olivat K. A. Pettersson Varsinais-Suomessa, K. A. Lindström Uudellamaalla, Eero Väkiparta Etelä-Karjalassa sekä J. Kauppi ja K. Moilanen Hämeessä, Pohjois-Savossa ja Pohjois-Pohjanmaalla (Tallgren 1924: 79–80). Kerääjät saivat museolta ohjeita, mitä oli kerättävä ja miten. Matkoillaan he myös jakoivat museon pienpainatteita asiasta kiinnostuneille ja näin saivat myös alueiden asukkaat ottamaan muinaisesineitä talteen. Kerääjät olivat hyvin sitoutuneita työhönsä. Esimerkiksi Salomon Vilskman keräsi matkoillaan yli 1 500 kivikauden esinettä, jotka hän lähetti 100 erässä museoon. Kaarlo Moilaisen 65 lähetyksessä oli mukana 750 esihistoriallista esinettä, ja J. Kaupin 50 keräyserässä noin 450 esihistoriallista löytöä (Tallgren 1924: 87). K. A. Lindström keräsi esineiden lisäksi tarinoita muinaisjäännöksistä ja piirsi karttaluonnoksia löytöpaikoista.

Tallgrenin (1924: 90–92) mukaan keräyskulttuuri muuttui 1900-luvun alussa, kun ihmiset alkoivat toimittaa museoihin lähinnä kotiseudultaan keräämiään löytöjä. A. Vinter toimitti Porin museoon Satakunnasta ja Etelä-Pohjanmaalta yli 1 000 kiviesinettä ja Simo Iivonen Kansallismuseoon Kaukolan Riukjärveltä talteen ottamiaan saviastianpalasia. Lauri Nautela ehkä koki itsensä näiden varhaisten kerääjien työn jatkajaksi. Hän on alleviivannut omasta *Museomiehen työpöydältä* -niteestään (KN 397: 92) kohdan, jossa Tallgren kirjoittaa:

Vassi lähetti museoon 170 lähetystä, joissa oli m. m. 327 kivikauden esinettä, ja hänen ansiotaan on, että Suomensjärvi, jossa on sangen mielenkiintoisia kivikauden asuinpaikkoja, on muinaistieteellisesti hyvin edustettu museossa.

Vassi aloitti vuonna 1899 keräilyn 48-vuotiaana Suomusjärvellä ja lähikunnissa ja jatkoi sitä kolmentoista vuoden ajan kuolemaansa saakka. Tallgren (1924: 92) mainitsee, että hän oli aikanaan museon tuotteliain kerääjä. Kustaa Vassin esi-historiaharrastus tulee lähelle Lauri Nautelan keräilyä. Yhden henkilön toiminnan kautta saattaakin avautua näkymä laajempaan aikalaistoimintaan ja tietyt ajatteluprosessien sisäiset logiikat voidaan saavuttaa henkilöarkistoa tutkimalla (Kaeser 2008: 9).

4.6. Kotona vai Kansallismuseossa

Irtaimet muinaisesineet ovat valtion omaisuutta, ja pääsääntöisesti kaikki maalöydöt luetteloidaan Kansallismuseon kokoelmiin. Muinaismuistolain (295/1963) 16 §:ssä todetaan:

Sen, joka löytää rahan, asean, työkalun, koristeen, astian, kulkuvälineen tai muun sellaisen esineen, jonka omistajaa ei tiedetä ja mikä voidaan olettaa vähintään sadan vuoden vanhaksi, on viipymättä toimitettava esine sellaisenaan puhdistamattomana löytöpaikkaa sekä löytöön liittyviä olosuhteita koskevine tarkkoine tietoinen muinaistieteelliselle toimikunnalle.

Ennen maakunnallisten museoiden ja Muinaistieteellisen toimikunnan perustamista keräsivät ihmiset yksityiskokoelmia, joita säilyttivät kotonaan (Tallgren 1924: 17). Kotona säilyttämisessä on kuitenkin omat vaaransa, ja muutama varhaisvaiheessa kerätty kokoelma onkin tuhoutunut. Turun palossa tuhoutui Laihian kappalaisen Israel Reiniuksen keräämä kokoelma, ja Vaasan palossa hävisivät K. Aejméléen Laihialta peräisin olevat esineet. Valokuvat Aejméléen kokoelmasta ovat kuitenkin tallella (Tallgren 1924: 18).

Kun Suomen Muinaismuistoyhdistys perustettiin vuonna 1870, Turun historiallinen museo vuonna 1881 ja Satakunnan museo vuonna 1888 (Drake 1995: 13, 16; Kauppinen 1907: 99) alettiin kokoelmia kerätä museoihin. Muinaistieteellisellä toimikunnalla oli vuoden 1883 muinaismuistolain mukaan oikeus vaatia kaikki löydöt luovutettaviksi (Härö 1984: 71–75). Kaikkia maalöytöjä ei tarvinnut antaa valtion historialliseen museoon Helsinkiin. Turussa saatiin kaupunkiarkeologinen aineisto liittää museon kokoelmiin (Drake 1995: 51), ja Satakunnan museolla oli

ilmoitusvelvollisuus vuosittain museoon karttuneista muinaisesineistä (Kauppi-
nen 1907: 101). Turun yliopiston Arkeologian laitos sai perustaa arkeologisen
esinekokoelman vuonna 1970 (TYA).

Muinaistieteellisellä toimikunnalla on vuoden 1963 Muinaismuistolain mukaan oi-
keus siirtää lunastusoikeutensa jollekin muulle yleiselle museolle tai laitokselle
(Muinaismuistolaki 295/1963: 17 §). Museoviraston ja maakuntamuseoiden vä-
lillä on nykyisin solmittu muinaismuistolain 17 §:n mukaisesti yhteistyösopimuk-
sia, joissa määritellään kummankin tahon velvollisuudet ja oikeudet kulttuuriymp-
päristötehtävissä. Varsinais-Suomen maakuntamuseolla on vuonna 2002 allekir-
joitetun sopimuksen mukaan oikeus luetteloida Turun kaupungin alueen kaupun-
kiarkeologisista saadut löydöt maakuntamuseon kokoelmiin (Museovirasto
2002). Savonlinnan maakuntamuseon ja Museoviraston välisessä sopimuksessa
vuodelta 1997 (Museovirasto 1997) todetaan, että ”Museovirasto lunastaa irtai-
met muinaisesineet valtion kokoelmiin ja pyrkii pääsääntöisesti sijoittamaan ne
maakuntamuseon kokoelmiin”. Muiden maakuntamuseoiden kanssa solmituissa
sopimuksissa todetaan, että ” - - museon suorittamista tutkimuksista saadut löydöt
kuuluvat valtiolle muinaismuistolain 17 §:n mukaisesti. Löytöaineisto luetteloi-
daan Museovirastoon. Löydöt sijoitetaan Museoviraston kokoelmiin, ellei sopija-
puolten kesken toisin sovita” (esim. Museovirasto 2015).

Myös muilla kuin maakuntamuseoilla on nykyään mahdollisuus solmia arkeologi-
sia kokoelmia koskevia sopimuksia Museoviraston kanssa. Esimerkiksi Aboa Ve-
tus & Ars Nova -museossa talletuksena ollut arkeologinen maalöytökokoelma
siirtyi museon omistukseen marraskuussa 2017 (Aboa Vetus & Ars Nova 2017).
Käytäntö on kuitenkin poikkeuksellinen, tavallisesti museoissa olevat arkeologi-
set kokoelmat ja näyttelyissä olevat esineet ovat Kansallismuseon omaisuutta ja
deponoituina museoille. Ihmiset eivät voi omistaa Suomen lainsäädännön piiriin
kuuluvia arkeologisia kokoelmia.

Lauri Nautelan kokoelmat ja arkeologinen harrastus tunnettiin Muinaistieteelli-
sessä toimikunnassa jo 1950-luvulla. Helmer Salmo toimi esihistorian osaston
johtajana vuodesta 1948 vuoteen 1970 (Immonen 2016: 167). Salmon suhtautu-
minen arkeologisiin kokoelmiin oli yleensä hyvin tiukka – hän saattoi lähettää jopa

virravallan edustajia noutamaan muinaismuistoja Kansallismuseoon, mikäli löytäjä oli vastahankainen niistä luopumaan (Huurre 2017). Lauri Nautelan kokoelmien säilyttämiseen kotona Salmo kuitenkin suhtautui myönteisesti. Minkäänlaisista kirjallista sopimusta ei ilmeisesti Lauri Nautelan ja Muinaistieteellisen toimikunnan välillä solmittu, mutta Matti Huurteen (2017) mukaan jonkinlainen suullinen sopimus oli Nautelan ja Salmon välillä tehty. *Taulukosta 4* voidaan lukea, minä vuosina Lauri Nautelan arkeologista kokoelmaa on luetteloitu Kansallismuseon kokoelmiin. Löytöjen löytöajankohtaa ei voida tämän taulukon perusteella määrittellä, osa vielä vuonna 2018 luetteloiduista esineistä on Lauri Nautelan muistiinpanojen mukaan löydetty jo 1950-luvulla.

Taulukko 4.

Lauri Nautelan arkeologisen kokoelman esinelöytöjen määrä löytöpaikan ja luettelointijankohdan mukaan järjestettyinä. Luettelointivuosi ei ole sama kuin löytövuosi. Tarkkaa löytöajankohtaa on useimpien löytöjen kohdalla mahdoton määrittellä.

Kylä	1936	1954	1957	1958	1962	1965	1972	1975	1976	1980	1981	1986	1990	2018	yht.
Hakula													2		2
Harviainen													5	6	11
Kaurinkoski													89	9	98
Kuk-karkoski			167	105	36	301		303	14	29			1655	910	3520
Kurkela					6								33	16	55
Lapinkulma														26	26
Lauste													235	61	296
Lommola														1	1
Moisio					7								412	189	608
Mäkkylä				117	40	224	11		4				1207	812	2415
Nautela	1	202		2	13	321			1			158	1108	307	2113
Nuolemo													121	185	306
Pappila														38	38
Punittu					20								359	194	573
Rauhakylä						1							1	2	4
Rähälä					24	91			9				222	127	473
Sauvala													51	14	65
Sikilä					7								265	74	346
Tammen-taka					31	60				8			310	343	752
Teijula					2								115	57	174
Vintala					54	459				170			1601	707	2991
Vanhalinna													9		9
Vääntelä														38	38
Yliskulma													15	4	19
Aura				1	86						2		1171	148	1408
Paattinen													673	266	939
Vahto													2		2
Turku													35		35
Maaria				1								1	831	1207	2040

Piikkiö																6		6
Masku																1		1
Alastaro																79		79
Vehmaa																2		2
Ei tiedossa																	5170	5170
yhteensä	1	202	167	226	326	1457	11	303	28	207	2	159	10615	10911				24615

Taulukosta 4 nähdään, että kokoelmia luettelointiin Museoviraston arkeologiseen kokoelmaan melko säännöllisin väliajoin. Vuonna 1965 Lauri Nautela lähetti itse löytöjään Kansallismuseoon. Markku Torvinen 1970-luvulla ja Anna-Liisa Hirviluoto 1970-80-luvuilla saivat virkamatkoillaan myös Nautelalta löytöjä luettelotavaksi museon kokoelmiin ja turvallisiin säilytysolosuhteisiin. Suurin löytöerä luettelointiin vuonna 1990, jolloin Nautela itse vielä pystyi osallistumaan antamalla tietoja Satu Mikkonen-Hirvoselle.

Kodissaan Taimelassa Nautela säilytti löytöjä erilaisissa astioissa – lasitölkeissä, pahvirasioissa, isompia iskoseriä pesuvadeissa. Esimerkiksi sanomalehden sivun reunasta leikattu paperiliuska toimi hyvin tunnisteena, siihen hän kirjoitti löytöpaikan nimen ja laittoi paperipalan astiaan. Joihinkin esineisiin Nautela liimasi kiinnelaastarin palan, johon oli kirjoittanut numeron. Esineistä hän kirjasi muistiinpanovihkoon (LM/ar/LN/8:1) esineen tiedot: löytöpaikan, löytäjän ja löytövuoden sekä esineen laadun. Joitakin esineitä hän myös laittoi näytille työhuoneeseensa sivupöydälle kauniisti aseteltuina (LIITE 5: LM/va/1411).

Terhi Ykspetäjä-Remes (2008: 20–21) näkee Lauri Nautelan keräilyssä erilaisia tasoja. Suurimmaksi osaksi kokoelmat ovat muodostuneet systemaattisen keräilyn tuloksena. Muutamien esineryhmien kohdalla voidaan puhua kasaamisesta tai kertymisestä, kun mitään ei ole heitetty pois. Joitakin esineitä Nautela näyttäisi säilyttäneen myös mahdollista tulevaa tarvetta varten, hamstrannut tavaraa. Arkeologisia kokoelmia Nautela keräsi aluksi hyvin systemaattisesti: antoi esineelle tunnusteen, kirjoitti kontekstitiedot muistiin ja merkitsi löytöpaikan kartalle. Kokoelmaan alkoi kuitenkin kertyä runsain määrin lähinnä iskoksia, joita Nautela säilytti esimerkiksi pesuvadeissa saunan lauteiden alla. Lähes 20 000 iskoksen joukossa oli noin 5 000 löytöä ilman kontekstietoja (*Taulukko 8*). Niillä ei näyttänyt enää olevan merkitystä yksilöinä kokoelman kannalta, ne hamstrattiin odottamaan mahdollista käyttöä.

Maantieteellisesti Lauri Nautela liikkui ensisijaisesti Aurajokilaaksossa, vaikka muutamia löytöjä on kauempaakin. Eniten löytöjä on Kukkarkoskelta (18,1 %), Vintalasta (15,4 %), Mäkkylästä (12,4 %), Nautelasta (10,9 %) ja Maariasta (10,5 %). Kukkarkoski ja Nautela olivat Lauri Nautelan omia maita. Vintalan muinaisjäännösalueet ovat vain pienen matkan päässä Kukkarkoskelta, helposti kävellen saavutettavissa. Lauri Nautela asui Mäkkylässä, ja kylän maanomistajat olivat hänelle tuttuja ja kiinnostuneita hänen arkeologisesta harrastuksestaan (Veijula 2001: 22). Maariasta on ennen vuotta 1990 Nautelan löytöihin kirjattu ainoastaan kaksi löytöä, vuonna 1958 Kansallismuseon kokoelmiin luetteloitu vasarakerä (KM 14527) ja vuonna 1986 luetteloitu kiviveitsi (KM 23519). Vuonna 1990 ja 2018 luetteloitujen Maarian löytöjen joukossa on runsaasti keramiikkaa. Saattaa olla, että vuonna 1966 julkaistu Torsten Edgrenin väitöskirja *Jäkärälä-gruppen. En västfinsk kulturgrupp under yngre stenålder* on kannustanut Lauri Nautelaa kulukemaan myös Maarian maisemissa.

5. Kokoelman sisältö

5.1. Kokoelman analysoinnin perusteet

Lauri Nautelan keräämä arkeologinen kokoelma on luetteloitu Kansallismuseon kokoelmiin niiltä osin, kun löytöpaikat ovat tiedossa.¹ Luettelointi on tapahtunut monessa erässä, isoimmat kokonaisuudet on kirjattu vuosina 1990 ja 2018. Kokoelma sisältää suurimmaksi osaksi kivikauden asuinpaikka- ja irtolöytöjä, mutta joukossa on jonkin verran myös pronssi- ja rautakauden löytöjä. Edellisessä luvussa tarkastelin kokoelmaa aika-paikka-akselilla, tässä luvussa esittelen aineistoa esineryhmittäin. Mainitsen myös, mikäli esinettä on käytetty tutkimuskirjallisuudessa tai se on ollut tai on esillä näyttelyssä.

---

¹ Ilman löytöpaikkatietoja olevat esineet on luetteloitu Liedon museon kokoelmiin (LM/ma/1:1–71). Ne ovat pääasiassa iskoksia, joukossa on muutama hioin ja kiviesineen katkelma.

Olen jaotellut esineet materiaalin ja käyttötarkoituksen mukaisesti kahdeksaan ryhmään. Jaottelu noudattelee lähinnä Matti Huurteen (2001: 97–114) *Kivikauden Suomi* -teoksessa käyttämää ryhmittelyä. Ensimmäisen ryhmän muodostavat keramiikka ja savi, toisen ryhmän pyyntivälineet, kuten erilaiset kärjet ja reikäkivet sekä siimapainot. Kolmanteen ryhmään olen koonnut työkalut: kirveet ja taltat sekä niiden katkelmat ja teelmät sekä iskukivet. Tässä ryhmässä ovat mukana myös sellaiset esineet, joiden tarkkaa käyttöä ei ole määritelty. Veitset, kaapimet ja terät kuuluvat neljänteen ryhmään, sitten viidentenä seuraavat hioimet – kovasimet, hioinkivet, kivi- ja hioinlaa’at sekä niiden katkelmat. Iskokset ja iskuytimet sekä piin ja kvartsin säleet, lastut ja kappaleet ovat saaneet oman alaluokunsa kuudentena ja luulöydöt seitsemäntenä. Pronssi- ja rautakaudelle sijoittuvat esineet esitellään viimeisenä.

Mikäli löytöpaikkoja ja löytöjä on kovin runsaasti, olen laatinut löydöistä taulukko-muotoisen esityksen. Taulukot ovat melko yksityiskohtaisia. Tämä antaa mahdollisuuden tarkastella arkeologista kokoelmaa eri näkökulmista. Ne toimivat myös apuvälineenä museon työntekijöille sekä erinomaisena työkaluna niille esihistorian harrastajille, joita arkeologiset löydöt kiinnostavat erityisesti joko henkilökohtaisesti tai tutkimuksellisista syistä.

5.2. Keramiikka ja savi

Lauri Nautelan keräämät 3 096 saviastian palaa ovat lähes kaikki Aurajokilaak-sosta. Alastaron Rajalasta on kokoelmassa 55 kappaleimoin koristeltua keramiikan palaa ja Paattisten Kerolasta viisi. Kokonaan vailla löytötietoja on 69 koristelematonta saviastian palaa (*Taulukko 5*).

Koska keramiikan paloja on kokoelmassa näin paljon ja niiden koristelut ovat hyvin monenlaisia, päädyin esittelemään palaset löytöpaikoittain. Varsinainen keramiikan tunnistus vaatisi aivan oman tutkimuksensa, mutta näin esitettynä pystyn myös lyhyesti kuvailemaan koristelua. Numero kohteen nimen yhteydessä viittaa Muinaisjäännösrekisteriin.

Alastaro, Rajala (6010001)

Alastaron Rajalan Körrin pellon ja metsän rajalla sijaitseva kivikautinen asuinpaikka ulottuu osin Vampulan puolelle. Nautelan kokoelmissa alueelta on 55 saviastian palaa (KM 25996:2–17). Keramiikassa on leimapainanteita, kuoppia ja kynsipainanteita koristeluna.

Aura, Leinakkala, Ylhäinen (19010001)

Liedon ja Auran rajalla sijaitsevalta Ylhäisten kivikautiselta asuinpaikalta Lauri Nautela on kerännyt talteen keramiikkaa yhteensä 135 kappaletta (KM 15615:1–9; KM 15616:1; KM 21227:1–2; KM 25908:7–75; KM 41504:1–5). Keramiikka on koristeltu kampaleimoin, viivoin, pyörein, soikein ja kynsipainantein. Kolmetoista palaa on ilman koristelua.

Lieto, Kaurinkoski, Papinnummi (423010038)

Papinnummen kivikautiseen asuinpaikkaan luetaan kuuluvaksi myös Nummelan ja Pietilän hiekkakuopat. Täältä Nautelan kokoelmissa on 16 keramiikanpalaa (KM 25857:3–11). Koristeena 11 palassa on kampaleimoja, viiden koristelemattoman palan joukossa on kolme mahdollista reunapalaa.

Lieto, Kaurinkoski, Äärilännummi (423010037)

Papinnummesta noin 1,5 km itä-lounaaseen Äärilännummen kivikautiselta asuinpaikalta kokoelmissa on kymmenen kampakeraamista saviastian palaa (KM 25843:1–8), joissa koristeluna on viivojen, kuoppien ja pyöreiden painanteiden lisäksi verkkokuviota.

Lieto, Kukkarkoski, Kukkarkoski I (423010015)

Kukkarkoski I kivikautinen asuinpaikka ja kalmisto yhteensä 838 keramiikan palaa (KM 14290:1; KM 14324:1; KM 16879:147–148; KM 19750:88–91; KM 20962:1; KM 25839:41–91, 103–176, 178–216; KM 41460:1–5) sekä savitiivistettä neljä palaa (KM 25839:217). Keramiikka on koristeltu kampaleimojen ja kuoppien lisäksi erilaisin viivakuvioiden sekä piste-, kynsi- ja kierrenuorapainantein. Paloista 82 on koristelemattomia.

Lauri Nautelan museon kivi-kaudesta kertovassa näyttelyssä on esillä osa päänumerolle KM 25839 luetteloituista keramiikanpaloista.

Lieto, Kukkarkoski, Kukkarkoski II (423010016)

Kivikautinen asuinpaikka, jota Lauri Nautela kutsui Isopelloksi ennen Kukkarkoski II -nimen vakiintumista. Kaikkiaan 117 saviastian palan joukossa on koristelemattomia sekä kampaleimoin, kuopin, sik-sak-viivoin ja kynsipainantein koristeltuja paloja (KM 15640:1–18; KM 16879:158–165; KM 19753:1–2; KM 25840:19–60).

Päänumeron KM 15640 löytötiedoissa on alanumeron 18 kohdalle luetteloitu kaksi keramiikan palaa, jotka on sijoitettu nuorakeraamiseen kulttuuriin. Paloista toinen on koristelematon, toisessa on taive ja kynsipainanteita. Myös Torsten Edgren (1966: 76-77) sijoittaa nämä saviastian palat nuorakeraamiseen kulttuuriin ja muut KM 15640 ja KM 16879¹ päänumeroiden keramiikkalöydöt Jäkärän keramiikkaan. Nuorakeramiikkaa on löytynyt Kukkarkoski II:n lisäksi Täperän ja Haapalan asuinpaikoilta, joista on myös Jäkärän ryhmän keramiikkaa. Jukka Luoto (1988: 82–83) esittää muun muassa keramiikkalöytöjen perusteella, että muutos kulttuurissa ei olisikaan kovin jyrkkärajanen nuorakeraamisen kulttuurin tulemisen yhteydessä, vaan muutos elinkeinoissa – pyynti, karjanhoito ja maatalous – tapahtuisi asteittain.

Lieto, Kukkarkoski, Nummenpää (423010040)

Kivikautisten asuinpaikkalöytöjen joukossa on yksi saviastian pala (KM 25990:1), jossa koristeluna on kuoppia.

Lieto, Moisio, Haapa (423010018)

Kivikautinen asuinpaikka, koristelemattomia saviastian paloja kolme (KM 25852:7–9).

Lieto, Mäkkylä, Hulkkuna ja Tuomola (423010029)

Läheltä Hulkkunanmäen rautakautista kalmistoa ja kuppikiviä, niiden länsi- ja pohjoispuolelta on Lauri Nautela löytänyt kolme kierrenuorapainanteista (KM 25896:22–23), viisi kampaleimoin koristeltua (41481:2) ja neljätoista koristelemattonta (KM 16879:111; KM 25896:38, 48; KM 25896:24; KM 41481:1) saviastian

---

¹ Edgrenin numerointi (16879: 1–3) viittaa löytöluettelossa Rähälän Ryökkäältä löytyneisiin kvartsi- ja pii-iskoksiin, Päänumerolla 16879 Kukkarkoski II:n löytöjä ovat alanumerot 149–165, joiden joukossa keramiikkaa alanumerot 158–165.

palaa. Tuomolasta Lauri Nautela on ottanut talteen myös palan kuonaa (KM 16879:253).

Lieto, Mäkkylä, Veijula, Kappelinmäki ja Vuorela (423010031)

Veijulan alueella on useita kivikautisia asuinpaikkapesäkkeitä. Lauri Nautelan koelmissa on yksi viivakoristeinen keramiikan pala Kappelinmäeltä (KM 25897:4), seitsemän koristeleमतonta Veijulasta (KM 16879:101; KM 25896:10) ja yksi Vuorelasta (KM 25896:28). Lisäksi rautakautista keramiikkaa on Veijulasta kaksi saviastian palaa (KM 15644:1; KM 15645:1).

Lieto, Mäkkylä, Kärkkänä (423010021)

Kärkkänään jo 1960-luvulla tuhoutuneen kivikautisen asuinpaikan keramiikkalöydöt ovat kampaleimoin koristellut 30 saviastian palaa (KM 14518:1, KM 25847:16–28, KM 41478:4–9) sekä koristeleमतomat 29 palaa (KM 25847:29; KM 41478:10–11). Kärkkänästä on löytöinä myös kuusi palaa palanutta savea ja yksi savitiivistein pala (KM 25847:30, 31).

Lieto, Mäkkylä, Uusi-Mattila (1000004250)

Kärkkänästä noin puoli kilometriä itään on mahdollinen kivikautinen asuinpaikka, alueelta Lauri Nautela on poiminut talteen 107 koristeleमतonta saviastian palaa (KM 41480:4).

Lieto, Nautela, Kuivurinmäki (423010020)

Nautelan kartanon ympäristöstä Lauri Nautela on kerännyt useammasta paikasta talteen keramiikkaa. Eniten löytöjä on rautakautisen kalmiston läheltä, Heikkilänhaasta ja Kuivurinmäeltä. Kuivurinmäen 168 saviastian palaa on ajoitettu rautakaudelle (KM 13612:2, 7). Muiden 180 keramiikkapalan (KM 16879:79–85, 199–246; KM 25912:76–93) joukossa on 53 kampaleimoin koristeltua ja 126 koristeleमतonta palaa sekä yksi pala, jossa koristeena on spiraali. Kolme koristeleमतonta palaa on pohjapaloja tasapohjaisesta astiasta. Heikkilänhaan löydöistä kampakeramiikkaa on 59 palaa (KM 15637:1–3; KM 25912:19–32, 45–49), koristeleमतomia 344 palaa, joista yksi tasapohjaisen astian pohjapala.

Jokipellosta on koristelemattomia saviastian paloja kolme (KM 16879: 95; KM 25901:12–13), Kanalanmäeltä yksi kampaleimoin koristeltu (KM 41464:1) ja 72 koristelematonta palaa (KM 41464:2–3), Marttilasta 13 kampaleimoin koristeltua (KM 16879:12, 131) ja 21 koristelematonta palaa (KM 16879:130, 174, 175, 177). Vesijohtokaivannosta on kolme koristelematonta saviastian palaa (KM 41464:11) ja tarkemmin määrittelemättömästä paikasta Nautelan kartanon alueelta on kampaleimoin koristeltuja paloja 33 (KM 41462:4) ja koristelua vailla 10 palaa (KM 41462:5).

Nautelan alueelta on löytynyt myös 27 kappaletta savitiivistettä (KM 13612:3), 10 kappaletta palanutta tai poltettua savea (KM 16879:86, 178, 179; KM 41464:10), savikiekon katkelmia neljä (KM 16879:184, 198), yksi kiveen takertunut savirulla (KM 16879:194), kolme kuonan palaa (KM 16879:88) ja 35 savihyrrän palaa (KM 25912:55, 94, 95, 96).

Lieto, Punittu, Ala-Punittu (423010027)

Ala-Punitusta Lauri Nautela on ottanut talteen kaksi kampakeraamista saviastian palaa (KM 15638:1; KM 25846:14).

Lieto, Rähälä, Liukas (423010032)

Liukkaan kivikautisten asuinpaikkalöytöjen joukossa on yksi koristelematon saviastian pala (KM 15651:1).

Lieto, Rähälä, Ryökäs (423010033)

Ryökkäältä on löytynyt kivikautisia, myöhäisrautakautisia ja historiallisen ajan asuinpaikkalöytöjä. Lauri Nautela on paikalta poiminut kampaleimoin koristeltua keramiikkaa kaksi sirpaletta (KM 25850:6–7) sekä yhden verkkokuvioisen (KM 15650:1), sik-sak-kuvioisen (KM 16879:10) ja uurrekoristellun (16879:11) saviastian palan. Koristelua vailla on 43 palaa (KM 15650:2–4, 8–9; KM 41493:6, 8).

Ryökkään alueelta on lisäksi kuusi poltetun saven kappaletta (KM 16879:12), savitiivisteiden kappale (KM 15650:6), kolme palaa kuonaa (KM 16879:13, 14), savikiekon kappale (KM 15650:5) ja saviesineen pala (KM 25850:8).

Lieto, Rähälä, Valassalvo (423010035)

Valassalvon löytöinä on kahdeksan kampaleimoin koristeltua (KM 15649:1-2; KM 25848:3-5) sekä viisi koristelematonta (KM 25848:6) palaa. Torsten Edgren (1966: 77) sijoittaa löytöjen perusteella Valassalvon Jäkärän kulttuurin yhteyteen.

Lieto, Sikilä, Saari (423010025)

Sikilästä Saaren kivikautiselta asuinpaikalta on kampaleimoin koristeltua keramiikkaa kahdeksan palaa (KM 15631:1; KM 25894:9-15) ja koristelematonta yksi pala (KM 15631:1). Saaresta noin puolen kilometrin päässä Ruonan talon pellolta Lauri Nautela on löytänyt kampa- tai viivakoristeltuja keramiikan paloja kolme ja koristelemattomia yhden (KM 25895:4-7).

Lieto, Tammentaka, Haapala (423010023)

Haapalasta on löytöinä kaksi kampakeraamista ja yksi nuorakeraaminen pala (KM 15635:1-2).

Lieto, Tammentaka, Nummisto (423010024)

Nummistosta on löytynyt yksi kampakeraaminen, yksi rautakautinen ja yksi koristelematon saviastian pala (KM 15632:1, 9).

Lieto, Vintala, Merola (423010026)

Merolan muinaisjäännösryhmän alueelta Nautelan kokoelmissa on keramiikkaa useasta kohteesta. Merolasta kampaleimoin koristeltua keramiikkaa on 54 palaa (KM 20963:1; KM 20964:1; KM 25845:14-30). Merolanmaalta on kampaleimoin koristeltua keramiikkaa viisi palaa (KM 15641:1-5) ja koristelemattomia 80 (KM 16879:54-57). Kesäläisen puutarhasta on yhdeksän kampakeraamista ja kahdeksan koristelematonta palaa (KM 16879:27-29; KM 41470:5), Ylikirrin talon mailta on neljä koristelematonta saviastian palaa (KM 16879:45-46), Sipilän talon mailta koristelemattomia paloja on 35 (KM 41471:8-12). Täperästä on kampakeramiikkaa 545 (KM 25844:25-37; KM 15642:5-10), nuorakeramiikkaa kaksi (KM 15642:3-4) ja rautakautista kolme (KM 15642:1) sirpaletta.

Kesäläisen Jäkärä-tyyliin koristellut seitsemän ruukunpalaa ovat todennäköisesti peräisin samasta astiasta (Edgren 1966: 77). Sen sijaan Merolanmaan viisi keramiikan palasta edustavat Edgrenin mukaan jokainen omaa astiaansa.

Merolan alueelta Lauri Nautela on ottanut talteen palanutta savea 11 palaa (KM 16879:30, 44, 64) ja Täperästä savikiekon kappaleen (KM 15642:2).

Turku, Maaria

Jäkärästä (853010030) on kampakeramiikkaa 322 palaa, joiden joukossa on yksi tasapohjaisen astian pohjapala (KM 25863:21–140; KM 41512:1). Kärsämäestä (853010015) on 14 (KM 25991:6–14; KM 25993:7) ja Sipilänhaasta (853010039) 68 (KM 25862:6–13; KM 41507:1) kampakeraamisen saviastian palaa.

Turku, Paattinen, Kerola (853010045)

Paattisten Kerolasta Lauri Nautela on poiminut viisi kampaleimoin koristeltua saviastian palaa (KM 25907:12–14).

Näiden lisäksi Liedon museon kokoelmiin on luetteloitu 69 koristelematonta saviastian palaa (LM/ma/1:33, 46, 47, 51), joiden löytöpaikkaa ei tiedetä. Samoin tuntemattomista löytöpaikoista on 77 palaa palanutta savea (LM/ma/1:22, 32, 43).

Taulukko 5.

Lauri Nautelan arkeologisen kokoelman keramiikkalöytöjen määrä löytöpaikan mukaan järjestettynä.

Sarakkeiden selitys:

Kunta:	Kunta vuonna 2018
Kylä:	Kylä / kaupunginosa
Kohde:	Muinaisjäännös / löytöpaikka
K:	Paloissa on koristelua
N:	Nuorakeramiikka
R:	Rautakauden keramiikka
E:	Koristelemattomia paloja
P:	Pohjapaloja
Yht.:	Yhteensä

Kunta	Kylä	Kohde	K	N	R	E	P	Yht.
Alastaro	Rajala		55					55
Aura	Leinakkala	Ylhäinen	122			13		135
Lieto	Kaurinkoski	Papinnummi	16					16
		Äärilännummi	10					10
	Kukkarkoski	Kukkarkoski 1	756			82		838

		Kukkarkoski 2	79	2		7		88
		Isopelto	13			16		29
		Nummenpää	1					1
	Moisio	Haapa	1			2		3
	Mäkkylä	Hulkkuna				9		9
		Kappelinmäki	1					1
		Kärkkänä	30			29		59
		Tuomola	8			5		13
		Uusi-Mattila				107		107
		Veijula			2	7		9
		Vuorela				1		1
	Nautela		33			13		46
		Heikkilänhaka	59			343	1	403
		Jokipelto				3		3
		Kanalanmäki	1			72		73
		Kuivurinmäki	60		169	116	3	348
		Marttila	13			21		34
	Punittu		2					2
	Rähälä	Liukas				1		1
		Ryökäs	5			43		48
		Valassalvo	8			5		13
	Sikilä	Ruona	4					4
		Saari	8			1		9
	Tammentaka	Haapala	2			1		3
		Nummisto	1		1	1		3
	Vintala	Merola	69			126		195
		Täperä	54	2	3			59
	ei tietoa					69		69
Turku	Maaria	Jäkärä	273			48	1	322
		Kärsämäki	14					14
		Sipilänhaka	68					68
	Paattinen	Kerola	5					5
	yhteensä		1771	4	175	1141	5	3096

Saviastianpaloja on pääasiassa kivikautisilta asuinpaikoilta. Kuivurinmäeltä, Täperästä, Nummistosta ja Veijulasta on rautakautista keramiikkaa. Aineiston analysointi vaatisi lisätutkimuksia, jotta ne voitaisiin sijoittaa tiettyyn kulttuuriin.

5.3. Nuolen- ja keihäänkärjet, reikäkivet ja siimapainot

Erilaisia kärkiä ja niiden katkelmia on Lauri Nautelan kokoelmissa 68 kappaletta, joista suuri osa on löytynyt Kukkarkoskelta: 35 piikärkeä ja yksi kvartsinen nuolenkärjen teelmä. Maariasta Lauri Nautela on ottanut talteen keihäänkärjen katkelman sekä nuolenkärjen, molemmat piitä. Piikärkeä on löytynyt myös Mäkkylän Rautarinnan talon maalta kaksi ja Tammentaan Mäkilästä yksi. Veijulasta on yksi keratofyyrikärjen katkelma. Vintalan Täperän kivikautiselta asuinpaikalta on koelmissa viisi kärkeä piitä, kolme kvartsia ja yksi kivilajia. Läheltä Alikirrin maalta

on yksi kivikärki, kuten myös Lepojasta. Väljästä on yksi piinuolenkärki ja Punitusta yksi kivikärki liitetty kokoelmaan. Nautelan kartanon ympäristöstä Lauri Nautela on poiminut talteen kaksi piikärkeä, kolme kvartsista ja yhden kivikärjen. Kaksi hieman epävarmaa kivikärjen katkelmaa on Moision Haapa -nimiseltä kivikautiselta asuinpaikalta, ja yksi nuolenkärki on Aurasta. Kaksi kivikärkeä on vailla löytötietoja. *Kivikauden pyyntimiehen jäljillä* -näyttelyssä on esillä 14 kärkeä (KM 19750:4, 5, 7, 9, 15, 21, 80; KM 25839:1–6; 25912:2c, 2d).

Ongen siimapaino (KM 25896:9) on löytynyt Mäkkylän Veijulan pelloilta ja se on esillä Lauri Nautelan museon arkeologisessa näyttelyssä. Siimapaino on myös esimerkkinä *Esihistorian jäljillä Liedossa* -kirjasessa (Hietala 2008: 11) kivikauden kalastusvälineistä.

Reikäkiviä on saatettu käyttää esimerkiksi hylkeenpyynnissä nuijina (Huurre 2001: 170). Kokoelmissa on yksi ehjä reikäkivi Maarian Puolniiytystä (KM 25993) ja yksi katkelma (KM 25998) Piikkiön Pukkilan radanvarsipelloilta. Alikirrin pellostä löytyneen reikäkiven (KM 25845) reikä on kiven reunassa, sitä on ehkä käytetty verkonpaina vasta uudella ajalla. Kärkkänästä (KM 25847:8), Koskennurmelta (25993:14) ja Jäkärlestä (KM25863:11) löytyneet reikäkivet tai niiden katkelmat ovat esillä *Kivikauden pyyntimiehen jäljillä* -näyttelyssä.

5.4. Muut kiviesineet

Kiviaseiksi ja työkaluiksi tai niiden katkelmiksi ja teelmiksi luetteloituja esineitä on Lauri Nautelan kokoelmassa 228 kappaletta. Olen ottanut tähän esineryhmään mukaan myös kokoelmiin kuuluvat kaksi liuskerenkaan katkelmaa. *Taulukossa 6* näkyvät tämän ryhmän esinelöytöjen lukumäärä löytöpaikkojen mukaan järjestettynä. Lisäksi Lauri Nautelan kokoelmiin sisältyy vielä 581 tarkemmin määrittelemätöntä esinettä tai esineen osaa, jotka eivät ole mukana taulukossa.

Taulukko 6. Muut kiviesineet. Lauri Nautelan arkeologiseen kokoelmaan kuuluvat taltat, kirveet, iskukivet ym. ja liuskerenkaat löytöpaikoittain esitettynä.

Sarakkeiden selitys:

Kunta:	Kunta vuonna 2018
Kylä:	Kylä / kaupunginosa
Kohde:	Muinaisjäännös / löytöpaikka

Lieto	Vintala	Mäntylä	1								1
Lieto	Vintala	Täperä	12							1	13
Lieto	Vintala	Vuorela	4								4
Lieto	Vintala	Väljä	1								1
Lieto	Vintala	Ylikirri		1							1
Masku	Kankainen?					1					1
Rusko	Vahto		2								2
Turku	Maaria	Jäkärä	6	2							8
Turku	Maaria	Keskitalo	2	1							3
Turku	Maaria	Kärsämäki		1		1					2
Turku	Maaria	Sipilänhaka	2						1		3
Turku	Paattinen	Ullainen	8								8
	ei tietoa		4	5				1			10
Yhteensä			149	39	2	2	10	8	2	18	230

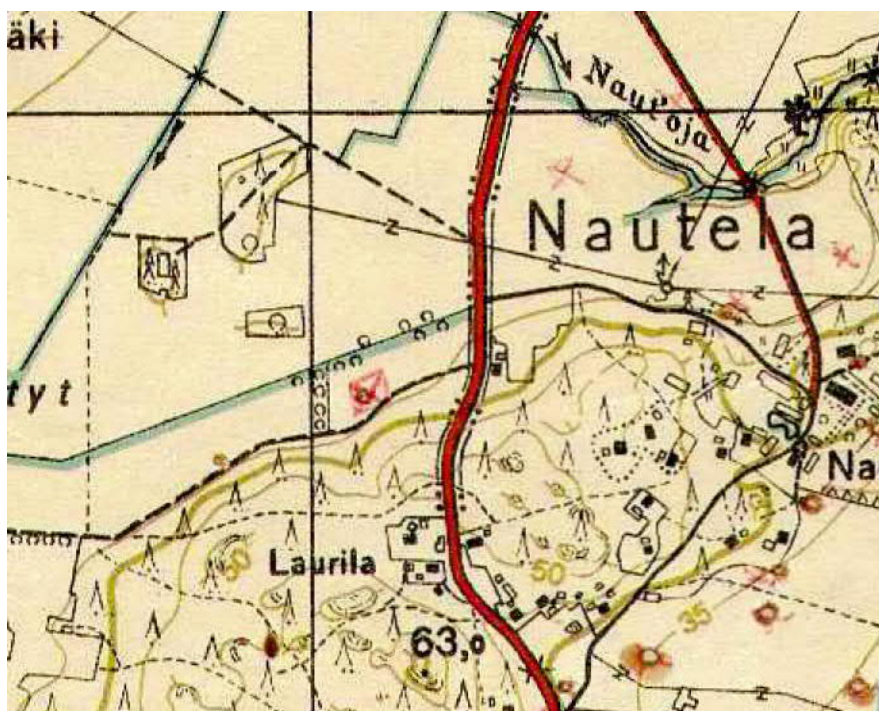
Taltoja tai niiden katkelmia on Lauri Nautelan kokoelmissa 149 kappaletta. Auran Laukkaniitystä, Leinakkalasta ja Leppäkoskelta on yksi kourutaltoa, kolme tasataltoa, yksi kvartsitaltoa ja yksi taltan teelmä. Kukkarkoski I:stä on 18 taltoa ja Kukkarkoski II:sta 20, joukossa niin kouru- kuin tasataltojakin. Yhden kourutaltan Nautela on liimannut kahdesta palasta yhteen. Punitusta on löytynyt kaksi kourutaltoa, tasataltoa ja kvartsitaltoa. Merolan alueelta on 27 taltoa, joista kahdessa on sitomaura. Mäkkylän 15 taltoa ovat Hulkkunasta, Kappelinmäeltä, Kullaansuolta, Kärkkänästä ja Veijulasta. Nautelan kartanon mailta on 13 taltoa, joiden joukossa on Krääkin pellostä löytynyt kaksoistaltoa, Heikkilänhaasta kouru- ja tasataltoja, Pahkamäen koulun pellostä löytyneet tasataltoja ja Anttilan kotopellostä oikoteräinen taltoa¹. Tammentaasta ja Sikilästä on 13 taltoa, Rähälästä kolme, Hakulan Isosaaren pellostä kaksi ja Moisiosta yksi. Paattisilta on löytynyt seitsemän tasataltoa ja Pukkilasta yksi. Maariasta löytyneet 10 taltoa ovat tasa- ja kourutaltoa. Lisäksi neljä taltan katkelmaa on vailla löytötietoja. Toinen Hakulan pellostä löytynyt tasataltoa (KM 25832:1) on esillä Suomen maatalousmuseo Saran *Maatalouden aika* -näyttelyssä toukokuusta 2016 alkaen.

Kivikirveitä tai niiden katkelmia Lauri Nautela on poiminut talteen 39 kappaletta, joista viisi on ilman löytötietoja. Auran Leinakkalasta ja Leppäkoskelta on molemmista kirveen katkelma. Tammentaasta Haapalasta on oikoteräisen ja Vintalan Ylikirrin maalta poikkiteräisen kirveen katkelma. Kukkarkoski I:stä on neljä kirveen katkelmaa ja II:sta kolme. Kaurinkoskelta on löytynyt poikkiteräinen kirves sekä

¹ Lauri Nautelan muistiinpanovihon (LM/ar/LN/8:1) numeroinnin 2 mukaan ”Pieni kivikirves pelton laid.”

kirveen katkelma, Rähälästä kirveen kantaosa. Maarian Keskitalosta on poikkiteräinen ja Kärsämäestä oikoteräinen kirves sekä Jäkärästä kaksi kirvestä, joista toinen pyörökirves. Harviaisten Vähätalosta ja Kurkelan Mattilasta on molemmista löytynyt kirveen katkelma. Mäkkylästä Kärkkänän alueelta Lauri Nautela on löytänyt kaksi poikkiteräistä kirvestä sekä yhden teelmän. Veijulasta on kirveen (tai taltan) lisäksi yksi kirveen kantaosa ja yksi teelmä. Nautelan kartanon Jokipellosta on löytynyt kirveen kantaosa, Ylikylästä yksi ja Heikkilänhaasta kaksi sekä tarkemmin määrittelemättömästä paikasta kaksi kirveen katkelmaa. Nautelan Krääkin pellostä on kaksi poikkiteräistä kirvestä.

Toinen Krääkin pellostä löytynyt kirves (KM 25842:1) on kuvattuna *Liedon historia 1* -teoksessa (Luoto 1988: 63). Esine on sikäli mielenkiintoinen, että se muodoltaan edustaa mesoliittisen ajan kirvestyyppiä. Krääkinmäki kohoaa yli 50 m merenpinnan yläpuolelle, joten kirves saattaa olla noin varhainen. Lauri Nautelan kartasta (LIITE 1: *Kartta 1*) saadaan kyseiselle kirveelle täsmällinen löytöpaikka ja ETRS-TM35FIN -koordinaatit N: 6721620 E: 249942.

Kuva 3. Yksityiskohta Lauri Nautelan kartasta (LIITE 1: *Kartta 1*). Kuvassa keskellä näkyvä punainen neliö, jonka sisällä on rasti, näyttää kirveen (KM 25842:1) löytöpaikan.

Lauri Nautela on kirjoittanut omaan *Liedon historia 1* -niteeseensä (KN 1844:63) kivikirveen kohdalle: "Nautelan Krääkin pellostä L. N. 1955". Sivun alalaitaan hän

on tehnyt vielä huomautuksen: ”saattanut vahingossa joutua veteen, tai myöskin uhrilahja?”. Ruotsalainen arkeologi Per Karsten (1994) on tutkinut Skoonen alueelta löydettyjä yksittäisiä kivikirveitä väitöskirjassaan *Att kasta yxan i sjön*. Vielä varhaisella kivikaudella uhrilahja saattoi olla kokonainen eläin. Mesoliittisen ajan lopulla alettiin uhrata kokonaisten eläinten sijaan esineitä, aluksi luusta ja sarvesta valmistettuja erilaisia tarvikkeita. Mesoliittisen ajan loppua kohti tultaessa uhrilahjat olivat jo enimmäkseen kirveitä (Karsten 1994: 66–70). Lauri Nautelan päätelmä kivikirveen uhrauksesta on hyvinkin mahdollinen.

Liisa Kunnas (2011: 83) on käsitellyt irtolöytöjen problematiikkaa Sortavalan maalaiskunnan kivikautista löytömateriaalia käsittelevässä pro gradu -tutkielmaansa. Esineitä on löydetty usein pitkän ajan kuluessa, ja ne ovat saattaneet periä sukupolvelta toiselle. Löytötietoihin merkitty tieto ei välttämättä automaattisesti johda esineen alkuperäiselle löytöpaikalle. Taloja on yhdistelty, kylien rajoja siirrelty, maata ostettu ja myyty ja siinä yhteydessä myös nimiä muutettu. Lauri Nautelan kokoelman kohdalla tilanne on toisenlainen: kartoja ja muistiinpanovihkoa löytöluetteloon vertaamalla olisi hyvinkin mahdollista saada useammallekin irtolöydölle tarkat paikkatiedot.

Reikäkirveitä on kaksi, toinen Rähälän Valassalvosta ja toinen Mäkkylän Kōnkämäestä. Kokoelman kahdesta vasarakirveestä kumpikaan ei ole Liedosta, toinen on Maskusta ja toinen alun perin Maarian Kärsämäen Nummesta, josta se maansiiron yhteydessä kulkeutui Kaskalan Lempiäisen pihamaalle vuonna 1947, sieltä edelleen Lauri Nautelan kokoelmaan vuonna 1955 ja Kansallismuseoon vuonna 1958.

Vasara- tai iskukiviä on Lauri Nautelan kokoelmissa 18, joista Kukkarkoskelta, Punitusta, Ruonasta, Nautelasta ja Tuomolasta löytyneet ovat esillä Lauri Nautelan museon *Kivikauden pyyntimiehen jäljillä* –näyttelyssä. Lisäksi iskukiviä on löytynyt Kärkkänästä, Haapalasta ja Liukkaalta. Tarkemmin määrittelemättömiä kiviseiden teelmiä, katkelmia ja sirpaleita on Lauri Nautelan kokoelmissa 18 kappaletta: Laukkaniitystä, Leinakkalasta, Saaresta, Kukkarkoskelta, Punitusta, Täperästä, Valassalvosta, Hulkkunasta, Kärkkänästä ja Veijulasta. Liuskerenkaan

katkelmista toinen on löytynyt Kukkarkoski I:stä ja toinen Maarian Sipilänhaan kivikautiselta asuinpaikalta.

Taulukko 7. Lauri Nautelan museon Kivikauden pyyntimiehen jäljillä -perusnäyttelyssä esillä olevat taltat, kirveet, vasarakivet ja liuskerenkaat.

Sarakkeiden selitys:

KM nro: Esineelle annettu Kansallismuseon luettelointinumero (päänumero>alanumero)
 Esine: Esine
 Määre: Esineen tarkempi määrittely
 Kunta: Kunta vuonna 2018
 Kylä: Kylä / kaupunginosa
 Kohde: Muinaisjäänös / löytöpaikka

KM nro		Esine	Määre	Kunta	Kylä	Kohde
25842	2	Taltta	kaksoistaltta	Lieto	Nautela	Krääkki
25912	5	Taltta	kourutaltta	Lieto	Nautela	Heikkilänhaka
25846	2	Taltta	kourutaltta	Lieto	Punittu	
25894	1	Taltta	kourutaltta	Lieto	Sikilä	Saari
25894	2	Taltta	kourutaltta	Lieto	Sikilä	Saari
25893	1	Taltta	kourutaltta	Lieto	Tammentaka	Mäkilä
25845	4	Taltta	kourutaltta	Lieto	Vintala	Kesäläinen
25844	3	Taltta	Kynsitaltta	Lieto	Vintala	Täperä
19750	70	Taltta	poikkiterä	Lieto	Nautela	Kukkarkoski 1
25912	6	Taltta	tasataltta	Lieto	Nautela	Heikkilänhaka
25912	65	Taltta	tasataltta	Lieto	Nautela	Kuivurinmäki
25839	22	Taltta	tasataltta	Lieto	Nautela	Kukkarkoski 1
25839	23	Taltta	tasataltta	Lieto	Nautela	Kukkarkoski 1
25839	24	Taltta	tasataltta	Lieto	Nautela	Kukkarkoski 1
25839	25	Taltta	tasataltta	Lieto	Nautela	Kukkarkoski 1
25901	1	Taltta	tasataltta	Lieto	Nautela	Pahkamäki
25846	4	Taltta	tasataltta	Lieto	Punittu	
25845	1	Taltta	tasataltta	Lieto	Vintala	Kesäläinen
25844	1	Taltta	tasataltta	Lieto	Vintala	Täperä
25844	2	Taltta	tasataltta	Lieto	Vintala	Täperä
25844	4	Taltta	tasataltta	Lieto	Vintala	Täperä
25863	1	Taltta	tasataltta	Turku	Maaria	Jäkärä
25993	2	Taltta	tasataltta	Turku	Maaria	Keskitalo
25862	2	Taltta	tasataltta	Turku	Maaria	Sipilänhaka
25907	1	Taltta	tasataltta	Turku	Paattinen	Kerola
25907	2	Taltta	tasataltta	Turku	Paattinen	Kerola
25907	4	Taltta	tasataltta	Turku	Paattinen	Kerola
25907	6	Taltta	tasataltta	Turku	Paattinen	Kerola
25907	7	Taltta	tasataltta	Turku	Paattinen	Kerola
25832	1	Taltta		Lieto	Hakula	Isosaari
19753	4	Taltta		Lieto	Nautela	Kukkarkoski 2
25825	1	Taltta		Lieto	Tammentaka	Tortinmäki

25828	2	Taltta		Vahto	Airikkala	
25842	3	Taltta	tai kirves	Lieto	Nautela	Krääkki
25863	3	Taltta	tai kirves	Turku	Maaria	Jäkärä
25831	1	Kirves	poikkiterä	Lieto	Kaurinkoski	Takatalo
25993	13	Kirves	poikkiterä	Turku	Maaria	Keskitalo
19750	75	Kirves	pyöreä terä	Lieto	Nautela	Kukkarkoski 1
25829	1	Kirves		Lieto	Harviainen	Vähätalo
25833	1	Kirves	vasarakirves	Masku	Kankainen?	
25839	34	Vasarakivi		Lieto	Nautela	Kukkarkoski 1
25895	1	Vasarakivi	iskun jälkiä	Lieto	Sikilä	Ruona
25896	25	Vasarakivi	kuutiokivi	Lieto	Mäkkylä	Tuomola
25846	6	Vasarakivi		Lieto	Punittu	
25862	5	Liuskerengas		Turku	Maaria	Sipilänhaka
15639	1	Liuskerengas	katkelma	Lieto	Nautela	Kukkarkoski 1

5.5. Veitset ja kaapimet

Puuesineiden silotteluun tai nahkojen käsittelyyn soveltuvat kaapimet ovat useimmiten kvartsista tai piistä valmistettuja pienikokoisia työkaluja, joita löytyy yleisesti kivikautisilta asuinpaikoilta (Huurre 2001: 109). Lauri Nautelan kokoelmassa on 59 piikaavinta, joista 51 on löytynyt Kukkarkoskelta. Nautelan kartanon mailta on löytynyt neljä, Merolan kivikautiselta asuinpaikalta kaksi ja Mäkkylän Hulkkunan lähistöltä kaksi piikaavinta. Piikivisiä teriä on löytynyt Mäkkylästä kuusi ja Nautelan Heikkilänhaasta yksi. Kvartsikaapimia Lauri Nautela on poiminnut talteen useammasta paikasta. Kukkarkosken, Hulkkunan ja Merolan lisäksi kvartsikaapimia on löytynyt Mäkkylästä Könkkämäestä ja Kärkkänästä, Tammentaan Mäkilästä, Rähälän Liukkaalta ja Teijulan Knuutilasta yhteensä 26 kappaletta. Kivilajikaapimia on kokoelmassa kuusi: yksi Maariasta ja viisi Mäkkylästä eri paikoista. Kuusi Kukkarkoskelta löytynyttä kaavinta on esillä Lauri Nautelan museon näyttelyssä (KM 19750:25, 42, 45, 51, 57, 82).

Veitsiä on kokoelmassa kolme. Aurasta 1960-luvun alussa yhdessä Matti Huurteen kanssa löydetty kolmionmallinen sädekiviliuskeveitsi (KM 15621:3), Merolasta kivikautiselta asuinpaikalta löytynyt 2-puoleisesti retusoitu piiveitsen katkelma (KM 20966:8), jonka Markku Torvinen on luettellonut Kansallismuseon kokoelmiin vuonna 1980 sekä Maarian Jäkärästä vuonna 1964 löytynyt kiviveitsi

(KM 23519), jonka Anna-Liisa Hirviluoto virkamatkallaan vuonna 1986 sai mukaansa Nautelasta.

5.6. Hioimet

Hioinkiviä on Suomessa käytetty varhaisen esihistoriallisen ajan alusta (Huurre 1983: 18) nykypäiviin saakka, ja ajanmääritys yksittäisen hioinkiven kohdalla tehdäänkin yleensä löytökontekstin mukaan. Lauri Nautelan kokoelmassa on yhteensä 348 hioinkiveä ja -laakaa sekä niiden katkelmaa. Näistä vailla löytötietoja on 191 kappaletta. Joukossa on muun muassa neljä pientä hiointa, joiden toisessa päässä on reikä. Tällaisen reiällisen hioimen on voinut jo varhainen metsästäjä-keräilijä ripustaa kaulaan eräretkelle mukaan otettavaksi välineiden teroittamista varten (Huurre 2001: 97).

Lauri Nautelan museon *Kivikauden pyyntimiehen jäljillä* -näyttelyssä on esillä Täperästä löytyneet riipushioin (KM 25844:5) ja hioinkiven katkelma (25844:16) sekä hioinkivet tai niiden katkelmat Merolanmaasta (25845:9), Kärkkänästä (25847:2, 42), Haapasta (25852:16), Pahkamäestä (25901:2), Kuivurinmäeltä (25912:67) sekä Auran Vanhatalosta (25910:2, 3). Yksi vailla löytötietoja oleva hioinlaaka on esillä Suomen Maatalousmuseo Saran *Maatalouden aika* -näyttelyssä toukokuusta 2016 alkaen.

5.7. Iskokset

Iskokset ja iskuytimet muodostavat määrällisesti suurimman kokonaisuuden Lauri Nautelan keräämässä aineistossa, yhteensä 19 776 kappaletta. Tässä ryhmässä ovat mukana myös liuskesirpaleet, piinpalat -lastut ja -säleet sekä sellaiset esineiden katkelmat, joita ei voida selkeästi sijoittaa muihin ryhmiin. Lauri Nautelan museon arkeologisessa näyttelyssä on esillä 1 504 iskosta ja iskuydintä.

Ensimmäiset 85 löytämäänsä pii- ja kvartsi-iskosta sekä piisäleen katkelmaa Lauri Nautela toimitti Kansallismuseoon vuonna 1957. Sen jälkeen iskoksia lueteloitiin kokoelmiin 144 kappaletta vuonna 1958, 82 kappaletta vuonna 1962, 795

kappaletta vuonna 1965, 3 kappaletta vuonna 1973, 131 kappaletta vuonna 1975, 23 kappaletta vuonna 1976, 164 kappaletta vuonna 1980, 8 501 kappaletta vuonna 1990 ja 9 846 kappaletta vuonna 2018. Taulukossa 8 näkyy iskosten materiaali sekä löytöalue.

Taulukko 8. Lauri Nautelan keräämät iskokset löytöalueittain aakkosjärjestyksessä.

Sarakkeiden selitys:

Kunta: Kunta vuonna 2018
 Alue: Kylä / kulmakunta / kaupunginosa
 Pii: Iskoksen ym. materiaali on pii
 Kvartsi: Iskoksen ym. materiaali on kvartsi tai vuorikristalli
 Kivilaji: Iskoksen ym. materiaali on kivilaji
 Yht.: Yhteensä

Kunta	Alue	pii	kvartsi	kivilaji	yht.
Alastaro	Rajala	1	10	12	23
Aura		3	696	437	1 136
Lieto	Ilmarinen	7	600	429	1 036
Lieto	Kirkonkylä		126	214	340
Lieto	Kukkarkoski	594	689	1 042	2 325
Lieto	Lommola			1	1
Lieto	Mäkkylä	129	803	1 044	1 976
Lieto	Nautela	129	392	445	966
Lieto	Punittu	2	148	371	521
Lieto	Rähälä	15	187	205	407
Lieto	Sikilä	5	145	149	299
Lieto	Tammentaka	10	386	157	553
Lieto	Teijula	1	103	68	172
Lieto	Vanhalinna		7	2	9
Lieto	Vintala	75	1 423	1 072	2 570
Lieto	Yliskulma	3	9	5	17
Piikkiö	Pukkila		1	3	4
Turku	Paattinen		675	178	853
Turku	Maaria	49	299	1 255	1 603
Vehmaa			1		1
Ei tietoja		74	1 617	3 273	4 964
Yhteensä		1 097	8 317	10 362	19 776

Iskosten löytöalueita tarkastelemalla voidaan havaita, että ne heijastavat koko arkeologisen esineistön löytöalueita. Eniten löytöjä on Vintalasta, Kukkarkoskelta ja Mäkkylästä. Suurin osa löydöistä on kerätty noin viiden kilometrin säteellä Nautelan kodista. Vanhalinnalta on vain yhdeksän iskosta, 0,05 % koko iskosmäärästä. Nautela ei juurikaan liikkunut Vanhalinnan alueella. Hän tunsu Mauno Vanhalinnan ja tiesi tämän arkeologisesta harrastuksesta. Hän ei ehkä halunnut tunkeutua ”toisen reviirille”.

5.8. Luu

Luulöytöjä on Lauri Nautelan kokoelmassa 38 kappaletta, joista varhaisin on Nautelan Kuivurinmäeltä yhdessä Matti Huurteen kanssa vuonna 1954 löydetty kappale palanutta luuta. Kaksi vuotta myöhemmin Nautela löysi samalta paikalta lisää luun palasia kolme kappaletta ja Nautelan Marttilan alueelta yhden luun palasen sekä kolme eläimen hammasta, myös Mäkkylän Mattilan alueelta löytyi yksi luun palanen. Kukkarkoski l:ltä löytämänsä kaksi luunkappaletta Nautela toimitti Kansallismuseoon vuonna 1958.

Matti Huurteen vuoden 1962 vierailun aikaan löytyi palanutta luuta Auran Laukaniityn Vanhatalon Hakapellosta, ja vuonna 1965 luetteloitiin Kansallismuseon kokoelmiin Nautelan Kuivurinmäeltä löytyneet seitsemän luun palasta sekä Rähälän Ryökkäältä löydetyt kolme luun palaa ja viisi hevosen hammasta. Maariasta löytynyt palanut luu ja Nautelan kartanon alueelta talteen otetut seitsemän eläimen hammasta ja kaksi nikamaa luetteloitiin vuonna 1990. Vuonna 2018 luetteloitujen löytöjen joukossa oli yksi palanut luu, jonka löytöpaikkaa tai -ajankohdtaa ei pystytä selvittämään. Se on esillä Lauri Nautelan museon *Koskettava kivi-kausi* -näyttelyssä, jossa näyttelyvieraan on mahdollista myös käsin tunnustella esillä olevia artefakteja.

5.9. Pronssi- ja rautakauden esineet

Pronssi- ja rautakaudelle sijoittuvia löytöjä on Lauri Nautelan kokoelmissa 68. Rautamiekan (KM 10413) löytöhistoriaa on käsitelty jo edellisessä luvussa. Läheltä miekan löytöpaikkaa, kartanon pihapiirin saunan perustuksia kaivettaessa oli tullut esille pronssinen rannerengas (KM 13611). Sen Lauri Nautela luovutti Matti Huurteelle vuoden 1954 inventoinnin yhteydessä, jolloin löytyi koekaivauksissa läheltä Kuivurinmäkeä pieni sirppi (KM 13612:1). Karhunhammasamuletin (KM 13612:4), pronssispiraalin paloja (KM 13612:5) ja hopearahan katkelman (KM 13612:6) Lauri Nautela lähetti vielä vuoden 1954 syksyllä Matti Huurteelle.

Kukkarkoskelta löytämänsä tuluspiin kappaleet (KM 14290:14, 16, 19) Lauri Nautela toimitti Kansallismuseoon vuonna 1958, samoin kuin läheltä Kuivurimäen rautakautista polttokenttäkalmistoa löytämänsä rautamiekan kahvan (KM 14320:1) ja rautaisen aurankynnen (KM 14320:2)¹. Toukokuusta 2016 alkaen aurankynsi on ollut esillä Suomen maatalousmuseo Saran *Maatalouden aika* -näyttelyssä.

Rähälän Ryökkään maalta Lauri Nautela löysi pronssirenkaan (KM 16879:18), pronssihelan (KM 16879:19) ja rautahelan (KM 16879:20) katkelmat, jotka hän toimitti Kansallismuseoon vuonna 1965. Samaan lähetykseen hän laittoi mukaan Vintalan Sipilän Ylikirrin maalta löytämänsä rautaesineen palan (KM 16879:47) sekä Nautelan Kuivurimäen polttokalmiston läheisyydestä löytämänsä rautanaulan (KM 16879:180) sekä pronssi- ja rautapalat (KM 16879:89, 90, 133–136, 181, 195, 196).

Nautelan Jokipellosta Lauri Nautela löysi vuonna 1977 pienikokoisen pronssisen hevosenkenkäsoljen (KM 23524), jonka hän toimitti Kansallismuseoon vuonna 1986. Kuivurimäen rautakautisen kalmiston luota Nautela löysi tasavarsisoljen katkelman (KM 25912:2) sekä pronssisen hevosenkenkäsoljen (KM 25912:1), jonka kaarella on leimapainanteita. Samalta paikalta on myös pronssinen ketju (KM 25912:3), jossa renkaat ovat kolmekierteisiä, sekä musta, viivakoristeinen värttinänpyörä (KM 25912:4). Mäkkylän Kappelinmäeltä on myös löytynyt mahdollinen värttinänpyörä (KM 25897:7). Yksi tuluskivi (KM 25830:1) on löytynyt Rauhakylästä, Rauhamaan tilan maalta.

Lasimassahelmiä on Lauri Nautelan kokoelmissa yhdeksän. Ensimmäinen Kansallismuseon kokoelmiin luetteloitu helmi (KM 15634) on Tammentaan Mäkilän talon läheltä pellosta. Muita helmiä on Rähälän Ryökkäältä (KM 25850:5) sekä Hulkkunanmäen (KM 25896:46) ja Kuivurimäen rautakautisten kalmistojen läheisyydestä (KM 25901:17, 18, 19; KM 25912:43, 44, 64). Osa helmistä oli esillä Lauri Nautelan museon näyttelyssä *6000 vuotta lasin historiaa* vuosina 2013–2017.

---

¹ Aurankynsi on samaa mallia kuin Ella Kivikosken (1951) *Rautakauden kuvasto* II: Tafel 114: 920.

5.10. Yleiskatsaus kokoelmaan

Lauri Nautelan kokoelman pääpaino on kivikaudessa, ainoastaan 68 esinettä on ajoitettu pronssi- tai rautakaudelle. Jos jätämme iskokset pois kokonaisuudesta, niin pronssi- ja rautakauden löytöjen osuus on noin 1,5 %. Osuus on noin 5 %, kun pudotetaan keramiikka tarkastelun ulkopuolelle.

Kokoelman kivikauden esineet ovat tyypillisiä asuinpaikkalöytöjä. Kun iskokset jätetään tarkastelun ulkopuolelle, löytöjä on yhteensä 1 319 kappaletta. Se on suuruusluokaltaan samankaltainen kuin 1900-luvun alkupuolen kerääjien museoon lähettämien löytöjen määrä.

Suurimman osan löydöistä muodostavat iskokset, kaikista esineistä niitä on yli 80 %. Tuntuu siltä, että Lauri Nautela on kerännyt iskoksia hieman sillä ajatuksella, että jotakin kotiin tuomista täytyy tutkimusretkiltä olla. Niitä hän ei myöskään samalla tavalla yksilöinyt, laittanut esille tai puhdistanut kuin esimerkiksi keramiikkaa, työkaluja ja pyyntivälineitä. Lähes 15 000 iskoksen kontekstiedot ovat tiedossa, noin viidesosa on vailla löytötietoja. Iskosten kerääminen näin suuressa mittakaavassa ja niiden säilyttäminen suurina erinä vähän syrjässä muusta kokoelmasta näyttäytyy keräilyssä vahvasti hamstraamisena.

6. Arkeologian harrastus

6.1. Kirja- ja lehtileikekokoelma

Lauri Nautelan kirjakokoelmaan on luetteloitu yli 350 nidettä, jotka ovat arkeologian ja esihistorian kannalta mielenkiintoisia (LIITE 4). Teoksia on suomen lisäksi ruotsin, englannin ja saksan kielellä. Vanhin teos on Hans H. Hildebrandin *Fyndnen i Troas och Homeros' Troja* vuodelta 1878 ja uusin vuonna 1989 ilmestynyt Heikki Matiskaisen *Studies on the Chronology, material Culture and Subsistence Economy of the Finnish Mesolithic, 10 000–6000 b.p.* Kirjoihin Lauri Nautela on

kirjoittanut huomautuksia, tehnyt alleviivauksia ja teoksen sisäisiä tai muihin julkaisuihin kohdistuvia viittauksia. Kirjojen välissä on aiheen mukaisia lehtileikkeitä. Kokonaiskuvan luomiseksi esittelen muutaman teoksen sekä osan niiden väliin talletetuista lehtileikkeistä. Liitteessä 3 on listattuna kaikki näiden kirjojen väliin laitettut lehtileikkeet.

Eniten lehtileikkeitä on vuonna 1964 ilmestyneen Edward Baconin *Den nya arkeologin* -teoksen (KN 250) välissä, 87 kappaletta. Leikkeet ovat suurimmaksi osaksi Turun Sanomien (49) ja Uuden Suomen (27) artikkeleita. Joukossa on myös ruotsalaisten aikakauslehtien *Aktuellt* (1), *Scala* (2) ja *Se* (1) artikkeleita sekä yksi leike *Ilta-Sanomista* ja *Kymppi-Säästöpankin asiakaslehdestä*. Vanhin lehtileike on Uudessa Suomessa 17.7.1921 ollut uutinen pronssisen koristuksen toimittamisesta Kansallismuseoon. Muut leikkeet ovat vuosilta 1961–1981. Artikkeleissa käsitellään arkeologisia löytöjä ja arkeologian uusia tutkimusmenetelmiä globaalisti, muutama leike sisältää myös yleistä pohdintaa menneisyyden tutkimuksen merkityksestä. Huumoriakin lehtileikkeistä löytyy, etulehdelle on liimattu Salon Gahlinin laatima pilakuva, jossa opiskelija kysyy professorilta: ”Eräs asia minua askarruttaa muinaistutkimuksessa, herra professori. Miksi ennen kaikki kaivettiin maahan?”.

Hans Kayserin teoksen *Arkeologi. En historisk översikt* (KN 310) takakannen sisäpuolelle on Lauri Nautela kirjoittanut sivunumeroita häntä kiinnostaneiden aiheiden löytämisen helpottamiseksi. Sivulta 38 Lauri Nautela on alleviivannut kohdan, jossa pohditaan, miten sen lisäksi, että vähäistenkin arkeologisten löytöjen avulla voidaan muodostaa kuvia kokonaisista kulttuureista ”väcker också fyndens ålder den andäktighet hos betraktaren som utmärker människor med historisk sinne”. Herbert Tischnerin toimittaman *Völkerkunde* -teoksen takalehdelle kirjoitetut sivunumerot johtavat tutkimaan piikivisiä nuolia, kivikirveitä, toteemikiviä, kultahahmoja ja kivipatsaita eri maanosissa. E. O. Jamesin *Gravarna berättar* -teoksen välissä on vuoden 1963 Turun Sanomista leikattu lehtileike, jossa kerrotaan amerikkalaisesta modernista hautausbisneksestä sekä vanhojen roomalaisten hautakivikirjoitusten tulkintaa käsittelevä Uuden Suomen artikkeli vuodelta 1964.

Antropologiaa käsitteleviä lehtileikkeitä on Lauri Nautela sijoittanut Märten Stenbergin *Sten brons järn* (KN 344), Jan Jelinekin *Den stora boken om människans forntid* (KN 763) ja E. Adamson Hoebelin *Primitiivinen kulttuuri* (KN 368) -teosten sekä Otavan suuren maailmanhistoria -sarjan ensimmäisen osan *Esihistoria* (KN 896) väliin. *Sten brons järn* -teoksen väliin sijoitetut lehtileikkeet kertovat nykyajan ihmisistä, jotka kokeilevat kivikauden ja rautakauden elämää ja työtapoja. Otavan suuren maailmanhistorian ensimmäisen osan välissä on vuoden 1983 Turun Sanomissa ollut uutinen, jossa kerrotaan arviolta 17 miljoonan vuoden takaisen olion jäännösten löytymisestä Pohjois-Keniasta. Uutisen mukaan tutkijat arvelevat jäännösten kuuluvan ihmisen ja apinan yhteiselle esi-isälle tai orangin varhaiselle esi-isälle. Jan Jelinekin teoksen välissä on Turun Sanomissa vuonna 1984 julkaistu uutinen, jossa kerrotaan Vimpelissä tehdystä harvinaisesta geologisesta löydöstä interglasiaalikaudelta yli 100 000 vuoden takaa sekä löydön tekijöiden palkitsemisesta. Uuden Suomen uutisessa vuodelta 1986 kerrotaan arviolta 2,5 miljoonaa vuotta vanhojen primitiivisten aseiden löytymisestä Zairessa. Saman vuoden Turun Sanomien lehtileikkeessä kerrotaan, miten vuonna 1971 löytynyt kivikautinen Tasaday-heimo onkin osoittautunut huijaukseksi. *Primitiivinen kulttuuri* -teoksen väliin Lauri Nautela on tallettanut arvion kyseisestä teoksesta sekä esittelyn Lauri Hongon ja Juha Pentikäisen *Kulttuuriantropologia* -teoksesta. Lisäksi kirjan välissä on kaksi leikettä Busmannien ja Tetum-heimon kuolemankäsitteistä sekä vuoden 1974-96 -lehdestä talteen otettu kirjoitus *Homoseksuaalisuuden historiaa*, jossa todetaan että ”useimmat ”primitiiviset kulttuurit” pitävät homoseksuaalisuutta luonnollisena ja ymmärrettävänä luonteenpiirteenä”.

Homoseksuaalisuutta käsitteleviä lehtileikkeitä on Lauri Nautelan seksologisessa Kaapin aika -kokoelmassa, johon sisältyy lehtileikkeiden lisäksi seksuaalisuutta käsittelevää kirjallisuutta, valokuvia, postikortteja, taide-esineitä sekä pornografisia julkaisuja (Ykspetäjä 2008: 20). Kärsiessään tuomiotaan vuosina 1965-66 homoseksuaalisuuden harjoittamisesta Lauri Nautela keräsi kahdeksan leikevihkoa (LMA 10), jotka hän nimesi Muistojen kirjoiksi. Vihkojen sivuille hän liimasi lehtileikkeitä eri aihepiireistä sekä kirjoitti runoja, laulujen sanoja ja tunnettujen henkilöiden aforismeja. Lauri Nautelan arkeologian harrastus ei katkennut vankeusaikanaan; lehtileikkeiden joukossa on uutisia ja artikkeleita muun muassa eri

puolella Suomea tehdyistä esihistoriallisista löydöistä, kivikauden ihmisten metsästystavoista, viikinkien matkoista ja useiden museoiden kokoelmista ja näyttelyistä.

Mårten Stenbergerin *Det forntida Sverige* -teoksen (KN 214) välissä on Uuden Suomen vuoden 1979 artikkeli *Ruotsin "valtioneuvoja" täytetään*. Artikkelissa kerrotaan Tukholman vanhan valtiopäivätalon edustalta löytyneen keskiaikaisen kaupunginosan kaivauksista ja löytöjen merkityksestä sekä siitä, että kaivausalue aiotaan täyttää ja paikalle rakentaa pysäköintitalo. Eskilstunasta vuonna 1977 löytyneestä viikinkiaarteesta kertova lehtileike on Johannes Brøndstedin *Vikingarna. Hemma och i härnad* -teoksen (KN 342) välissä, kuten myös artikkeli arkeologi Robert Marxin viikinkilaivareplikin katoamisesta myrskyssä vuonna 1964. Useiden norjalaisten riimukivien salakielen ratkaisemisesta ja riimukivien ajoittamisesta 1000-luvun alkuun Yhdysvalloissa kertoo Uuden Suomen uutinen vuonna 1967. Carl-Axel Mobergin *På tal om forntid* -teoksen (KN 307) välissä on esite vanhasta Upsalasta, neljä pilakuvaa ja 12 lehtileikettä, joissa kerrotaan muun muassa ranskalaisista nuorista, jotka vapaaehtoisina amatööriarkeologeina työskentelevät muinaismuistojen hoitotyössä loma-aikoinaan.

Tanskan suolöytöjä käsittelevän P. V. Globin *Suon kansaa* -teoksen (KN 430) välissä on kirja-arvostelujen lisäksi lehtileikkeitä myös muista suolöydöistä. Uudessa Suomessa vuonna 1970 ilmestynyt uutinen kertoo Länsi-Englannin turve-soilta löytyneistä noin 5 000 vuotta vanhoista pitkospuista ja Turun Sanomien vuoden 1975 lehtileike selvittää toisen maailmansodan aikaisen hävittäjäkoneen löytymistä muumioituneine lentäjineen suosta Englannissa. Lauri Nautela on leikkannut talteen myös artikkelin Laila Pullisen veistosnäyttelystä Turussa Wäinö Aaltosen museossa vuonna 1975. Lehdessä on kuva Pullisen veistoksesta *Mesenaatti*, joka muistuttaa ulkonäöltään *Suon kansaa* -kirjassa sivulla 162 kuvattua suoruumista.

Suomen suoarkeologista tutkimusta käsitteleviä artikkeleita on Ville Luhon *Askola-kulttuuri* -teoksen (KN 251) välissä. Lisäksi KuvaPostin artikkeli *Askolan kulttuuri* vuodelta 1960 kertoo Askolan seudulla asuinpaikkalöytöjä tehneestä maanviljelijä Soini Järvelästä, jota on siteerattu myös Uuden Suomen vuoden 1967

Askola-seuran museon tilanne on vaikea -artikkelissa. Lehtileikkeiden joukossa on Ville Luhon uudelle Suomelle vuonna 1962 laatima kirjoitus *Nubiaa odottaa vedenpaisumus*, joka kertoo Assuanin padon rakentamisesta ja sen muodostamasta uhasta seudulle. Ville Luhon *Suomen kivikauden pääpiirteet* -teoksen (KN 3938) välissä on 76 lehtileikettä, joista kahdeksan on pilakuvia, neljä liittyy maa- ja kallioperätutkimuksiin, kaksitoista henkilöihin ja loput yleiseen arkeologiaan, museologiaan tai kansatieteeseen.

Lauri Nautela (vas.) esittelemässä kokoelmiaan dosentti Ville Luholle.

Kuva 4. Suomen kivikauden pääpiirteet -kirjan takalehdelle liimatut lehtileikkeet. Kuvassa Lauri Nautela (vasemmalla) esittelee kokoelmiaan Ville Luholle. Vieressä on artikkeli Arkeologian kerho Varen perustamisesta Turkuun.

A. M. Tallgrenin teoksia on Lauri Nautelan kokoelmassa useita. Vuonna 1931 julkaistun *Varsinais-Suomen esihistoria* -teoksien (niteitä on Lauri Nautelan kokoelmassa kaksi: KN 2560 ja KN 4058) välissä on karttoja, piirroksia ja käsinkirjoitettuja listoja eri paikkakuntien esihistoriallisista löydöistä sekä artikkeleita muun muassa Varsinais-Suomen historian tutkimuksesta sekä luonnonsuojeluyhdistyksen perustamisesta yhteensä 18 kappaletta. Vuonna 1918 ilmestyneen *Suomen esihistorialliset ja ajaltaan epämääräiset kiinteät muinaisjäännökset* -teoksen (KN 408) välissä on ilman lähdetietoja Yrjö Liipolan kirjoittama artikkeli *Arkeologisia löytöjä Unkarissa*. Samana vuonna ilmestyneen *Muinaistutkimuksen*

työmaalta -kirjan (KN 394) välissä on kaksi A. M. Tallgrenin artikkeleita, vuonna 1918 Nuori Suomi -kuvalehdessä ilmestynyt *Egyptiläisiä ja Kyproon pronssieja kansallismuseossa* ja vuonna 1919 Maailma -lehdessä julkaistu artikkeli *Muinaismuistojen kaivauksista*. Lisäksi Lauri Nautela on tallettanut kirjan väliin Julius Ailion Maailma -lehdelle vuonna 1920 kirjoittaman artikkelin Antrean verkkolöydöstä, lehdistä leikatut kuvat *Muinaisajan kivikirves* ja *Norjasta löydetty viikinkivene* sekä vuonna 1955 julkaistun uutisen Englannissa saksilaissoturien varusteissa löytyneestä luurangosta. Kirjan välissä on ilmoitukset Laitilan kotiseutupaivien ohjelmasta vuonna 1955 sekä paikallishistoriallisen kirjallisuuden valikoidusta vuonna 1961. Vuonna 1920 painetun *Tietojemme rajoilta historiassa* -teoksen (KN 1820) välissä on uuden Auran artikkeli rymättyläläisestä tarinasta, jonka mukaan aarnivalkea on aikoinaan paljastanut maahan kätkeytyn aarteen sekä toinen Liedon Yliskulman Alhojen aarteesta kertova Turun Tienoon artikkeli. Teoksessa on alleviivauksia aarrekätköistä, kallioiden rautarenkaista, kalliopiiirroksista, idoleista, ananjinolaiskulttuurista sekä Aurajoen koskista ja muinaisista kauppapaikoista kertovilla sivuilla. Vuonna 1924 julkaistun *Museomiehen työpöydältä* -teoksen (KN 397) välissä on Sakari Pälsin Kuluttaja -lehdelle vuonna 1960 kirjoittama artikkeli *Merkillisiä museoesineitä*, jossa kerrotaan muun muassa taitavasta pohjanmaalaisesta kiviesineiden väärentäjästä Helpuri-Heikistä. Kirjan välissä on myös Tanskassa muinaisesineiden kerääjänä tunnustusta saaneista maanviljelijä Einar Anderssenista ja hänen vaimostaan kertova artikkeli, Veli Villehartin historian ja arkeologian tutkimusta pohdiskelevä artikkeli sekä Pohjois-Saksaan erilaisia metsänäkymiä esittelevän museon perustamisesta kertova uutinen. Takasivun väliin Lauri Nautela on tallettanut Uudessa Aurassa 21.4.1945 ilmestyneen nekrologin *Professori A. M. Tallgrenin viimeinen matka*.

Liedon ensimmäisen, vuonna 1931 ilmestyneen historiateoksen (KN 970) väliin talletettujen lehtileikkeiden joukossa on muun muassa Uudessa Aurassa vuonna 1930 julkaistu artikkeli Liedon Merolanmaan kalmiston tutkimuksista sekä vuonna 1962 julkaistu pohjapiirros Liedon Vanhalinnan mäkilinnasta sellaisena kuin se vuoteen 1959 mennessä tehtyjen tutkimusten valossa voitiin hahmotella. A. M. Tallgrenin *Liedon Esihistoria* -artikkelissa on käsin marginaaleihin kirjoitettuja huomioita. Sivulla 6 olevan Kivikauden löytöjä Liedosta -kuvan yhteyteen Lauri

Nautela on lyijykynällä hahmotellut Merolan taltan ja sivun 7 alalaidassa on kirjoitus: ”Kärkkänän kivikautinen asuinp. V.1958. L.N. (KM 14518: 1–16[)]”. Sivulla 10 on alleviivattu: ”Vanhimmat Liedon suomalaisasutuksen, siis maanviljelijäväestön muistot ovat Vintalan Alikirrin Merolanmaasta, Kirrin” ja seuraavalla aukeamalla ”raha-aarre” ja alalaitaan kirjoitettu ”Nautela 1955. LN. Hopearaha Henrik II:n ajalta (keisarina 1014–1024) KM 13612: 6”. Lauri Nautela on kirjoittanut huomautuksia myös vuonna 1988 julkaistun Liedon historia -teoksen (KN 1844) Jukka Luodon kirjoittaman *Esihistoria* -artikkelin sivuille. Esimerkiksi sivun 68 Lauri Nautelan löytämiä kivikautisia limsiökärkiä esittelevän kuvan yhteyteen Lauri Nautela on kirjoittanut ”Huom! Sieltä on kaivauksissa löytynyt vasarakeres – eli nuorakeraamisen kulttuurin hauta”. Sivulla 151 on Lauri Nautela alleviivannut uhrikiven sijaintia koskevasta luettelosta ”Mäkkylän Veijulan talon pihapiiristä” ja kirjoittanut viereen: ”Vuorelan (Tuomolan) ja Ali-Nikulan rajalla olevalta kalliolta”.

Torsten Edgrenin väitöskirjan *Jäkärälä-gruppen. En västfinsk kulturgrupp under yngre stenålder* (KN 2483) väliin Lauri Nautela on tallettanut vuosina 1985–1987 Turun Sanomissa ja Turun Tienoossa ilmestyneitä artikkeleita, joissa kerrotaan Jäkärälän alueen arkeologisista kaivauksista ja löydöistä sekä niiden pohjalta toteutetuista näyttelyistä. Lisäksi on uutinen siitä, miten museoiden esinekokoelmat karttavat lähes päivittäin. Jukka Luodon väitöskirjan *Liedon Vanhalinnan mäkilinna* (KN 846) välissä on artikkeleita Vanhalinnan esihistorianäyttelystä sekä Vanhalinnalla ja läheisellä Pahkan Pahamäellä toteutetuista kaivauksista. Lauri Nautela on alleviivannut artikkelissa virheelliset nimet – Pahamäki on artikkelissa muuttunut muotoon Pahkamäki. Lisäksi kirjan välissä on uutinen 100 miljoonaa vuotta vanhasta merisiilifossiilista, joka oli löytynyt vuonna 1925 Hämeentien varren tontilta maata kaivettaessa. Alfred Hackmanille omistetun *Suomen muinainmuistoyhdistyksen aikakauskirja XL:n* (KN 1863) etukannen väliin Lauri Nautela on laittanut valokuvan lasimassahelmikorusta, jonka taakse hän on kirjoittanut: ”Hulkkuna Lieto Lasimassahelmi Löytäjä LN 1958 pellosta”. Takalehdellä on viittaukset sivun 27 paleoliittisiin kvartsikaapimiin ja sivun 159 kivisiin nuolenkärkiin. Teoksessa julkaistun Sakari Pälsin artikkelin *Keuruun suolöydön koristetut tuohet* välissä on Suomen Kuvalehden vuoden 1931 uutinen Keuruulla suosta löytyneestä tuohivakasta.

Ella Kivikosken *Suomen rautakauden kuvasto I–II* -teosten (KN 175–176) sivujen väliin laitettut 116 leikettä käsittelevät lähes kaikki arkeologisia kenttätöitä, löytöjä, tutkimusmenetelmiä sekä muinaismuistojen suojelua Pohjoismaissa. Yhdessä lehtileikkeessä pohditaan Kansallismuseoon aikoinaan sijoitettujen esineiden siirtämistä maakuntiin ja yhdessä mietitään, saapuiko Leif Onnellinen viikinkei-
neen Amerikkaan 500 vuotta ennen Kolumbusta. Kalle Holmbergin ohjaama draamasarja *Rauta-aika* sai ensi-iltansa vuonna 1982, viisi lehtileikettä käsittelee Rauta-aikaa ja sen suhdetta Suomen rautakauden elämään. Kalevalakoruja ja niiden esikuvia on kuvattu neljässä leikkeessä ja yhdessä leikkeessä on neljä norjalaista postimerkkiä, joiden aiheet ovat viikinkiajalta. Leikkeet on kerätty vuosien 1956–1986 Auranlehdestä, Satakunnan Kansasta, Turun Sanomista, Uudesta Aurasta, Uudesta Suomettaresta, Uudesta Suomesta, YhteisHyvästä sekä KuvaPosti, Viikko ja ViVa -aikakauslehdistä. Professori HJ. Appelgren-Kivalon muotokuva on Suomen Kuvalehdestä vuodelta 1931, kaksi pienpainatetta on vailla lähdemerkintöjä ja yksi on vuodelta 1904.

Lehtileikkeiden lisäksi *Suomen rautakauden kuvasto I–II* -teoksissa (KN 175–176) on runsaasti Lauri Nautelan kirjoittamia merkintöjä. Takakansien sisäpuolelle Nautela on kirjoittanut häntä kiinnostaneiden esineiden taulu- tai sivunumerot selaamisen helpottamiseksi. Kuvien alle hän on kirjoittanut löytöpaikan ja kommentteja myöhemmistä löydöistä, jotka muistuttavat kyseistä esinettä. Alleviivauksia ja marginaaliin kirjoitettuja huomioita on Nautelan ja Merolan löytöjen kohdalla. Näistä paikoista Lauri Nautela itsekin on tehnyt löytöjä.

Ella Kivikosken väitöskirjan *Die Eisenzeit im Auralflussgebiet* (KN 253) väliin sijoitetuista lehtileikkeistä voidaan havaita Lauri Nautelan kiinnostus muinaisesi-
neiden ja muinaismuistoalueiden lisäksi arkeologiaan tieteenä sekä arkeologiseen suojeluun. Kahdentoista lehtileikkeen joukossa on Veli Villehartin kirjoitus *Historiantutkijat ja arkeologit*, jossa hän pohtii historiantutkimuksen ja arkeologian jatkuvaa tarvetta tarkistaa menneisyyden tulkintaa esimerkiksi arkeologian kenttätöiden antamien uusien mahdollisuuksien myötä. Aarni Erä-Eskon kirjoittama artikkeli Professori Ella Kivikoskelle omistetusta juhlakirjasta on laitettu kirjan vä-

liin, samoin uutiset Anna-Liisa Hirviluodon Kärsämäessä ja Jukka Luodon Pahkan kylässä johtamista rautakauden ajan kalmistojen kaivauksista. Kuralan kalmistomäen koekaivausten tulosten aiheuttamasta Kylämäen suojelutarpeesta kertoo Uuden Suomen artikkeli vuodelta 1975. Kirjan välissä olevat lehtileikkeet ovat vuosien 1963–1975 Turun Sanomista ja Uudesta Suomesta, Aurajoen suun venehautauksesta on artikkeli vuoden 1915 Otavasta ja yksi kuva Euran käräjäkivistä on ilman lähdetietoja. Alleviivaukset, marginaaleihin kirjoitetut huomiot sekä takakanteen kirjatut esineet sivunumeroineen noudattavat samaa linjaa kuin *Rautakauden kuvasto I–II:ssä*.

Turun kaupungin historia kivikaudesta vuoteen 1366 -teoksen (KN 717) välissä on lehtiartikkeleita Turun tuomiokirkon kellonlyönneistä ja viisareista sekä kolme lyijykynällä hankaamalla tehtyä rahakuva. Ella Kivikosken kirjoittaman artikkelin *Kivikaudesta noin vuoteen 1150* sivuilla on alleviivauksia. Sivulla 15 on alleviivattu ”Liedosta on lukuisia löytöjä – tilanomistaja Lauri Nautela on niitä erityisesti keräillyt”, sivulla 43 on alleviivattu ”Liedosta on roomalaisajalle kuuluva keihäänkärki Sauvalan Karhunlähteenpellostä ja samalta jaksolta lienee pronssinen ranerengas Nautelasta” ja sivulla 104 on alleviivattu ”Erityisesti on mainittava tilanomistaja Lauri Nautelan löytämät useat asuinpaikat Liedossa”.

C. F. Meinanderin *Die Bronzezeit in Finnland* -kirjan (KN 252) välissä on 21 lehtileikettä sekä neljä Lauri Nautelan tekemää piirrosta. Piirrookset ovat jäljennöksiä pronssikauden aseista, yksi voipaperille jäljennetty miekka ja kolme piirustuspaperille hahmoteltua miekan kahvaa. Pronssikauden löytöjä käsittelevien uutisten lisäksi lehtileikkeiden joukossa on C. F. Meinanderin uudelle Suomelle vuonna 1967 kirjoittama artikkeli *Muinaishistorian palapeliä*. Meinander kertoo artikkeleissaan maallikoiden osuudesta Porvoon Pikku Linnanmäen ja Espoon Dävitin kylän röykkiön löytymisessä. Samaa asiaa lähelle tulee sekä Uudessa Suomessa että Turun Sanomissa vuonna 1973 julkaistu uutinen kalantilaisten koulupoikien löytämästä pronssisesta keihäänkärjestä. Lehtileikkeet teoksen välissä ovat vuosien 1955–1982 Turun Sanomista, Uudesta Aurasta ja Uudesta Suomesta. Lisäksi kirjan välissä on Lännettäressä vuonna 1908 ilmestynyt Varsinais-Suomen pronssikautta käsittelevä artikkeli sekä kaksi lehdestä leikattua kuvaa pronssikauden haudasta, aseista ja koristeista ilman lähdetietoja.

Eero Aution *Karjalan kalliopiirokset* -teoksen (KN 2206) väliin taitellut neljä lehtileikettä ovat vuoden 1987 Turun Sanomista. Leikkeet käsittelevät Suomen tunnettuja kalliomaalauksia ja niissä esiintyviä motiiveja sekä yhteyksiä Uralin kalliokuvissa esiintyvään aurinkoympyrään. Lascaux'n luolamaalauksen suojelua sekä Papasideron luolamaalauksen löytymistä käsitteleviä artikkeleita Lauri Nautela on liimannut neljä kappaletta *Kivikausi: 40 000 vuotta kalliotaidetta* -teoksen (KN 770) takalehdelle. Leikkeet ovat vuosien 1963 ja 1964 Turun Sanomista ja Uudesta Suomesta. Taiteen ajattomuutta kommentoi etulehdelle liimattu Folon'in pilapiirroksen teksti ”Hän on 12.000 vuotta aikaansa edellä”. Eremitaasin taidearteita esittelevän kirjan *The Dawn of Art* (KN 213) väliin Lauri Nautela on tallettanut kaksi lehtileikettä. Uuden Suomen artikkeli vuodelta 1976 kertoo suomalaisten ja neuvostoliittolaisten arkeologien yhteistyöstä, Turun Sanomissa vuonna 1981 julkaistu uutinen käsittelee Tadžikistanin paleoliittisiä löytöjä.

Lauri Nautelalle muinaisesineet olivat myös ehkä aarteita, ja niiden etsiminen – lopputuloksesta huolimatta – antoisa ajanviete. C. W. Ceramin (oik. Kurt Wilhelm Marek) teoksen *Muinaisaarteita etsimässä* (KN 367) väliin hän on tallettanut 53 lehtileikettä, joissa on uutisia eri puolilla maailmaa tehdyistä aarrelöydöistä. Useat leikkeet käsittelevät hylyistä löydettyjä kulta-aarteita, mutta joukossa on myös Nautelan käsin kirjoittama Uudessa Suomessa vuonna 1976 ilmestynyt uutinen egyptiläisen yksityishenkilön muinaisesinekokoelmasta, jonka viranomaiset pelastivat joutumasta ulkomaille. Turun Sanomissa samana vuonna ilmestynyt artikkeli *Hiilipiirros ja kivipatsas 25 kalliin vuoden tuloksena* kertoo sinnikkäästä aarteenetsijästä, joka on käyttänyt koko omaisuutensa melko tuloksettomaan aarteenetsintään. Kirjan leikkeet ovat vuosina 1958–1982 ilmestyneiden Iltasanomien, Maaseudun Tulevaisuuden, Turun Sanomien, Uuden Auran ja Uuden Suomen sekä Aktuellt ja May Fair -aikakauslehtien artikkeleita, kaksi leikettä on ilman lähdetietoja.

Edellä esiteltyt teokset ja niiden väliin talletetut lehtileikkeet muodostavat vain pienen osan kirja- ja lehtileikekokoelmasta. Ne antavat kuitenkin kuvan Lauri Nautelasta tutkijana. Hän on hankkinut sekä klassikkoteoksia että alan uusimpia

julkaisuja, joita hän on tutkinut ja kommentoinut kirjoittamalla huomautuksia marginaaleihin, alleviivaamalla tekstiä ja sijoittamalla lehtileikkeitä kirjojen väliin. Lähes jokaiseen lehtileikkeeseen on kirjoitettu lähdetiedot: julkaisun nimi sekä ilmestymisajankohta. Lehtileikkeet on sijoitettu useimmiten juuri siihen kohtaan kirjassa, jossa käsitellään kyseistä asiaa. Lisäksi Nautela on koonnut lehtileikkeitä muistiinpanovihkoihin ja askartelemiinsa paperitaskuihin. Tämä kaikki kertoo kokonaisvaltaisesta kiinnostuksesta, joka ei kohdistunut pelkästään artefakteihin tai tutkimuskirjallisuuteen, vaan myös yleiseen keskusteluun ja uutisointiin, jota esihistorian ympärillä käytiin.

6.3. Kartat ja valokuvat

Lauri Nautelan valokuvakokoelmasta on luetteloitu 3 283¹ valokuvaa Liedon museon kokoelmiin. Suurin osa kuvista on Nautelan itse kuvaamia. Aiheina ovat työ, vapaa-aika, sota-aika, esineet, interiöörit, maisemat ja rakennukset, luonto, kotieläimet ja tapahtumat. Kokoelmaan kuuluu myös vanhoja valokuvia, suvun henkilöalbumeita ja ystävien ottamia valokuvia. Pieni osa kuvista, 67 kpl, liittyy suoraan arkeologian harrastukseen.

Ensimmäiset tutkimukset Kukkarkosken muinaisjäännösalueella olivat C. F. Meinanderin vuonna 1958 johdolla toteutetut kaivaukset. Lauri Nautela on ollut paikalla ja kuvannut arkeologien työskentelyä – kaivausalueen merkitsemistä, koojan kaivamista ja kaivauslastan käyttöä (esim. LIITE 5: LM/va/1397). Markku Torvisen johtamista kaivauksista vuosina 1975–76 on valokuva, jossa näkyy kaivausalueen lisäksi muinaisjäännösalueesta kertova kyltti (LIITE 5: LM/va/1252). Jäkärälän alueesta otetussa ilmakuvasa (LIITE 5: LM/va/1253) on hiekkakuopan laidassa rasti ilmeisesti osoittamassa muinaisesineen löytöpaikkaa.

Anna-Liisa Hirviluoto tarkasti Vanhan Tampereentien suunniteltuja tielinjauksia vuonna 1971. Hirviluoto ei ilmeisesti kirjoittanut raporttia tarkastuksesta, mutta Timo Miettisen (1972) kaivauskertomuksesta selviää, että Hirviluoto havaitsi tie-

---

¹ Luettelointitilanne 22.3.2018.

linjauksien tarkastuksen yhteydessä Mäkkylän ja Nautelan alueelta sekä kivi-kautiseen asutukseen että rautakautiseen kalmistoon viittavia merkkejä. Nämä sekä Hirviluodon Lauri Nautelalta saadut löydöt johtivat seuraavana vuonna kaivauksiin. Kartanon alueelta tuli tutkimuksissa esiin vanhan rakennuksen pohja. Nautela on ollut kiinnostuneena paikalla tarkkailemassa arkeologien työtä ja valokuvannut kaivauksia (LIITE 5: LM/va/1248).

Kaivaustilanteiden lisäksi on valokuvia maastosta esimerkiksi kuppikivistä Nautelassa ja Hulkkunanmäellä (LIITE 5: LM/va/1239). Löytöjä on myös aseteltu pöydälle (LIITE 5: LM/va/1411) tai ulos maahan hiekalle (LIITE 5: LM/va/1237) ja otettu niistä kuvia. Tutkimuskirjallisuudesta on valokuvia sellaisista esineistä, jotka Nautelaa ovat erityisesti kiinnostaneet. Esimerkiksi Ella Kivikosken (1951) *Suomen rautakauden kuvastosta* II on kuva auranterästä Tafel 114: 920 (LIITE 5: LM/va/4023) ja lasimassahelmikorusta Tafel 137: 1079 (LIITE 5: LM/va/4028). Nämä esineet ovat samanlaisia, joita Lauri Nautela on löytänyt.

Jokaisesta kuvasta voidaan löytää sekä pinta- että syvätaaso (Sinisalo 2005: 210). Pintatasolla näkyvien elementtien kulttuuriset merkitykset tulevat esiin kuvan syvätasolla, ja syvärakenteiden ymmärtämiseksi pitää tuntea se kulttuuri, johon kuva läheisesti liittyy. Mistä Lauri Nautela on oikeasti ottanut kuvan, kun hän on ikuistanut *Suomen rautakauden kuvastoon* II painetun auranterän kuvan? Varmastikaan hän ei ole ottanut kuvaa kirjan sivusta tai edes siitä auranterästä, joka kuvassa näkyy, vaan motiivi on ollut kuvata samanlainen auranterä, jollaisen hän on itse löytänyt. Nautela esitteli kokoelmiaan mielellään niistä kiinnostuneille. Tällaisen kuvan avulla hän pystyi kertomaan myös niistä löydöistään, jotka hän oli luovuttanut Kansallismuseoon.

Arkeologisista kaivauksista otetut kuvat ovat dokumentointikuvia, joita Nautela on ottanut tallettaakseen kaivausmenetelmiä sekä myös kaivauksissa mukana olleita tutkijoita. Kokoelmaan kuuluvat maisemakuvat vaatisivat sen sijaan lisätutkimuksia. Pintarakenne ei paljasta heti, mitä näkyvä maisema pitää sisällään. Kuva Aurajokea kohti laskevasta peltomaisemasta voi olla otettu monesta syystä.

Jos pellolla työskennellään, on ehkä haluttu ikuistaa työtapoja, uusia koneita, hyviä hevosia tai riuskaa työväkeä. Mutta samalla kuvassa voi näkyä kivikautinen asuinpaikka tai muinaisesineen löytöalue (esim. LIITE 5: LM/va/3890).

Lauri Nautela merkitsi muinaisesineiden löytöpaikkoja karttoihin. Liedon topografikarttaan 1:20 000 (LIITE 1: *Kartta 1*) on kirjoitettu otsikoksi: ”Kivikauden asuinpaikat ja tärkeimmät hajalöydöt 1962 L.N.”. Itse karttaan Nautela on kirjoittanut paikkojen nimiä kuten ”Kukkarkoski”, ”Merola” ja ”Sipilänhaka” ja piirtänyt ympyröitä ja rasteja löytöpaikkojen kohdalle. Kartta on jäljistä päätellen ollut seinällä kiinnitettynä, niin että siihen on voinut laittaa myös nastoja tai nuppineuloja löytöpaikkojen kohdalle. Auran, Yliskulman ja Paattisten topografikartoissa (LIITE 1: *Kartat 2–4*) on myös merkintöjä.

6.4. Keräilyn motiiveista

Ilmari Vesterinen (2001: 14–15) käyttää termiä *esinepeli* siitä toiminnasta, jonka kautta ihminen luo järjestystä hallussaan olevaan esinemassaan. Esineet ovat luotettavia, niihin voi koskea ja ne ovat muuttumattomia. Vesterinen (2001: 22) kirjoittaa esineiden lämmöstä. Mitä läheisempi suhde ihmisellä on esineeseen, toisin sanoen, mitä tärkeämpi esine ihmiselle on, sitä lämpimämpi se on. Yhden tekevät esineet ovat kylmiä. Lauri Nautela pelasi esinepeliä arkeologisten löytöjen lisäksi monilla muilla esinekokonaisuuksilla: postimerkeillä, postikorteilla, vanhoilla rahoilla, kirjoilla, posliini- ja lasiesineillä, äänilevyillä ja niin edelleen. Hänelle erityisen lämpimiä esineitä olivat kivikauden löydöt. Kun esimerkiksi kivikirves on aikoinaan joutunut maahan ja muuttunut muinaiselle käyttäjälleen yhden tekeväksi, siis kylmäksi, on se saanut uuden elämän ja lämmön Lauri Nautelan poimiessa sen maasta osaksi arkeologista kokoelmaansa. Satu Mikkonen-Hirvonen luetteloï Nautelan arkeologista kokoelmaa vuonna 1990. Hän muistelee (Mikkonen-Hirvonen 2017), miten Lauri Nautela hellästi silitteli löytöjään niitä esitellössään ja niiden löytöhistoriaa Mikkonen-Hirvoselle selvittäessään.

Myös Susan M. Pearce (1992: 50–51) vertaa keräilyä peliin, tai ehkä leikkiin. Hän muodostaa vastakohtapareja velvollisuuden ja mielihyvän, työn ja leikin välille,

jossa keräily asettuu mielihyvää tuottavan toiminnan, leikin ja pelin piiriin. Keräilyssä Pearce näkee samankaltaisia rituaalinomaisia piirteitä kuin urheilussa: sitä harjoitetaan sen itsensä vuoksi, sen tarjoaman sosiaalisen ja emotionaalisen laadun vuoksi. Keräilyllä ei ole taloudellista tai käytännön päämäärää, itse keräily muodostaa oman päämääränsä.

Jean Baudrillard (1994: 9–11) pohtii seksuaalisuutta keräilyn yhteydessä. Lapsilla keräilyn aktiivisinta aikaa on 7 ja 12 ikävuoden välillä. Puberteetti-iässä keräilyinnostus usein laantuu noustakseen jälleen esiin varhaisessa keski-iässä. Kaikkein intohimoisimpia keräilijöitä tuntuivat olevan 40-vuotiaat miehet. Keräily voidaan nähdä voimakkaana kompensatiomekanismina henkilön seksuaalisen kehityksen kriisikohdissa. Esineet ovat keräilijälleen ainutlaatuisia yksilöitä, luotettavia lemmikkejä. Ne tuottavat mielihyvää sekä yksilöinä että ryhmissä, jolloin niitä voidaan luetteloida ja järjestellä loputtomiin – pelata esinepeliä. Lasse Majuri (2007: 184) pohtii, olisiko Lauri Nautelan keräily jonkinlaista sielun vajauksen täyttämistä, sirpaleista itsetuntoa eheyttävää toimintaa. Tässä Majuri viittaa Nautelan pakollisesti peitetyn homoseksuaalisuuden aiheuttamiin emotionaalisiin vaikutuksiin. Eristyneisyys ja oman todellisen minän piilottaminen ovat varmasti vaikuttaneet Lauri Nautelan keräilyyn. Hänelle keräily toi melko yksinäiseen elämään sisältöä ja mielihyvää – ehkä myös mahdollisuuden arjesta irtaantumiseen.

6.5. Yhteydenpito ammattilaisiin

Lauri Nautela tutustui muutamaankin arkeologian ammattilaiseen joko omien kokoelmiensa tai Liedon alueen arkeologisten inventointien, kaivausten ja tarkistusten yhteydessä. Matti Huurre (2017) muisteli, miten hän tutustui Nautelaan Liedon muinaisjäännösten inventointimatallaan vuonna 1954. Vielä vuonna 1962 muinaisjäännösten tarkistusmatkallaan Varsinais-Suomessa Matti Huurre poikkesi Nautelan kartanossa, jolloin Nautela esitteli arkeologisia kokoelmiaan Huurteelle ja lähti tämän kanssa yhdessä kiertelemään löytöpaikoilla. Huurre arvioi Nautelan kenttätöntyöntekijänä varsin taitavaksi, muun muassa esineiden löytöpaikat olivat hyvin tiedossa. Vuoden 1962 jälkeen yhteistyö katkesi, eikä Lauri Nautela enää ottanut yhteyttä Huurteeseen.

Anna-Liisa Hirviluoto vastasi vuodesta 1971 Etelä-Suomen arkeologisista kenttätöistä (Immonen 2016: 235). Toimensa yhteydessä hän tutustui Lauri Nautelaan ja hänen kokoelmiinsa. Ensimmäiset Nautelan Anna-Liisa Hirviluodolle luovuttamat löydöt luettelointiin Kansallismuseon kokoelmiin vuonna 1973. Vielä vuonna 1981 Hirviluoto sai virkamatkallaan mukaansa rautakautista keramiikkaa 157 saviastianpalaa. Anna-Liisa Hirviluoto oli huolissaan Lauri Nautelan kokoelmien paloturvallisuudesta ja kiirehti vuosina 1989–90 kokoelmien puhdistamista ja siirtoa museon säilytystiloihin (Mikkonen-Hirvonen 2018).

Markku Torvinen toimi Kukkarkosken kaivausten johtajana vuosina 1975–76. Puhelinkeskustelussa Liedon museon amanuenssin Terhi Ykspetäjä-Remeksen kanssa Torvinen (2008) kertoi, miten hän kaivausten yhteydessä tutustui Nautelaan ja hänen kokoelmiinsa. Nautela kutsui Torvisen kotiinsa Taimelaan katsomaan löytöjään. Hän halusi ilmeisesti esitellä lyhyessä ajassa kaikki kokoelmansa esineet. Torviselle ei muodostunut kokoelmasta kokonaiskuvaa, hän kuvasi Lauri Nautelan esihistoriaharrastusta ”raskaan sarjan harrastukseksi”. Hän mainitsi vielä, että Nautela oli itseoppinut, arkeologiasta kursseja ei juurikaan järjestetty 1970-luvulla maallikoille. Nautelalla oli oma systeemi luetteloinnissa. Hän merkitsi numeron ruskeaan kiinnelaastariin ja liimasi sen esineeseen. Mustakan-tiseen vihkoon hän kirjoitti numeron kohdalle tietoja löydöistä. Torvinen olisi toivonut, että hänelle olisi etukäteen kerrottu Lauri Nautelasta. Kaivauksilla oli kiire, eikä hän oikein ehtinyt ottaa huomioon jokapäiväistä vierailijaa. Torvisen ja Nautelan kanssakäyminen rajoittui Kukkarkosken kaivausaikaan sekä vuoden 1980 tutkimuksiin alueella (Torvinen 2008; 1980: 1–2).

Jukka Luoto (2018a) tutustui Lauri Nautelan kokoelmiin syvemmin Liedon historiateoksen esihistoriaosuuden kirjoittamisen aikaan 1980-luvulla. Tutkimusta tehdessään Luoto otti yhteyttä Nautelaan ja pääsi hänen kotiinsa Taimelaan tutki-maan arkeologisia kokoelmia. Jo ennen tätä Luoto oli ollut tekemisissä Nautelan löytämien muinaisesineiden kanssa. Lauri Nautelalla oli ollut tapana viedä löytö-jään Turun Hämeenkadulla sijaitsevaan antikvariaattiin, josta Jukka Luoto haki esineet Turun yliopiston arkeologian oppiaineeseen arvioitavaksi. Arvioinnin jäl-keen esineet palautettiin antikvariaatin kautta. Luodolle (2018b) muodostui melko

hengästyttävä kuva Nautelan kokoelmista. Löytöjä oli paljon, niitä oli lasipurkeissa ikkunalaudalla, lautalaatikoissa, pahvirasioissa sekä piironginlaatikoissa. Luoto (2008) kuvaili Nautelaa ”taitavaksi ja suoraksi” arkeologian harrastajaksi.

Satu Mikkonen-Hirvonen luetteloi löytöjä Kansallismuseon kokoelmiin vuonna 1990. Mikkonen-Hirvonen (2017) muistelee, miten arvostavasti Lauri Nautela itse myös suhtautui löytämiinsä muinaisesineisiin, joita hän säilytti erilaisissa astioissa kotonaan Taimelassa. Esineistä luopuminen ei kuitenkaan ollut Nautelalle vaikeaa, vaan hän kaikin tavoin auttoi Satu Mikkonen-Hirvosta luettelointityössä. Lauri Nautela oli merkinnyt esineistä löytöpaikkoja muistiin, ja monen kohdalla hän muisti löytöpaikan ilman muistiinpanojakin. Kokoelmaan sisältyi myös sellaisia artefakteja, joista ei ollut muistiinkirjoitettua löytöpaikkaa. Kun näytin Satu Mikkonen-Hirvoselle kesäkuussa 1990 otettuja valokuvia (LM/va/16/13:1–9), joissa hän on yhdessä Lauri Nautelan kanssa Nautelan Kuivurinmäellä ja Mäskylän kuppikivien äärellä, muisteli Mikkonen-Hirvonen (2017):

Näistä kuvista -- tulee mieleen se, mitä -- olen pohtinut sillon jo 90-luvulla mutta -- erityisesti nyt -- tässä viime vuosina. -- silloin kun näitä löytöjä tallennettiin -- ja haettiin sieltä Lauri Nautelan kodista ja -- ulkorakennuksista -- Lauri Nautela kuitenkin jaksoi kulkea vielä pieniä matkoja. -- näin jälkepäin harmittaa, että ei ollut sellaista mahdollisuutta, että ihan vaikka näitä Liedon kohteita olisi käynyt tarkastamassa hänen kanssaan maastossa. -- muistan näistä valokuvista niin elävästi, että -- Lauri Nautela jotenkin -- muuttui tai muisti asioita ihan toisella tavalla, kun olimme siellä maastossa.

Lauri Nautela ei itse aktiivisesti ottanut yhteyttä alan ammattilaisiin. Kun lähiseudulla tehtiin kenttätutkimuksia, hän oli aina mielellään mukana ainakin tarkkailijan roolissa. Hän ei tuonut löytöjään kaivauksille näytille, vaan kutsui arkeologeja kotiinsa tutustumaan niihin. Kovin läheiseksi ei suhde muodostunut kenenkään kanssa, Nautela ei esimerkiksi kertonut, miksi hän kerää kokoelmiaan.

Nautela oli saanut oppinsa Matti Huurteelta 1950-luvulla. Niiden mukaisesti hän toimi maastossa ja luetteloidessaan löytöjä. Muuten hän opiskeli itsenäisesti. Hän hankki arkeologista kirjallisuutta, josta hän opiskeli muun muassa esineiden tunnistusta. Kokoelmien luetteloinnissa oli aivan oma systeeminsä, joka ei avautunut ulkopuoliselle helposti. Myöskin löytöjen valtava määrä vaikeutti kokonaisuuden hahmottamista. Nautela oli aina valmis esittelemään kokoelmiaan ja lähtemään arkeologien mukaan maastoon.

6.6. Merkitys yhteisössä ja kulttuuriarvojen säilyttäjänä

Liedon Mäkkylän kyläkeskus on melko tiiviisti rakennettu pieni yhteisö, jossa kaikki tuntevat toisensa. Nautelan koti Taimela sijaitsee aivan kylän ytimessä, lähimpään naapuriin on matkaa muutama kymmenen metriä. Lauri Nautelan homoseksuaalisuus ja hänen kärsimänsä vankilatuomio olivat kyläyhteisössä yleisesti tiedossa. Vaikka se ei minun omien muistojeni mukaan vaikuttanut ihmisten suhtautumiseen, niin ehkä Nautela koki itsensä kuitenkin hiukan ulkopuoliseksi. Esimerkiksi kylän yhteisiin kesäjuhliin hän ei ottanut osaa eikä myöskään itse aktiivisesti vierailut naapurien luona. Maaseudun homoseksuaalisuutta on tutkittu Suomessa vain vähän. Lasse Majuri (2007: 181–182) on aloittanut tutkimusta osallistuvan havainnoinnin metodein. Yleisolettama on, että kaupungeissa ihmiset ovat tyytyväisempiä kuin maaseudulla, missä enemmän ”pysytään kaapissa”. Majurin tutkimus on kuitenkin jo rikkonut tätä käsitystä.

Aina keväisin Nautela oli tuttu näky hänen kävellessään pelloilla ja metsäsaarekkeilla etsimässä muinaislöytöjä. Harrastus antoi hänelle kyläyhteisössä arkeologian asiantuntijan aseman, ja hänen esimerkkinsä näyttää kannustaneen paikkakuntalaisia etsimään ja ottamaan talteen löytöjä (Tortinmäki 2017). Tietoisuus oman asuinalueen pitkästä historiasta on välittynyt Lauri Nautelan toiminnan kautta ja siten lisännyt asukkaiden ymmärrystä alueen merkityksestä. Kaurinkoskella lapsena asunut Antti Takatalo (2018) kertoi Lauri Nautelan merkityksestä omaan ajatteluunsa:

Lauri Nautela oli tässä mielessä merkikäs henkilö paikkakunnalle, tuli tietoseks -- yleensäkin -- arkeologiast ja -- että -- tääl on hyvin kauan aikaa sitte ollu asutusta. -- ilman -- ei olis tullu ehkä kasvettuu niin tietoseks siihen et minkälainen tää on tää ympäristö.

Pysyvää, jatkuvaa ja uutta luovaa merkitystä Lauri Nautelan arkeologinen toiminta saa Nautelankoskelle rakennetussa hänen nimeään kantavassa museossa. Lauri Nautelan museo kuuluu Liedon museoon, joka huolehtii museotoimen tehtävistä Liedon kunnan alueella. Lauri Nautela ja hänen keräämänsä kokoelmat eivät ole jääneet unohduksiin. Näyttelyssä esillä olevat esineet ja niiden ympärille rakennettu tarina antavat mahdollisuuden pohtia asutushistoriaa ja kulttuurien vaikutusalueita. Jos katsojalla on omia henkilökohtaisia siteitä tiettyyn alu-

eeseen, sitoo esineen näkeminen hänet monituhatuotiseen sukupolvien ketjuun. Museon kautta Lauri Nautela pysyy osana yhteisöä. Useat museovieraat muistavat, kuinka Nautela kulki pelloilla ja puhuvat hänestä kuin hän olisi yhä läsnä.

Koululaiset opettajineen ovat merkittävä kohderyhmä museon toiminnassa. Vuosittain kaikki Liedon viidesluokkalaiset kutsutaan museoon tutustumaan esihistoriaan ja sen tutkimiseen sekä kokeilemaan muinaistekniikoita. *Koskettava kivikausi* -näyttelyssä oppilaat saavat tunnustella Lauri Nautelan löytämiä esineitä. Tiina Tähtikari tutki vuonna 2009 Nautelankosken museon koululaistoimintaa. Opinnäytetyössään *Museovierailu lapsen esihistorian opiskelun välineenä* Tähtikari (2009: 40) toteaa muun muassa, että ”valtaosa oppilaista kykenee - - muodostamaan kivikautisen ihmisen arjen rytmistä ja arkitoimista kokonaiskuvan” sekä ”mahdollinen elämys voi vielä vahvistaa lapsen myönteistä kuvaa museosta ja ohjata lapsen näin kulttuuriperintöön tutustumisen tielle”.

Lauri Nautela löysi lähiympäristöstään useita kivikautisia asuinpaikkoja (LIITE 2: *Kartat 6–7*), jotka on liitetty Museoviraston muinaisjäännösrekisteriin ja merkitty maakuntakaavaan. Ne ovat tiedossa ja niiden sijainti otetaan huomioon maankäytön suunnittelussa. Kukkarkosken muinaismuistoalue on näistä laajin ja nykyään myös tunnetuin. Nautela vaikutti aktiivisesti myös Kukkarkoskeen läheisesti liittyvän Nautelankosken luonnon säilymiseen.

Kun Nautelan kartano myytiin Turun kaupungille vuonna 1966, sai kaupunki haltuunsa Nautelankosken (= Kukkarkoski) länsipuolelta Nautelan myllyn ja sahan alueet sekä kartanolle kuuluneet koskioikeudet (MML). Kaupungin suunnitelmana oli padota Aurajoki kosken alapuolelta usealla padolla, jolloin veden pinta olisi noussut monta metriä Nautelankosken alueella (TKA). Näin olisi syntynyt tekoallas, joka olisi toiminut kaupungin juomavesivarastona kuivana aikana.

Kukkarkosken kivikautinen asuinpaikka oli jo 1960-luvulla tunnettu ja suojeltu muinaismuistolailla. Veden pinta ei suunnitelmien mukaan olisi uhannut muinaismuistoaluetta, joten se ei ollut vaarassa tuhoutua (TKA). Tekoaltaan maisemalliset vaikutukset alueella sen sijaan olisivat olleet merkittävät. Joen patoamista

varten kaupungin oli pystyttävä osoittamaan omistusoikeutensa Kukkarkoskeen ja jokirantoihin, joista olisi muodostettu koskitila tekoallasta varten.

Koskitilan lohkomista käsiteltiin useassa kokouksessa vuosina 1964–1979 (MML). Ensimmäinen lohkomiskokous vuonna 1964 keskeytettiin kosken osuuk-sien ja kaikkien osakkaiden selvittämiseksi. Kokousta jatkettiin vuonna 1968, jol-loin läsnä oli Turun kaupungin edustajan lisäksi kuusi paikallista maanomistajaa, joukossa Lauri Nautela Kukkarkosken tilan omistajana ja Mäkkylän kylästä Toivo Haapakoski¹ Kullaansuon tilan omistajana. Tämäkin kokous jouduttiin keskeyttä-mään, koska tutkimus kosken osakkaista oli kesken.

Kokouksen jälkeen Lauri Nautela kertoi Haapakoskelle, että on olemassa todiste Mäkkylän kylälle kuuluneesta myllystä Nautelankoskella. Jos todiste löytyy, aut-taa se todistamaan Mäkkylän kylälle kuuluvista koskioikeuksista. Haapakoski lähti selvittämään asiaa Turun maakunta-arkistoon. Kun kokousta päästiin jatka-maan vuonna 1973, asianosaisina olivat paikalla Toivo Haapakoski ja Lauri Nautela. Omistusoikeuksia selvitettäessä ilmoitti Haapakoski kokoukselle, että Mäkkylän kylälle kuuluu ikimuistoisista ajoista oikeus myllynpaikkaan Kukkarkos-kessa noin 50 metriä Nautelan myllyrakennuksesta alavirtaan. Hän esitti tuek-seen kirjekopion (Supplik Diarum vid Åbo Land Cancellie för år 1839 11.12.1839) osoitukseksi siitä, että mylly on ollut olemassa. Haapakosken lisäksi Lauri Nautela Kukkarkosken tilan omistajana ilmoitti kokouksessa vastustavansa kos-kitilan muodostamista. Toimitusmiehet päättivät jättää toimituksen sikseen, koska päätöstä kosken omistusoikeudesta ei voitu antaa. Asiaa käsiteltiin vielä maa-oikeudessa vuonna 1975 ja korkeimmassa oikeudessa vuonna 1979, mutta kiel-teinen päätös koskitilan perustamisasiassa pysyi voimassa.

Sen jälkeen, kun vuoden 1968 koskitilan perustamiskokous keskeytettiin, Lauri Nautela haki omistamallaan Kukkarkosken tilalla Aurajoen itärannalla sijaitse-

---

¹ Muistan itse lapsena kuulleen Kukkarkosken koskitilan perustamisajatuksista, Aurajoen pa-toamissuunnitelmista ja siitä, miten nämä suunnitelmat eivät toteutuneet. Toivo Haapakoski on myös kertonut tämän tarinan kollegalleni, Liedon museon amanuenssi Terhi Ykspetäjä-Remek-selle. Ykspetäjä-Remeksen käsitys on, että Haapakoski kertoi tarinan hänelle nimenomaan siksi, että hän ymmärtäisi, mitkä historialliset asiat ovat vaikuttaneet siihen, että Kukkarkoski on säilynyt ja koskialue on määritelty luonnonsuojelualueeksi (Ykspetäjä-Remes 2018).

valle rantalehdolle rauhoitusta luonnonsuojelulain perusteella. Turun ja Porin lääninhallitus antoi päätöksen asiasta 4.2.1970. Päätöksessä Aurajoen purovarsilehto julistettiin rauhoitetuksi luonnonsuojelualueeksi, jolla ”kaikenlainen maaperän, kasvillisuuden ja eläimistön vahingoittaminen sekä rakentaminen ja muu luontoa ja maisemakuvaa muuttava toiminta on kielletty” (TPLY 1). Liedon kunnan anomuksesta myös Aurajoen länsiranta Kukkarikosken kohdalla sai suojelupäätöksen vuonna 1993 (TPLY 2). Näin muodostettu noin 8,5 ha:n luonnonsuojelualue liitettiin eurooppalaiseen Natura -luonnonsuojeluohjelmaan vuonna 2000 (Ympäristöhallinto).

7. Loppupäätelmiä

Olen pro gradu -tutkimuksessani selvittänyt yhden henkilön keräämän arkeologisen kokoelman syntyä, muodostumista ja päätymistä osaksi yhteistä kulttuuriperintöämme. Aineistonani on Lauri Nautelan keräämä arkeologinen kokoelma, joka sisältää artefaktien lisäksi muuta aineistoa kuten kirjoja, lehtileikkeitä, valokuvia ja karttoja.

Pääosan työhön varatusta ajasta vei vielä luetteloimattoman aineiston järjestäminen ja luettelointi sekä materiaalin yhdistäminen ymmärrettäväksi kokonaisuudeksi. Objektit luettelointiin Kansallismuseon ohjeiden mukaisesti. Sijoitin löydöt kartalle sekä lajittelin ne ryhmiin sekä ajallisesti että esineen alkuperäisen käytön mukaisesti käyttäen pohjana Matti Huurteen jaotteluperiaatetta. Lisäksi tutkin kerääjän muuta arkeologista aineistoa sekä pohdin keräämisen motiiveja. Keräilyä käsittelen Ilmari Vesterisen esineiden lämmön sekä peliteorian kautta, jota myös Susan M. Pearceen teoria lähenee. Lopuksi olen tuonut esiin, miten kokoelma vaikuttaa nykypäivänä kulttuuriympäristössään. Lauri Nautelan biografian olen esittänyt pääpiirteissään lähinnä elämässä tapahtuneiden käännekohtien kautta, mutta hänen elämäntarinansa kulkee mukana läpi koko tutkielmani.

Olen tuntenut Lauri Nautelan lapsesta asti ja asunut hänen naapurissaan. Nyt istun hänen nimeään kantavassa museossa tekemässä tutkimusta esineistä,

jotka on suurimmaksi osaksi löydetty oman kotini lähiympäristöstä. Olen jo pienenä saanut ihailia niitä, ja nyt osa on esillä päivittäisellä työmaallani. Lauri on yhä läsnä elämässäni monella tavalla. Olen pyrkinyt siirtämään liialliset ihailun tai solidaarisuuden tunteet syrjään sekä olemaan luottamatta omaan muistiini liikaa. Olen pitänyt mielessäni tutkijan velvollisuuden tuntea vastuuta ja kunnioitusta tutkimuskohdetta kohtaan (ks. myös Leskelä-Kärki 2017: 213–223).

Lietolainen tilanomista Lauri Nautela keräsi elämänsä aikana yli 24 000 maalöytöä sisältävän arkeologisen kokoelman. Nautela sai säilyttää kokoelmia kotonaan, mutta hänen luonaan vierailleet arkeologit toivat osia kokoelmasta museoon. Ajattelin jo ennen pro gradu -tutkimustani, että ammattiarkeologien on tärkeää pitää säännöllistä yhteyttä arkeologian harrastajiin sekä kotiseutuyhdistyksiin ja paikallismuseoihin arkeologisten kokoelmien ja niihin liittyvän tiedon tallentamiseksi. Tutkimuksen edetessä käsitykseni vahvistui. Mikäli yhteyttä ei pidetä, saattaa artefakteja joutua hukkaan, mahdollisia muinaisjäännöksiä tuhoutua ja kontekstitietoja voi jäädä kokonaan tallentamatta tai ne voivat jäädä virheellisiksi. Kun Lauri Nautela lahjoitti kaikki kulttuurihistorialliset kokoelmansa ja muuta omaisuutta Liedon kunnalle vuonna 1990, siirrettiin loput arkeologisesta kokoelmasta turvallisiin säilytystiloihin ja aloitettiin niiden luettelointi. Nautelan kotiin jäi lähinnä enää kontekstitietoja vailla olevia irtolöytöjä, jotka nekin on nyt luetteloitu Liedon museon kokoelmiin.

Maantieteellisesti arkeologinen kokoelma sijoittuu Varsinais-Suomeen ensisijaisesti Aurajokilaaksoon Auran Leinakkalasta Maarian Kärsämäkeen noin kymmenen kilometrin pituisella matkalla Aurajoen molemmin puolin. Aurajokilaakson esihistoriaa on tutkittu 1860-luvulta asti. Ennen vuotta 1954 Liedosta tunnettiin neljä kivikautista asuinpaikkaa ja kahdeksan rautakautista kalmistoa. Lauri Nautela kulki muinaislöytöjä etsiessään enimmäkseen omistamallaan mailla Nautelan ja Tammentaan kylissä sekä niiden lähitienoilla. Hän löysi useita muinaisjäännöksiä varsinkin arkeologisen harrastuksensa alkuaikoina. Muinaisjäännöskisteriin on lisätty 33 kohdetta Nautelan tekemien löytöjen perusteella. Näistä nykyään tunnetuin on Kukkarkosken laaja muinaismuistoalue, joka käsittää kaksi kivikautista asuinpaikkaa sekä kalmiston.

Alkuoletukseni oli, että kokoelma sijoittuu ensisijaisesti kivikaudelle ja että iskokset muodostavat kokoelman suurimman esineryhmän. Tarkemmat esineiden ryhmittelyt paljastivat, että pronssi- ja rautakauden löytöjä oli varsinaisten esineiden joukossa noin 5 %, kun iskokset ja keramiikka jätettiin tarkastelun ulkopuolelle. Pääasiassa kivikautisilta asuinpaikoilta löytyneitä saviastian paloja on kokoelmassa yli 3 000. Iskokset muodostavat kokoelman suurimman esineryhmän, niitä on kaikista esineistä yli 80 %. Ennen tutkimuksen tekemistä yleinen käsitys oli, että Lauri Nautela oli arkeologian harrastajana ylivoimainen kerääjä. Kun jätetään iskokset ja keramiikka tarkastelun ulkopuolelle, niin varsinaisia esineitä on kokoelmassa 1 319 kappaletta. Tämä vastaa sitä määrää, mitä 1900-luvun alun tuotteliaimmat keräilijät toimittavat museoon ja sitoo Lauri Nautelan toiminnan osaksi Kansallismuseon muinaistieteellisten kokoelmien muodostumisen historiaa. Muiden ihmisten löytämiä esineitä on muistiinpanovihkoon kirjattu 66, eli noin 5 % esineistä. Vaikka suurin osa löydöistä on tunnetuilta asuinpaikoilta, sisältyy kokoelmaan myös irtolöytöjä. Koska kokoelman arkistoaineisto pitää sisällään karttoja, joissa on Lauri Nautelan merkintöjä sekä muistiinpanovihon, antaa se mahdollisuuden jatkotutkimukselle. Karttoja ja muistiinpanovihkoa ristiin vertailemalla voidaan saada selville esineiden tarkat löytöpaikat. Se taas voi antaa lisätietoa Aurajokilaakson kivikautisesta asutushistoriasta.

Muu arkeologinen aineisto on kirjoja, lehtileikkeitä, valokuvia ja karttoja. Kirjoissa on alleviivauksia sekä marginaaliin kirjoittuja huomautuksia. Kirjat ovat sekä alan klassikkoteoksia että uudempia tutkimuksia, joista Nautela opiskeli itsenäisesti arkeologiaa. Sivujen väliin talletetut lehtileikkeet käsittelevät kirjan aiheita. Valokuvat liittyvät Nautelalle henkilökohtaisesti tärkeisiin aiheisiin, niitä on sekä arkeologisista kaivauksista ja kohteista että esineistä, joita on kuvattu myös kirjojen sivuille painetuista kuvista.

Esineiden keräämistä voidaan verrata leikkiin ja peliin. Keräily on mielihyvää tuottavaa toimintaa, jota harjoitetaan sen itsensä vuoksi. Esineisiin voi koskea, ne ovat ainutlaatuisia, luotettavia lemmikkejä. Niitä voi luetteloida ja järjestellä loputtomiin, pelata esinepeliä. Esineillä voi olla myös lämpöä sen mukaan, miten merkityksellisiä ne ovat. Tarpeettomaksi käynyt kylmennyt esine saa uuden lämmön

keräilijän kokoelmassa. Kun Lauri Nautela puhdisti, lajitteli ja järjesti kokoelmaansa oman luettelointisysteeminsä mukaisesti, lämmön sai uudelleen yli 24 000 maalöytöä. Nyt kun tämän työn myötä kaikki löydöt on luetteloitu osaksi Kansallismuseon esinekokoelmaa, ne ovat muuttuneet jälleen yksilöiksi ja säilyvät lämpiminä.

Lauri Nautela oli homoseksuaali. Homoseksuaalisuus oli Suomessa määritelty rikokseksi vuoteen 1971 asti, ja sairausluokitus purettiin vuonna 1981. Nautela löysi ensimmäisen arkeologisen esineen todennäköisesti 11-vuotiaana. Sen jälkeen harrastus näyttää olleen piilossa vuoteen 1954, jolloin hän täytti 40 vuotta. Tämä vastaa Jean Baudrillardin teoriaa aktiivisen keräilyn sijoittumisesta seksuaalisen kehityksen kriisikohtiin.

Paikkakuntalaisille Lauri Nautelan arkeologinen harrastus on ollut tuttua. Nautela nähtiin usein varsinkin kevätaikaan kulkemassa pelloilla etsimässä muinaisesineitä. Häneen myös otettiin yhteyttä, jos oli löydetty jotakin esihistorialliseen esineeseen viittaavia löytöjä omilta mailta. Hänen kauttaan on välittynyt tieto alueen muinaisjäännöksistä ja ajallisesti pitkästä kulttuurihistoriasta. Se taas on lisännyt paikkakuntalaisten ymmärrystä omasta asuinalueestaan ja sen menneisyydestä. Kotiseutuyhdistys Lieto-Seuran Pietarin avain annettiin Lauri Nautelalle kiitokseksi hänen elämäntyöstään lietolaisen kulttuuriperinnön tallentajana ja vaalijana. Nautela sai arvostusta myös yhteiskunnalta: hänelle myönnettiin Auroramitali tunnustuksena hänen ansioistaan varsinaissuomalaisen kulttuurin hyväksi tehdystä työstä.

Lauri Nautelan toive oli, että hänen keräämänsä arkeologinen kokoelma sijoitetaan museoon, jossa voidaan esitellä ja selittää seudun pitkää asutushistoriaa. Nautelan lahjoitusvaroin hänen nimeään kantava museo rakennettiin Liedon asemanseudulle Nautelankoskelle. Osa arkeologisesta kokoelmasta on esillä Lauri Nautelan museon perusnäyttelyssä *Kivikauden pyyntimiehen jäljillä*, jossa esineet kertovat sekä muinaisten ihmisten kulttuurista että sen etsijästä.

Lähdeluettelo

Haastattelut ja keskustelut

Huurre, Matti 2017. *Haastattelu* 14.12.2017.

Arkistoidaan Liedon museon arkistoon.

Luoto, Jukka 2008. *VS: Lauri Nautelasta*.

Sähköpostitse annettu vastaus Terhi Ykspetäjä-Remekselle koskien sitä, miten Jukka Luoto tunsu Lauri Nautelan.

Luoto, Jukka 2018a. *Puhelinkeskustelu* 6.4.2018.

Jukka Luoto kertoi tutustumisestaan Lauri Nautelan arkeologisiin kokoelmiin sekä yhteydenpidosta Nautelan kanssa Liedon historiateoksen kirjoittamisvaiheessa. Ei kirjallisessa muodossa.

Luoto, Jukka 2018b. *Keskustelu* 24.5.2018.

Jukka Luoto kertoi, miten Lauri Nautela esitteli kokoelmiaan hänelle. Ei kirjallisessa muodossa.

Mikkonen-Hirvonen, Satu 2017. *Haastattelu* 27.12.2017.

Arkistoidaan Liedon museon arkistoon.

Mikkonen-Hirvonen, Satu 2018. *VS: graduasiaa*.

Sähköpostitse tehty tarkennus koskien Lauri Nautelan kokoelmien luettelointia vuonna 1990. Vastaanottajan hallussa, arkistoidaan Liedon museon arkistoon.

Takatalo, Antti 2018. *Haastattelu* 2.5.2018.

Arkistoidaan Liedon museon arkistoon.

Tortinmäki, Eero 2017. *Haastattelu* 19.9.2017.

Arkistoidaan Liedon museon arkistoon.

Ykspetäjä-Remes, Terhi 2018. *Keskustelu* 6.5.2018.

Terhi Ykspetäjä-Remes kertoi, miten Toivo Haapakoski kertoi hänelle osallisuudesta Liedon Kukkarkosken koskitilan perustamatta jättämisasiassa. Ei kirjallisessa muodossa

Sähköiset rekisterit

Muinaisjäännösrekisteri: (tunnus)

- [https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_default.aspx]
  - 1000004250, viimeksi käyty: 9.5.2018
  - 1000005917, viimeksi käyty: 13.6.2018
  - 1000005919, viimeksi käyty: 13.6.2018
  - 19010001, viimeksi käyty: 9.5.2018
  - 423010001, viimeksi käyty: 9.5.2018
  - 423010003, viimeksi käyty: 9.5.2018
  - 423010004, viimeksi käyty: 9.5.2018
  - 423010008, viimeksi käyty: 9.5.2018

- 423010010, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 423010014, viimeksi käyty: 13.6.2018
- 423010015, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 423010016, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 423010017, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 423010018, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 423010019, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 423010020, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 423010021, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 423010022, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 423010023, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 423010024, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 423010025, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 423010026, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 423010027, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 423010028, viimeksi käyty: 13.6.2018
- 423010029, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 423010030, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 423010031, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 423010032, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 423010033, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 423010034, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 423010035, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 423010036, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 423010037, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 423010038, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 423010039, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 423010040, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 423010041, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 423010042, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 423010043, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 423010049, viimeksi käyty: 13.6.2018
- 423010050, viimeksi käyty: 13.6.2018
- 423010056, viimeksi käyty: 13.6.2018
- 6010001, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 853010015, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 853010030, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 853010039, viimeksi käyty: 9.5.2018
- 853010045, viimeksi käyty: 9.5.2018

Lait ja sopimukset sekä niitä koskevat artikkelit ja uutiset

Aboa Vetus & Ars Nova 2017. *Uutinen* Aboa Vetus & Ars Nova -museossa talletuksena olleen arkeologisen maalöytökokoelman siirtymisestä museon omistukseen. [<http://www.aboavetusarsnova.fi/fi/uutiset/aboa-vetus-ars-novan-arkeologinen-kokoelma-siirtyy-museon-omistukseen>]

Muinaismuistolaki 295/1963. [<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1963/19630295>]

Museovirasto 1997. *Yhteistyösopimus* Museoviraston ja Savonlinnan maakuntamuseon välillä koskien arkeologisen kulttuuriperinnön suojelua. [<https://www.museovirasto.fi/uploads/mkmsop-savonlinna.pdf>]

Museovirasto 2002. *Yhteistyösopimus* Museoviraston ja Turun kaupungin välillä

koskien kulttuuriympäristön tutkimusta, suojelua ja hoitoa.
[<https://www.museovirasto.fi/uploads/mkmsop-turku.pdf>]

Museovirasto 2015. *Yhteistyösopimus* Museoviraston ja Saamelaismuseo Siidan välillä koskien kulttuuriympäristön vaalimista.
[<https://www.museovirasto.fi/uploads/mkm-sopimus-siida.pdf>]

Ympäristöhallinto. *Natura 2000 -alueet: Nautelankoski*. [[http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Suojelualueet/Natura_2000_alueet/Nautelankoski\(5875\)](http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Suojelualueet/Natura_2000_alueet/Nautelankoski(5875))]

Sanomalehtiartikkelit

TS 2016. Gaykätköt tarttuvat Turun sateenkaarihistoriaan. *Turun Sanomat* 1.5.2016.

Arkistolähteet

Kansallisarkisto Sörnäisten toimipiste

KAS Lauri Nautelan kantakortti

Liedon kunnanarkisto

LKA 1 Kauppakirja. Kvalt 16.6.-86/113
LKA 2 Museosuunnitelma. Koululk 16.2.1988 Liite nro 20 e

Liedon museon arkisto

- LMA 1 Lahjakirja 8.8.1990. Lahjoitus Liedon kunnalle: Kukkarkosken yksinäistila (Rno 1:30) ja Taimela (Rno 4:30) sekä kokoelmat.
- LMA 2 Pöytäkirjanote 12.9.1990. Liedon kunnanvaltuuston päätös lahjoituksen vastaanottamisesta.
- LMA 3 Säädekirja 13.8.1996.
- LMA 4 Nautelankoski-säätiö. Ote säätiörekisteristä 27.8.2015.
- LMA 5 Lainhuuto 7.10.1963 tiloihin: Nautelan kartano RN 1-29, Marttila RN 2-23, Heikkilä RN 3-24, Kukkarkoski RN 1-22, Häntelä RN 2.3-156.
- LMA 6 Lainhuuto 3.2.1965 tilaan Taimela RN 4-30.
- LMA 7 Kauppakirjat Lauri Nautelan myymistä määrääloista vuosina 1963–1980.
- LMA 8 Kihlakunnanoikeuden pöytäkirjaote 10.11.1964.
- LMA 9 Turun hovioikeuden päätös 10.3.1965.

LMA 10 Lauri Nautelan leikevihkoja 8 kappaletta vuosilta 1965–66.

Maanmittauslaitos

MML Pöytäkirja lohkomistoimituksesta 32570/32569 Liedon kunnassa.

Museoviraston arkeologiset kokoelmat

KM (numero) Museoviraston arkeologisten kokoelmien löytöluettelot

Museoviraston arkisto

Appelgren, Hjalmar 1885 – 1886. Luettelo muinaiskaluista. Kerätyt tutkimusretkillä v. 1885 ja 1886. Raportti 146456.

Appelgren, Hjalmar 1886. Kertomus muinaistieteellisestä tutkimusretkestä Länsisuomessa ja Hämeessä suvella 1886. Raportti 146454.

Appelgren, Hjalmar 1902. Rähälä Kaskala Linnamäki. Linnamäen kartoitus 1902. Raportti 131046.

Cleve, Nils 1947. Sauvala Ylipää ja Ristinpelto sekä Karhunlähteenpelto. Kalmistojen ja keihäänkärjen (KM 11782) löytöpaikan tarkastus 1947. Raportti 131023.

Cleve, Nils 1949–1950. Lieto Sauvala Ristinpelto. Kalmiston kaivaus 1949–1950. Raportti 131018.

Hackman, Alfred 1930. Lieto Vintala Merola. Kalmiston kaivaus 1931. Raportti 131069.

Hackman, Alfred 1931. Lieto Vintala Merola. Kalmiston kaivaus 1930. Raportti 131055.

Heikel, H. J. 1899. Loukinainen Kukonharju. Polttokalmiston tarkastus 1899. Raportti 131047.

Huurre, Matti 1954. Kertomus Liedon pitäjän kiinteitten muinaisjäännösten inventoinnista kesällä 1954. Lisäykset 1962. Inventointikertomus. Raportti 135682.

Killinen, K. 1877. Kiinteitä Muinaisjäännöksiä Maskun kihlakunnassa. Inventointikertomus. Raportti 146382.

Kivikoski, Ella 1933a. Rähälä Papinnummi. Mahdollisen kivikautisen asuinpaikan tarkastus 1933. Raportti 131067.

Kivikoski, Ella 1933b. Lieto Hulkkunmäki. Kalmiston kaivaus 1933. Raportti 131068.

- Kivikoski, Ella 1934. Lieto Hulkkunanmäki. Kalmiston kaivaus 1934. Raportti 131079.
- Kivikoski, Ella 1935a. Lieto Merolanmaa. Kalmiston kaivaus 1935. Raportti 131038.
- Kivikoski, Ella 1935b. Lieto Sauvala Pitkäsmäki. Kalmiston kaivaus 1935. Raportti 131075.
- Kivikoski, Ella 1935c. Äärilännummi (Papinnummi). Kivikautisen löytöpaikan tarkastus 1935. Raportti 131076.
- Kivikoski, Ella 1936. Lieto Viikka. Kivikautisen asuinpaikan kaivaus 1936. Raportti 131014.
- Leppäaho, Jorma 1949. Sauvala Pitkäsmäki. Liedon pitäjän Sauvolan kylän Pitkäsmäen asehaudan tutkiminen 6.–7.7.1949. Raportti 131015.
- Luho, Ville 1963. Lieto Mäkkylä Kärkkänä. Kaivauskertomus. Raportti 131072.
- Meinander, C. F. 1953–1954. Lieto Haimionmäki. Rautakautisen kalmiston kaivaus 1953–1954. Raportti 131022.
- Miettinen, Timo 1972. Liedon Mäkkylän ja Nautelan kaivauskertomus v:lta 1972. Kaivauskertomus. Raportti 131088.
- Rinne, Juhani 1909. Juhani Rinteen matkoja ja tutkimuksia vuonna 1909. Raportti 147291.
- Salonen, Helmer 1929. Vintala Kyläntalo. Rautakautisten esineiden (KM 9029) löytöpaikan tarkastus 1929. Raportti 131017.
- Tallgren, A. M. 1913. Lieto Sauvala Ylipää. Kalmiston kaivaus 1913. Raportti 131045.
- Tallgren, A. M. 1919. Lieto Pokkola Kärmeorvonmäki. Kiviainesten ja esineiden löytöpaikkojen tarkastus 1919. Raportti 131044.
- Torvinen, Markku 1975. Lieto Kukkarkoski I 1975. Kaivauskertomus. Raportti 131024.
- Torvinen, Markku 1976. Lieto Kukkarkoski I 1976. Kaivauskertomus. Raportti 131037.
- Torvinen, Markku 1980. Lieto Vintala Merola Osuuskauppa. Kivikautisen asuinpaikan tarkastus 1980. Raportti 131030.

Turun kaupunginarkisto

TKA Suunnitelmat Aurajoen patoamisesta Kukkarkosken alajuoksulta.
Turun kaupungin kiinteistövirasto mittaus toimisto DN:o I 254/73

Turun ja Porin lääninhallituksen yhteisarkisto

- TPLY 1 Päätös luonnonsuojelualueen rauhoitetuksi julistamisesta.
No 185 ja 186/70
- TPLY 2 Päätös luonnonsuojelualueen rauhoittamisesta.
Dno 08487 361 92 127

Turun yliopiston arkeologian oppiaine

- TYA Turun yliopiston arkeologian laitoksen kirje 23.9.1970 N:o 49/70 arkeologisen esinekokoelman perustamisesta Turun yliopiston arkeologian laitokselle (MT C 253/123-70) ja pöytäkirjanote Muinais-tieteellisen toimikunnan kokouksesta 7.10.1970, jossa esihistoriallinen osasto puolsi esityksen hyväksymistä.

Painamattomat lähteet

- Kunnas, Liisa 2011. *Tracing Stone Age on the Northwestern Shore of Lake Ladoga – Stray finds, the sites of Otsoinen Ylätalo and Meijeri I-III and the possibilities of Stone Age archaeology in the former parish of Sortavala*. Pro gradu -tutkielma. Arkeologian oppiaine. Helsingin yliopisto. [<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/29516/tracings.pdf?sequence=1>]
- Ykspetäjä-Remes, Terhi 2008. *Keräilijän kokoelma paikallismuseossa*. Proseminaariesitelmä. Historian, kulttuurin taiteiden tutkimuksen arkisto, MUSE-kokoelma. Turun yliopisto.
- Tähtikari, Tiina 2009. *Museovierailu lapsen esihistorian opiskelun välineenä*. Pro gradu -tutkielma. Kasvatustiede. Turun yliopisto.

Kirjallisuus

- Anttonen, Pertti 2008. Kalevala ja kansalliseepoksen politiikka. Ulla Piela, Seppo Knuutila & Pekka Laaksonen (toim.): *Kalevalan kulttuurihistoria*: 208–223. Helsinki.
- Baudrillard, Jean 1994. The system of collecting. John Elsner & Roger Cardinal (Ed.): *The Cultures of Collecting. Critical Views*: 7–24. London.
- Edgren, Torsten 1966. Jäkärälä-gruppen. En västfinsk kulturgrupp under yngre stenålder. *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja* 64.
- Hietala, Elsa 2008. *Esihistorian jäljillä Liedossa*. Raisio.
- Hinkkanen, Marja-Liisa 1995. Onko historian henkilöllä intymiteettisuoja? *Historiallinen aikakauskirja* 2 1995: 192–193.
- Huurre, Matti 1983. *9000 vuotta Suomen esihistoriaa*. Keuruu.

- Huurre, Matti 2001. *Kivikauden Suomi*. Keuruu.
- Härö, Mikko 1984. *Suomen muinaismuistohallinto ja antikvaarinen tutkimus. Muinaistieteellinen toimikunta 1884–1917*. Helsinki
- Immonen, Visa 2016. *Tutkimuksen ja hallinnon ristiaallokossa: 2/1917–1972 Muinaistieteellinen toimikunta*. (Museoviraston julkaisuja 3).
- Kaeser, Marc-Antoine 2008. Biography as Microhistory. The Relevance of Private Archives for Writing the History of Archaeology. Nathan Schlanger & Jarl Nordbladh (Eds): *Archives Ancestors Practices. Archaeology in the Light of its History*: 9–20. United States.
- Karsten, Per 1994. Att kasta yxan i sjön. En studie över rituell tradition och förändring utifrån skånska neolitiska offerfynd. *Acta Archaeologica Lundensia series in 8°, No. 23*. Stockholm.
[http://lup.lub.lu.se/search/ws/files/21514133/Diss_Per_Karsten.pdf]
- Kauko-Vainio, Sinikka 2010. Liedon kylät ja vanha rakennuskanta. *Liedon kulttuurimaisema ja vanha rakennuskanta*: 112–353. Saarijärvi.
- Kauppinen, M. 1907. Piirteitä Satakunnan museosta Porissa. *Satakunta. Kotiseutututkimuksia* 1: 96–128. Helsinki.
- Kivikoski, Ella 1939. Die Eisenzeit im Auralflussgebiet. *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja* XLIII.
- Kivikoski, Ella 1947. *Suomen rautakauden kuvasto I*. Porvoo.
- Kivikoski, Ella 1951. *Suomen rautakauden kuvasto II*. Porvoo.
- Kuula, Arja 2006. *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Jyväskylä.
- Leskelä-Kärki, Maarit 2017. *Toisten elämät. Kirjoituksia elämäkerroista*. Viro.
- Luoto, Jukka 1988. Esihistoria. *Liedon historia* 1: 59–192. Turku.
- Majuri, Lasse 2007. Homot Suomen maaseudulla – diplomatiaa ja edustustoja. Kati Mustola & Johanna Pakkanen (toim.): *Sateenkaari-Suomi. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa*: 175–193. Helsinki.
- Pearce, Susan M. 1992. *Museum, Objects and Collections: A Cultural Study*. Leicester and London.
- Pihkala, Lauri 1924. Heitto- ja ottelukilpailut. *Olympialaiskisat II*: 275–332. Porvoo.
- Sinisalo, Hannu 2005. Kuva tutkimuksen välineenä ja kohteena. Pirjo

Korkiakangas, Pia Olsson, Helena Ruotsala (toim.) *Polkuja etnologian menetelmiin*. 206–232.

Tallgren, A. M. 1931. Liedon Esihistoria. *Liedon historia*: 1–16. Turku.

Tallgren, A. M. 1924. *Museomiehen työpöydältä*. Helsinki.

Vainio-Korhonen, Kirsi 2017. Vastuullinen historia. *Historiantutkimuksen etiikka*: 29–47. Tallinna.

Veijula, Toivo 2001. Lapsuudentoveri muistelee Lauria. *Nautelankosken museo*: 21–23. Lieto.

Vesterinen, Ilmari 2001. Esinepeli. Ilmari Vesterinen ja Bo Lönnqvist (toim.): *Pandoran lipas. Virvatulia esineiden maailmasta*: 13–60. Tampere.

Ykspetäjä, Terhi 2001. Lauri Nautela keräilijänä. *Nautelankosken museo*: 16–19. Lieto.

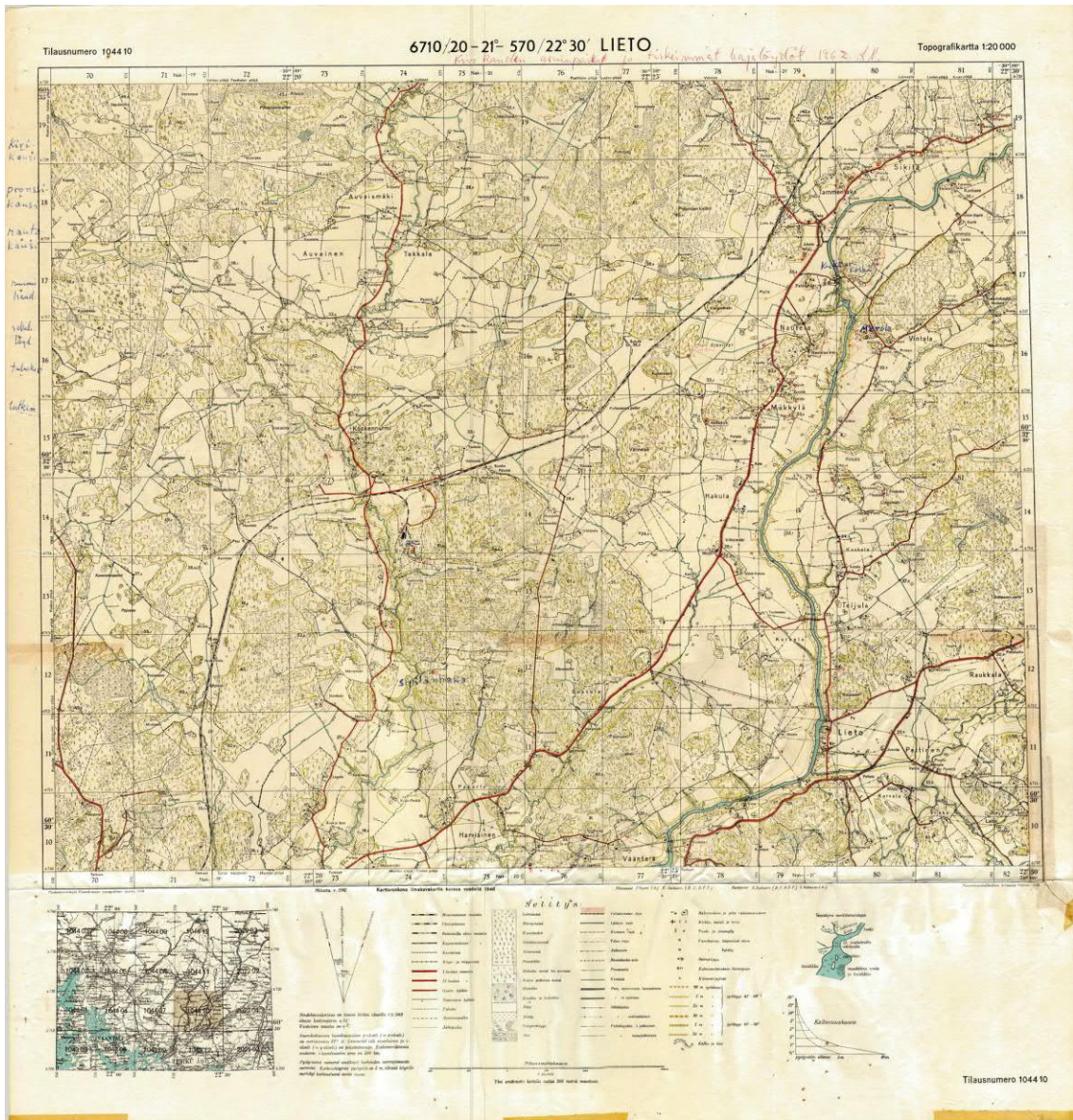
Käytetyt lyhenteet:

AL	Aamulehti
HS	Helsingin Sanomat
IS	Ilta-Sanomat
KAS	Kansallisarkisto Sörnäisten toimipiste
KM	Kansallismuseo
KN	Liedon museon kirjakokoelma
LKA	Liedon kunnanarkisto
LM	Liedon museo
LM/va/	Liedon museon valokuvakokoelma
LM/ar/	Liedon museon arkisto, luettelointitietokantaan luetteloitu aineisto
LMA	Liedon museon arkisto, luetteloimaton aineisto
LM/ma/	Liedon museon maalöytökokoelma
MML	Maanmittauslaitos
MT	Maaseudun Tulevaisuus
SaK	Satakunnan Kansa
SK	Suomen Kuvalehti
TKA	Turun kaupunginarkisto
TPLY	Turun ja Porin lääninhallituksen yhteisarkisto
TS	Turun Sanomat
TT	Turun Tienoo
TYA	Turun yliopiston Arkeologian laitoksen arkisto
UA	Uusi Aura
US	Uusi Suomi
UStar	Uusi Suometar
YH	YhteisHyvä

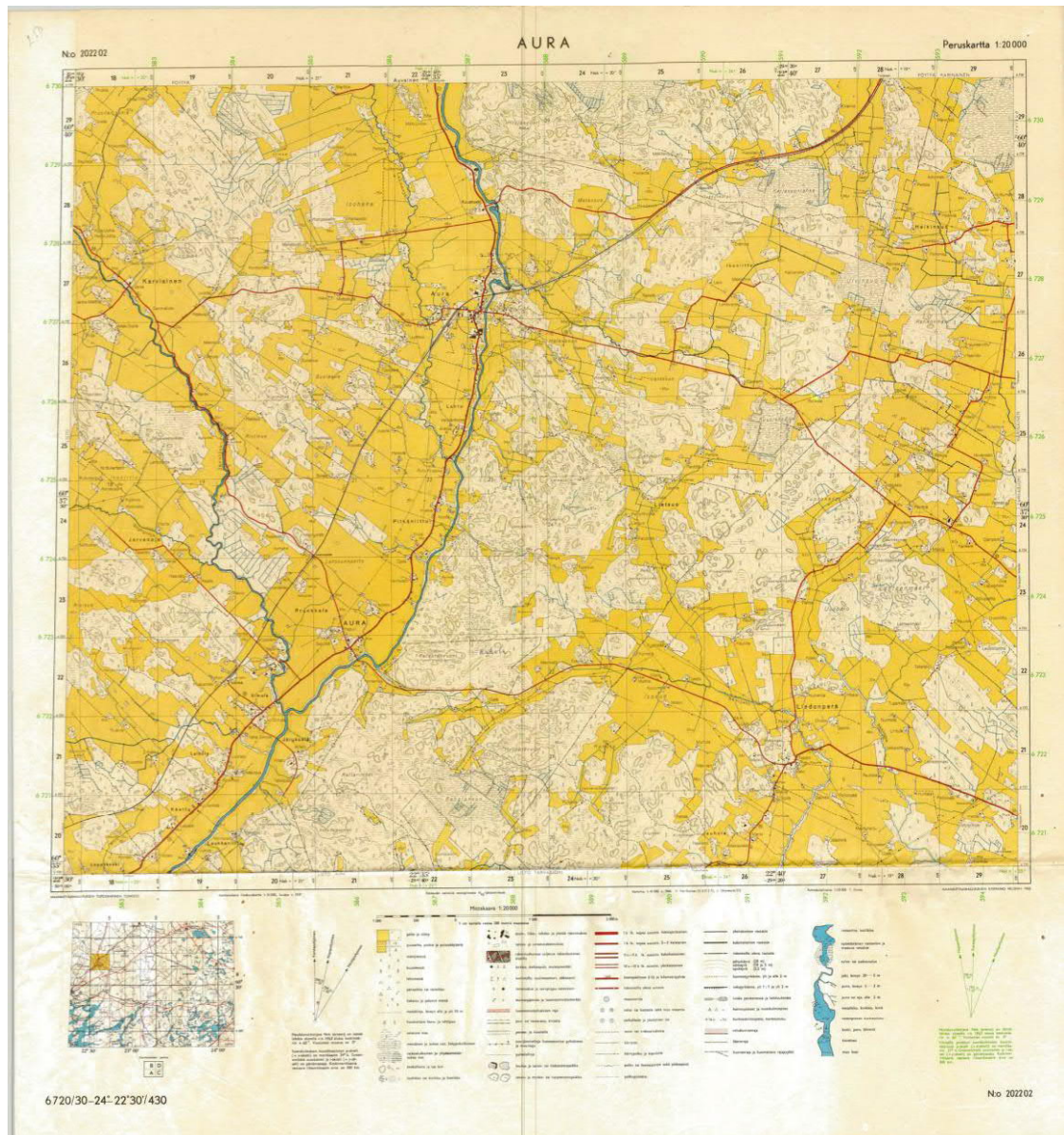
Liitteet

LIITE 1: Kartat 1–4.

Lauri Nautelan karttoja, joihin hän on merkinnyt esineiden löytöpaikkoja.

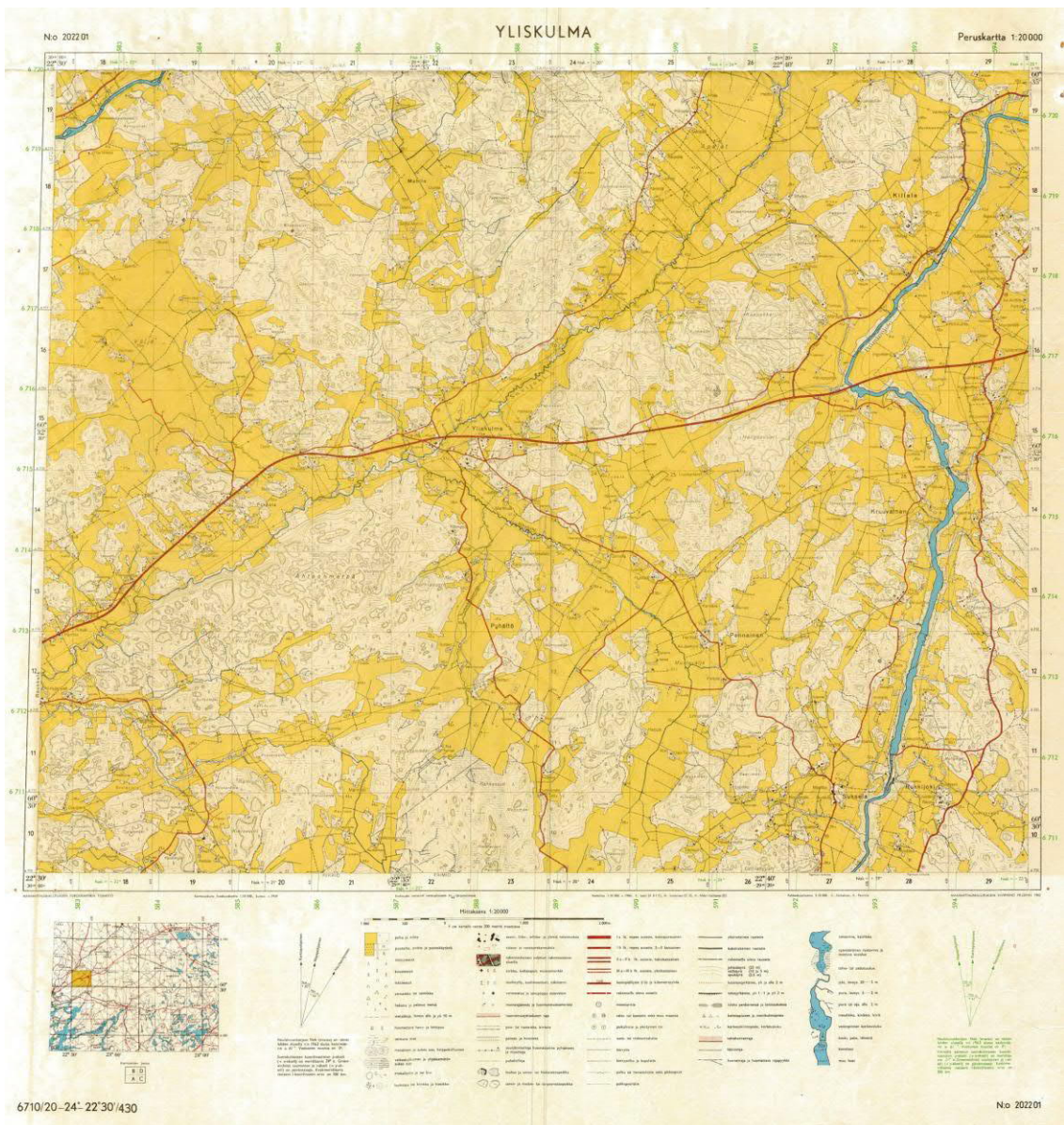

Liedon topografikartta 1:20 000, mitattu vuonna 1947. Lauri Nautela on kirjoittanut punaisella puuvärikynällä kartan ylälaitaan "Kivikauden asuinpaikat ja tärkeimmät hajalöydöt 1962. L.N". Karttaan hän on punaisella puuvärillä tehnyt ympyröitä löytöpaikoille sekä kirjoittanut muutaman muinaisjännöksen nimen.

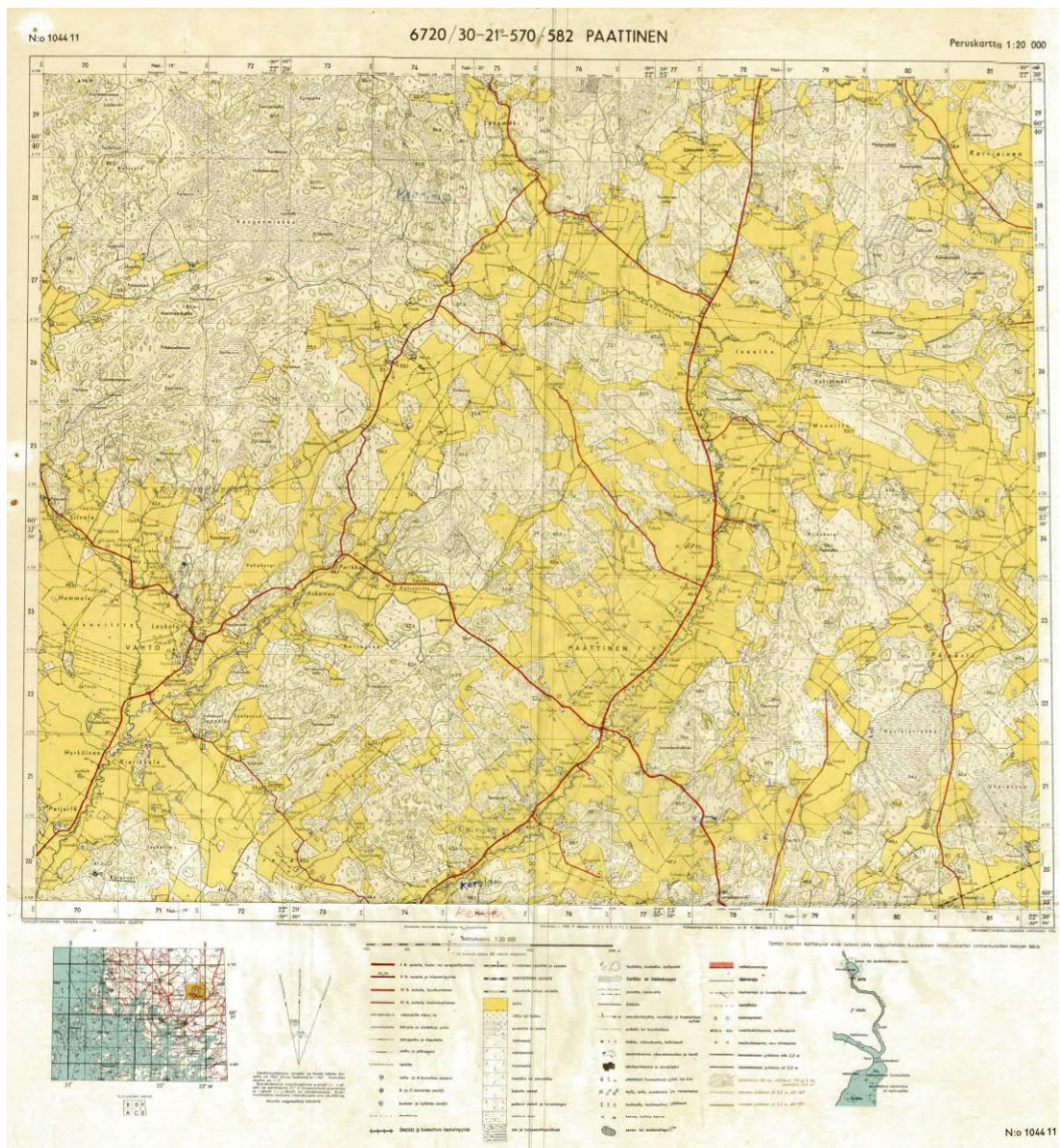

Kartta 2 (LM/ar/LN/7:5).

Auran topografikartta 1:20 000, perustuu ilmakuvakarttaan vuodelta 1959. Lauri Nautelan merkintöjä kivekautisten löytöjen löytöpaikkoja kuten Niemi, Järykselä, Uusitalo, Keskitalo ja Ylistalo.

Lieto, Yliskulma. Topografikartta 1:20 000, perustuu ilmakuvakarttaan vuodelta 1959. Lauri Nautela on merkinnyt karttaan punaisella värikynällä kivikautiset löytöpaikat: Kiuasvuori, Hakala.

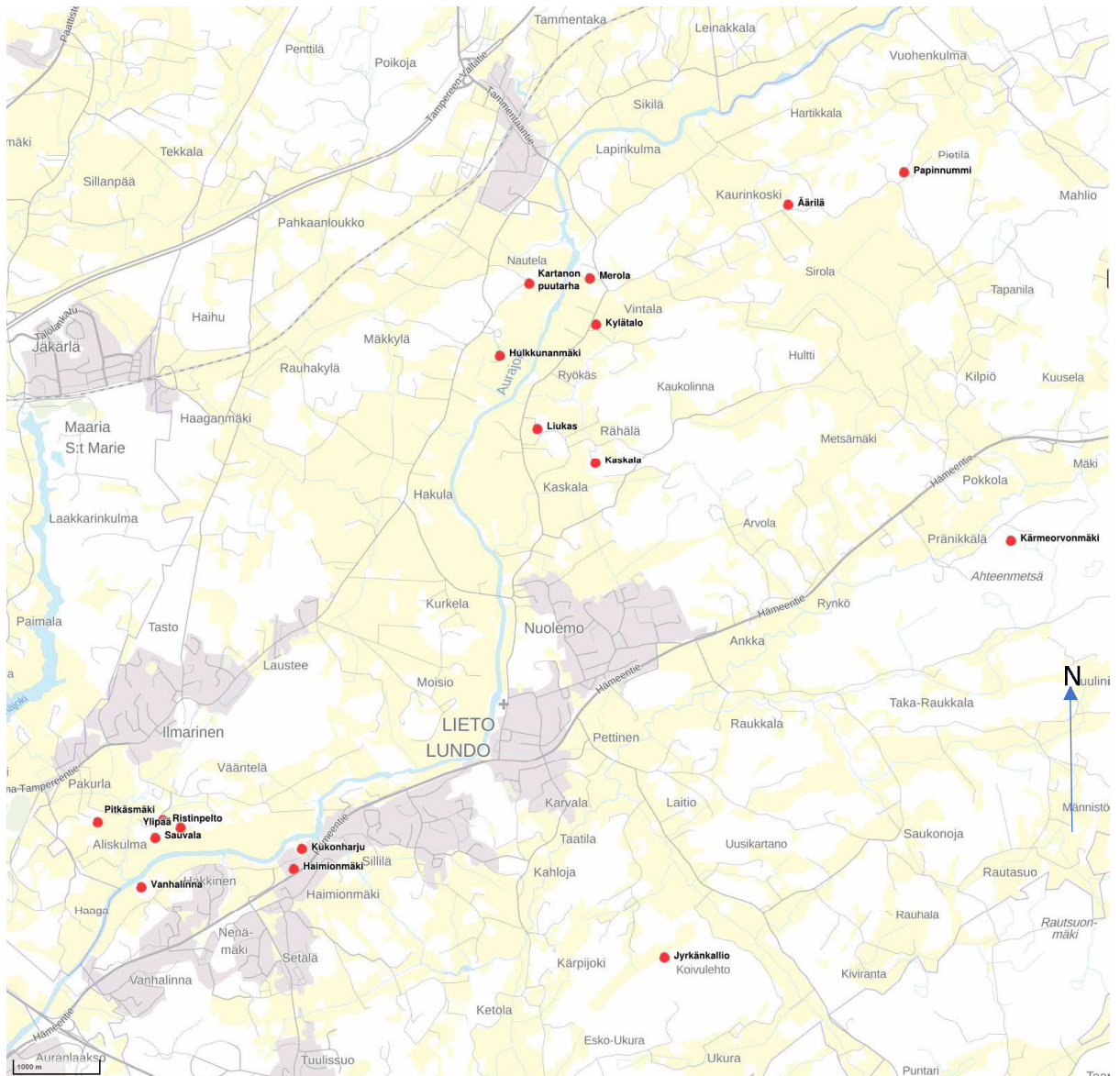
Kartta 4 (LM/ar/LN/7:3).

Paattinen. Topografikartta 1:20 000, perustuu ilmakuvakarttaan vuodelta 1949. Lauri Nautela on merkinnyt karttaan punaisella värikynällä kivekkäitä löytöpaikkoja kuten Paattinen: Kerola, Vahto: Airikkala ja Lassinvuori.

LIITE 2: Kartat 5-7.

Karttamerkintöjen selitykset:

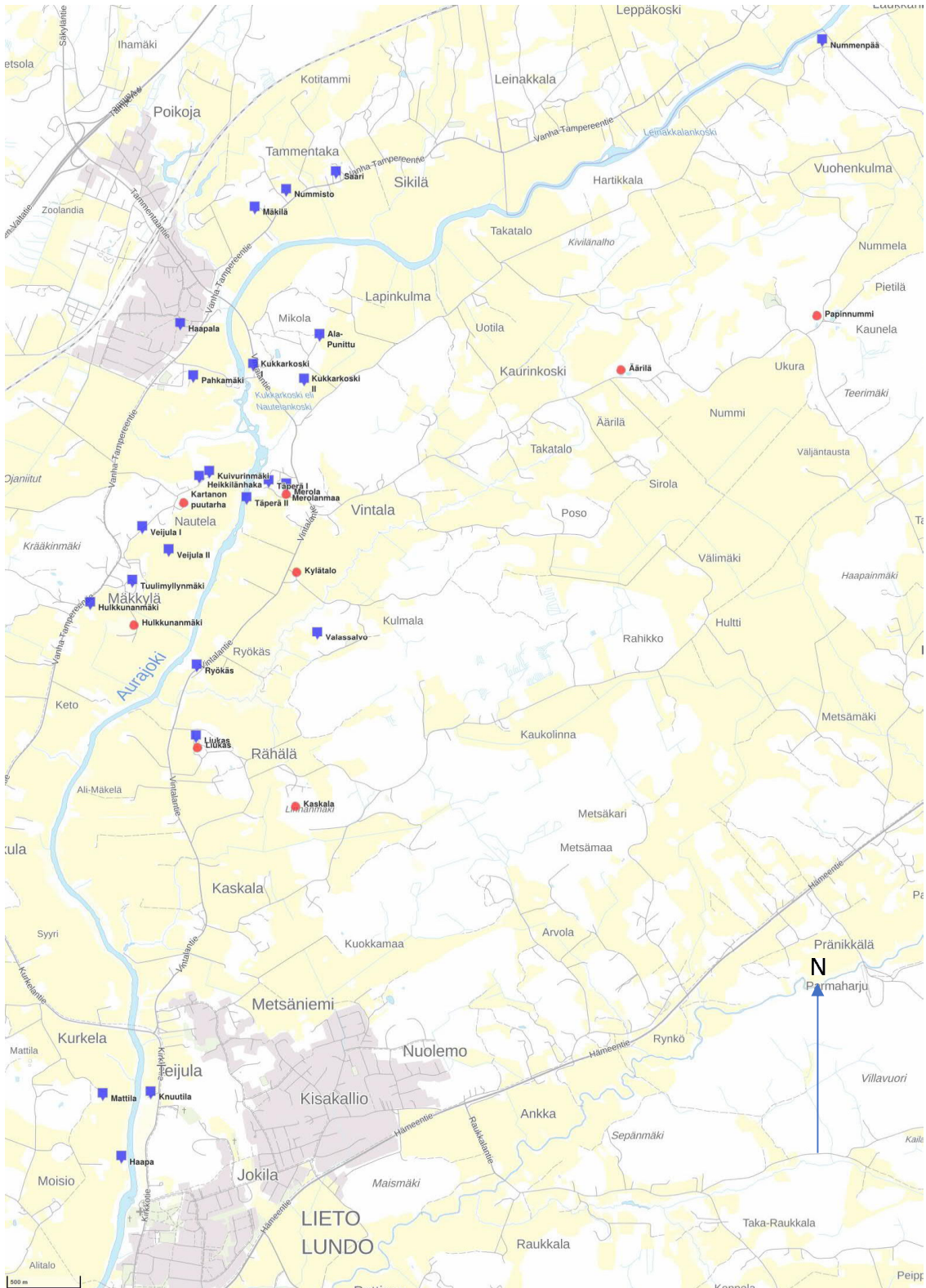
- Ennen vuotta 1954 tunnettu Liedon alueen kiinteä muinaisjäännös.
- Lauri Nautelan löytöihin perustuvat lisäykset vuosina 1954 ja 1962
- ↓ Vuoden 1962 jälkeen Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet, joista Lauri Nautela on ilmoittanut.

Kartta 5.

(Pohjakartta: MML. *Paikkatietoikkuna*. [<https://kartta.paikkatietoikkuna.fi/?lang=fj>] Käytetty 15.5.2018.)

Liedon alueen tunnetut muinaisjäännökset ennen vuotta 1954 (Hurre 1954) on merkitty punaisilla ympyröillä kartalle.

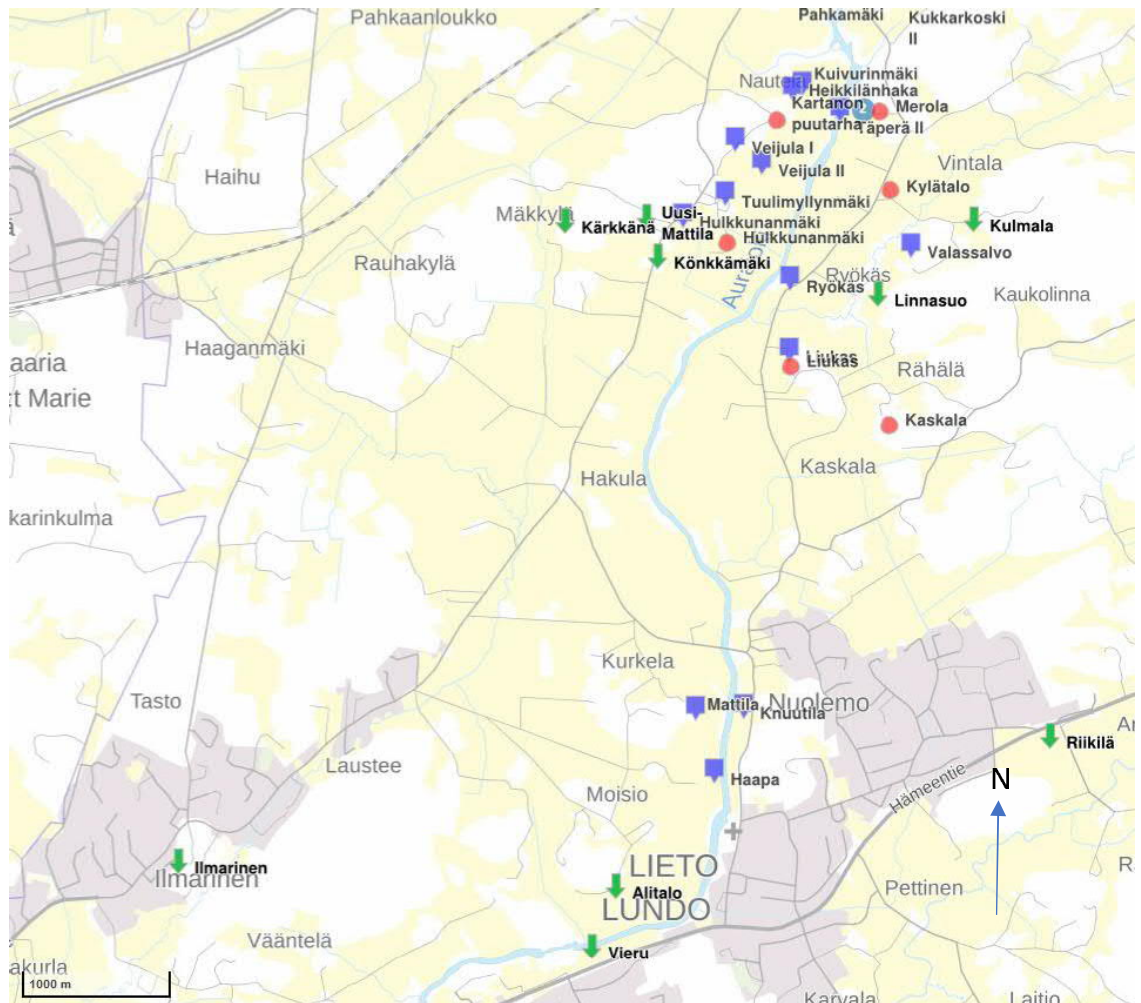

Kartta 6.

(Pohjakartta: MML. *Paikkatietoikkuna*. [<https://kartta.paikkatietoikkuna.fi/?lang=fi>] Käytetty 15.5.2018.)

Lisäykset vuonna 1962 Matti Huurteen Liedon inventointikertomukseen vuodelta 1954. Lauri Nautelan löytöihin perustuvat muinaisjäännökset on merkitty sinisillä neliöillä.

Kartta 7.

(Pohjakartta: MML. *Paikkatietoikkuna*. [<https://kartta.paikkatietoikkuna.fi/?lang=fj>] Käytetty 15.5.2018.)

Vihreällä nuolella merkityt Kärkkänä, Uusi-Mattila, Könkkämäki, Kulmala, Linna-suo, Ilmarinen, Alitalo, Vieru ja Riikilä on lisätty Muinaisjäännösrekisteriin Lauri Nautelan tekemien kivikauden asuinpaikkalöytöjen perusteella vuoden 1962 jäl-keen.

LIITE 3: Otanta kirjakokoelmasta ja lehtileikkeistä.

Autio, Eero		Karjalan kalliopiirokset. 1981 (KN 2206).
1 TS	27.9.1987	Suomalainen Päivän päästö-aihe Uralin kalliokuvissa?
2 TS	24.9.1987	Mitä kertoo kuva kalliossa?
3 TS	24.9.1987	Kallio paljastaa salojaan
4 ei tietoja		Kalliomaalausmotiveja
5 TS	27.9.1987	Kalliotaiteen päivien seminaari Turussa
Bacon, Edward		Den nya arkeologin. 1964 (KN 250).
1 ei tietoja		Eräs asia minua askarruttaa [--] (pilakuva)
2 U.S.	23.4.1974	Voi tappoi bakteerit
3 T.S.	16.7.1980	Runsaasti esineitä löytynyt Oulun hollantilaishylystä
4 T.S.	16.3.1981	Muumiolla ikää yli 6 000 vuotta
5 Se	45/80	Med en kanonkula från Svecia [--]
6 U.S.	13.3.1979	Arkeologien pelastupalvelua
7 ei tietoja		Han kon som ung, nytexaminerad arkeolog [--] (pilakirjoitus)
8 U.S.	5.2.1977	Perustamme yhä humanismissa
9 U.S.	13.1.1977	Lammasfarmari Hannibalin jäljillä
10 T.S.	20.11.1976	Kostea muta on säilyttänyt intiaanikylän arkeologeille
11 T.S.	20.10.1976	Usko tai älä: soihtu suolakaivoksessa 4500 v. sitten
12 T.S.	20.10.1975	Francois Claustren pelko ei ole aiheeton
13 T.S.	23.9.1975	Aseita ei saatu - viaton ranskatar kuolee
14 T.S.	27.9.1972	Ilmakuvamme on otettu Gabonissa [--] uraanimiilu
15 T.S.	3.2.1975	Arkeologista matkailua Etelä-Italiassa antiikin pääpaikoilla
16 U.S.	19.8.1975	Helle auttoi arkeologeja
17 U.S.	30.6.1975	"Rautakauden kaniineja"
18 T.S.	15.4.1975	Mona Lisa [--] akustisella arkeologialla saadaan [--] äänet
19 T.S.	20.2.1975	Itä-Saksasta löytyi kivikauden linna
20 T.S.	12.2.1975	Sfinski ruiskeilla kestäväksi
21 T.S.	18.1.1975	Ibrahim Vähämielen hovit
22 T.S.	4.12.1974	Keski-Amerikan kulttuuriperintö uhkaa tuhoutua hirmumyrskyissä
23 T.S.	9.6.1974	Vanhaa savea
24 Aktuellt	No 44	48 stenar står i vägen för oljemiljoner
25 U.S.	14.10.1974	Muinaisjäännösten kiinteä inventointi Pohjois-Savossa
26 U.S.	14.10.1974	Autolla, pyörällä, kävellen ja kontaten
27 U.S.	29.1.1974	Ikivanhaa taidetta Kuolan niemimaalla
28 T.S.	14.7.1974	Thaimaan pronssikausi alkanut jo 6 400 vuotta sitten
29 U.S.	3.8.1973	Arkeologien paratiisi
30 U.S.	3.10.1973	Kivikehän arvoitus
31 U.S.	3.10.1974	Arkeologit kuoppansa reunalla
32 T.S.	25.7.1973	Keuruulla etsitään kirkonkelloa
33 U.S.	4.5.1974	Näissä merkeissä
34 T.S.	20.11.1973	Antiikkiaarre löytyi vuoresta
35 T.S.	4.5.1973	10 000-vuotias aivoleikkaus

36	I.S.	19.4.1973	Ufoasiat uudestaan
37	T.S.	2.4.1973	Muinaisen asutuksen jälkiä
38	T.S.	30.9.1972	Karthago on pelastettava!
39	T.S.	16.9.1972	Lehdistöllä on erittäin suuri merkitys arkeologian tutkimukselle
40	Scala	2/61	Kivikautinen kylä
41	U.S.	9.4.1972	Lontoon linnakiista kuohuttaa mieliä
42	U.S.	12.10.1971	Amatsonien luola löytyi Brasiliasta
43	T.S.	10.3.1971	Fosfaattitutkimus muinais-Uvilan löytämiseksi
44	T.S.	1.3.1971	Hauennahkaiset kengät palaamassa muotiin 4 000 vuoden jälkeen
45	T.S.	15.10.1971	Kivilabyrintit olivat kalapyydyksiä
46	T.S.	13.10.1974	2 500 v. vanhat antiikkiesineet ylös Tigriksestä
47	T.S.	22.3.1962	"Leirintää" Saksassa 15 000 vuotta sitten
48	T.S.	1.8.1972	Ikivanha mummio oli kuin elävä
49	T.S.	9.7.1972	Kivikauden heimo on ärsyyntynyt atomiajan vieraisiin
50	T.S.	14.9.1972	Ainutlaatuiset kuvatapetit Kuusiston kirkon seinällä
51	T.S.	30.7.1972	Lontoon menneitä vaiheita paljastui varastojen alta
52	Scala	7/61	[haudattiin] Hevosineen
53	U.S.	26.6.1972	Tekivätkö UFO-lentäjät karttoja?
54	T.S.	15.2.1972	Esihistoria antoi päänvaivaa
55	T.S.	9.12.1971	Fosfori paljasti Ulvilan kaupungin sijaintipaikan
56	U.S.	17.7.1921	Taas harvinainen muinaislöytö
57	U.S.	9.12.1971	Fosfaattitutkimus ratakaisevana apuna
58	T.S.	11.1.1974	Ruiske Marialle
59	T.S.	2.11.1970	Valaistusta filosofi Sokrateen aikaan
60	ei tietoja		Lätsä
61	U.S.	5.12.1970	Münchenissä pidettiin 15. kerran taide- ja antiikkiesineiden messut
62	T.S.	4.3.1970	Historian kirjat kirjoitettava uudelleen
63	T.S.	13.5.1970	Muinaismuistoista on rahallistakin haittaa Euraan rakentavalle
64	U.S.	16.10.1970	Tuhansien vuosien takaista parranajoa
65	ei tietoja		Justus
66	U.S.	5.9.1970	Arvokas kirjelöytö
67	T.S.	25.3.1970	Kleopatran käyntikortti kivien joukossa
68	U.S.	24.2.1970	Arkeologit etsivät Camelotia
69	T.S.	4.1.1971	Valokuvaajat vievät Kolumbukselta kunnian Amerikan löytämisestä
70	U.S.	24.12.1969	Kapernaumin kaivaukset jatkuvat
71	U.S.	16.12.1970	Armas Salonen: Elämää Babyloniassa
72	T.S.	24.12.1969	Yhtäkkiä Atlantis katosi...
73	U.S.	4.12.1969	Paimentolaisesta kaupunkilaiseksi
74	T.S.	23.2.1967	Emilia
75	T.S.	10.3.1971	Antiikin roomattarista tehtiin blondiineja iilimatokuurilla
76	T.S.	27.9.1976	Kollinpalon "ryssänhaudat" askarruttavat yläneläisiä
77	T.S.	7.7.1978	Australia pitää salassa uudet kalliomaalauslöydöt
78	T.S.	19.7.1972	Ainakin yksi korvaamaton aarre tuhoutuu vuosittain
79	ei tietoja		Partaveitsi leukaa myöten
80	U.S.	17.7.1980	Hailuodon hylystä arvioesineistöä
81	T.S.	24.1.1972	Veroja kannettiin jo 3600 vuotta sitten
82	T.S.	22.2.1981	Mutaisesta hylystä tulee kuninkaallinen kaunotar

83	U.S.	7.4.1971	Vanhan ja aidon rinnalla elää uusi
84	T.S.	19.3.1971	Restaurointia Samarkandissa
85	Kyppi	4/70	Säästöpossu raha-arkku vai lentävä lautanen
86	T.S.	4.3.1970	Punainen kaupunki joka kivettyi
87	T.S.	23.2.1967	Emilia
Brondsted, Johannes			
			Vikingarna : hemma och i Härnad. 1962 (KN 342).
1	US	21.9.1967	Viikinkien salakieli väitetään ratkaistun
2	TS	1.12.1977	Viikinkien kätkö löytyi
3	TS	17.3.1964	Viikinkilaiva katosi myrskyssä
Ceram, C. W.			
			Muinaisaarteita etsimässä : arkeologian romaani. 1951 (KN 367).
1	ei tietoja		Ei kannata kaivaa aarretta maahan (pilakuva)
2	TS	11.12.1975	WC:hen pudonnut rannerengas löytyi kanaalista
3	US	8.8.1977	Roomalaishuvila englantilaisen puutarhan alla
4	TS	4.1.1976	Kalastajien verkkoon sukellusveneitä
5	TS	16.12.1973	Platinahylky esiin Ruotsin länsirannikolla
6	US	27.10.1976	Aarrekartta veti nenästä Delhin hallitusta
7	TS	30.10.1974	Köyhä viljelijä löysi aarteen perunapellostaan
8	TS	15.1.1977	Miljardiaarteen etsijät kaipaavat Formosanlahdelle
9	TS	11.8.1982	Stalinin kulta herätti Scotland Yardin
10	US	3.8.1982	Islannin aarrelaivan kalleudet nostetaan
11	TS	23.4.1972	Titanicin aarre ylös syvyyksistä
12	TS	20.9.1981	Sukeltajat nostavat mahtavaa kulta-aaarretta
13	US	9.10.1980	13,5 mrd:n miljardin aarteet tsaarin laivasta
14	US	14.4.1980	Napoleonin aarretta etsitään
15	May Fair	ei tietoja	The Gold Lifters
16	IS	21.3.1977	Kultaluolan kimpussa
17	US	9.9.1976	Jaipurin maharadjan aarrekammio kiehtoo
18	US	19.4.1975	Pro Patria -merkkien ilmestymispäivä
19	US	10.4.1976	Museoaaarre
20	TS	18.3.1976	Kassakaapin arvoitus kuohuttaa Belgradia
21	TS	5.9.1975	Armadan aarteita kaivetaan merestä
22	TS	14.1.1976	Hiilipiirros ja kivipatsas 25 kalliin vuoden tuloksena
23	TS	30.5.1974	Onoda ja aarre
24	TS	22.7.1973	Raivausmiehistöt ovat löytäneet [--] raunioista [--] kultakolikkoja
25	TS	22.7.1973	Riemua riitti
26	TS	20.6.1974	Perintömökki kannatti tutkia
27	TS	7.3.1973	Aarteenmetsästys alkaa tanskalaislinnassa
28	TS	18.2.1974	Kultaharkkoja uponneesta sukellusveneestä
29	TS	27.2.1975	Kiddin aarretta hakemaan
30	TS	23.7.1973	78 metrin syvyydessä odottaa aarre
31	Aktuellt	36/66	Sökes: Hitlers tjuvgömma
32	TS	6.6.1969	Salaperäisiä lyijyarkkuja kätkeyty Korsikan vesille
33	TS	21.2.1967	Napoleonin kulta-aaarre kiehtoo yhä
34	TS	12.7.1973	Aarteenetsijät löysivät hopeakaleerin
35	TS	18.5.1964	Saksan arkeologeilla kahden vuosikymmenen työn tulosten näyttely

36	TS	3.12.1975	Aartenetsijät jäljittävät Alarikin hautaa
37	TS	18.8.1970	Kuka nostaa Pohjanmeren aarten
38	MT	1.2.1962	Maahantuijottaja löysi kultajyvän
39	TS	30.8.1964	Jag har hittat en miljonskatt!
40	TS	11.7.1959	Rommelín aarrearkut yhä meren pohjassa?
41	TS	1.10.1961	Menneisyyden salaisuuksia
42	UA	28.8.1961	Maatyömies löysi rikkaan aarekätkön
43	TS	13.1.1961	Napoleonin aarre järven pohjassa
44	TS	12.10.1958	Kuninkaan kultaa etsitään taas (US)
45	ei tietoja		Kuninkaan kultaa etsitään taas (TS)
46	TS	19.6.1970	Aartenetsintää Englannissa
47	TS	15.3.1969	Kulta-aarteita meren pohjasta
48	US	24.4.1970	Kadonnut kulta-aarre
49	US	12.marras	Arkeologi agenttina
50	TS	10.6.1970	Jokainen laivalöytö on arkeologille aarrelaiva
51	Aktuellt	48/74	Australian rannikkoitten uponneet kulta-aarteet
52	IS	16.10.1973	Jättiläinen puijasi unessa - aarten sijasta suovettä
Edgren, Torsten		Jäkärjä-gruppen : En västfinsk kulturgrupp under yngre stenålder SMYA 64. 1966 (KN 2483).	
1	TS	11.9.1987	Nuorakeraaminen asutus varmistui Turun Jäkärjässä
2	ei tietoja	13.2.1987	Museot paisuvat
3	TS	28.8.1986	Kivikauden salat esiin Jäkärjässä
4	TT	7.3.1985	Jäkärjän hiekkaa, Liedon kiviä
5	TS	5.12.1986	Kivikauden maarialainen maksoi oravavaluutalla
6	ei tietoja	38/1926	Ensimmäinen jousi
Glob, P. V.		Suon kansaa : Rautakauden ihmisiä kahden vuosituhannen takaa. 1968 (KN 430).	
1	TS	17.9.1975	Laila Pullinen - elämäntunnon tulkki
2	US	25.1.1969	Suohon sortoa vai rauhallinen kalmisto?
3	US	10.10.1971	Elämä ja kuolema 2000 vuotta sitten
4	TS	28.2.1969	Suomiehen arvoitus
5	TS	24.10.1974	Turpeennostajat tekivät hätkähdyttävän löydön
6	TS	21.10.1972	Suo luovuttaa 2000 vuotta vanhat lapsensa
7	TS	5.2.1975	Suosta löytyi Me 109
8	US	18.1.1970	Kuivajalkainen kivikauden mies
Hoebel, E. Adamson		Primitiivinen kulttuuri. 1961 (KN 368)	
1	US	9.8.1970	Suuri emotiede esiin
2	96	6-8/74	Homoseksuaalisuuden historiaa
3	TS	15.3.1969	Busmanni istuu tynesti odottamaan kuolemaansa
4	TS	24.9.1961	"Olen kiinnostunut ihmisestä [--]"
5	US	1.10.1961	Antropologia, ihmisen peili
6	TS	6.4.1975	Henki jää leijumaan kuolleen ympärille
7	UA	17.10.1961	Intiaanileikki menossa
af Hällström, Olof		Karis socken från forntiden till våra dagar : I Forntiden. 1948 (KN 372).	
1	TS	26.5.1973	Lohjan seudun kantakansa varsinaissuomalaisista sukua

3 valokuvaa miehistä röykkiön äärellä

- James, E. O. Gravarna berättar : En bok om förhistoriska religioner. 1963 (KN 343).
- 1 US 31.5.1964 Uskoa ja epäuskoa vanhoissa roomalaisissa hautakivissä
- 2 TS 25.10.1963 USAssa ei kuolla - vain nukahdetaan
- Jelinek, Jan Den stora boken om människans forntid. 1973 (KN763)
- 1 US 27.2.1986 Muinaisihmisen aseita löytyi
- 2 TS 13.4.1986 Kivikauden heimo petosta
- 3 ei tietoja hyvää huomenta
- 4 TS 7.5.1984 Harvinainen löytö 100 000 vuoden takaa
- 5 ei tietoja Cozy Powell
- Kayser, Hans Arkeologi. En historisk översikt. 1970 (KN 310).
- Merkintöjä:
 Takakannen sisäpuolella mm.:
 s. 74. Kuvapatsaiden vioitetut nenät
 s. 88. Amatööriarkeologin yhteishanke
 s. 144. Pyramidiens salaisuus
 s. 154. Viinin ylistystä
- Kivikoski, Ella Die Eisenzeit im Auralflussgebiet. 1939 (KN 253).
- 1 US 10.9.1965 Rautakautisesta haudasta hyvin säilynyt luuranko
- 2 US 12.7.1975 Merovingiajan ruumishauta löytyi Liedosta
- 3 US 28.6.1973 Kunnianosoitus arkeologille
- 4 TS 4.9.1963 Historiantutkijat ja arkeologit
- 5 TS 7.8.1964 Rautakautista polttokalmistoa tutkitaan jälleen Mullin alueella
- 6 US 7.8.1964 Aurajoen rannat taajaan asuttuja jo 700-luvulla
- 7 TS 7.8.1964 Kaivauksia Kaerlassa
- 8 TS 26.6.1964 Muistoristi Aurajokilaakson varhaiskristillisyydelle
- 9 US 12.7.1964 Toisen vuosituhannen alkuaikoina saapui lännen laivureita
- 10 US 9.5.1975 Turun kaivauslöydöt estävät rakentamista
- 11 Otava 5/1915 Venehautaus Aurajoen suulla yli 1000 vuotta sitten
- 12 ei tietoja Euran kärjäkivet
- Kivikoski, Ella Suomen rautakauden kuvasto I. 1947 (KN 175).
- 1 TS 12.11.1966 Ahvenanmaan ja Varsinais-Suomen välillä jo varhain vilkas yhteys
- 2 Viikko 16.2.1962 Ella Kivikoski Suomen ja pohjoismaiden arkeologian professori
- 3 SK 4/1931 Ent. valtionarkeologin, prof. HJ. Appelgren-Kivalon muotokuva
- 4 SK 21.1.1967 Kätketyt aarteet
- 5 TS 12.10.1962 Pronssikoruja 200-luvulta päivänvaloon Isokyrössä
- 6 TS 30.6.1981 Kaivauksia eri puolilla maata
- 7 TS 8.7.1981 Menneitä kaivaen esille Perniössä
- 8 TS 29.11.1964 Baltian maiden muinaishistoria
- 9 TS 2.7.1981 Ruukkusavesta löytyi todiste
- 10 TS 6.6.1982 Hautalöytöjä Liedon Pahkasta
- 11 TS 25.7.1982 Rikalan muinaissatama löytyi kasvien avulla
- 12 TS 11.7.1982 Kasvit muinaisihmisten toiminnan kuvasatajina

13	TS	14.8.1982	Spurilan kylänmäkeä asuttu 1500 vuotta
14	TS	29.7.1982	Hiilikoe ratkaisee Euran hautojen iän
15	TS	24.8.1983	Spurilanmäellä asuttu ainakin jo 200-luvulla
16	TS	4.9.1983	Inventointi toi esiin uusia hautaraunioita
17	TS	12.10.1983	Kutalan hauta yllättävän vanha
18	TS	6.8.1985	Rautakautisia löytöjä Maskussa ja Nousiaisissa
19	TS	4.4.1978	Loukinaisten kalmistosta vuosisatojen esine-asiakirja
20	TS	20.9.1985	Ryöstösukeltajat uhkaavat hylkyjä
21	ei tietoja	19.7.1963	Rautakautisia uhrikiviä Kokemäellä
22	US liite	44/1938	Kansainvaelluksen aikainen miekka Suomen pellossa
23	TS	14.12.1975	Harvinainen muinaislöytö Rovaniemeltä
24	TS	6.10.1962	Muinaiskoruja kanalan mullassa
25	TS	20.8.1964	Rautakautinen kalmisto uhriesineineen löytyi Kalannista
26	US	25.8.1963	400-luvun esineitä päivänvaloon polttohaudasta
27	US	28.8.1963	Harvinaisuus Laitilassa
28	US	12.7.1975	Kalmiston keskus entisöidään
29	TS	8.6.1975	Kärsämäen kalmisto kertoo rautakauden elämäntyylistä
30	pienpainate		Suomen vanhinta rautakautta
31	pienpainate		Myöhempi kivikausi

Kivikoski, Ella			Suomen rautakauden kuvasto II. 1951 (KN 176).
1	TS	21.5.1975	Viikinkiaarre esiin Visbyssä
2	TS	23.1.1986	Mitä oli ennen Killiä ja Nallia?
3	US	15.4.1981	Muinaislinna elää
4	US	6.1.1956	Vallhagar - gotlantilainen muinaiskylä
5	Ustar	10.10.1985	Rautakautinen kylä Lejressä
6	TS	17.10.1985	Uudisalueelta pilkistää rautakausi
7	TS	24.8.1985	Saapuivatko keltit ennen viikinkejä?
8	TS	13.6.1985	Eurajoella tutkitaan hautaraunioita
9	TS	25.8.1982	Riimukirjoitusta löytyi Vöyristä
10	TS	22.8.1985	...Maarian altaan ohitustunneliin...
11	TS	23.8.1985	Rautakauden skandinaavilla terveelliset elämäntavat
12	TS	21.8.1985	Jo pronssikaudella johtajat haudattiin juhlarin menoin
13	TS	13.8.1985	Kokemäellä kannattaa kaivella
14	TS	5.8.1983	Karkun kaivauksista kiintoisia lasihelmiä
15	TS	26.9.1982	Piikkiön heimokuninkaalla valtaa ja jumalten suosio
16	TS	22.8.1985	Täytemaan otto paljasti muinaislöydön
17	TS	10.7.1982	Rautakauden uhripaikka esiin Kaerlan Mullista
18	TS	17.5.1982	Rautakautisesta kalmistosta tehtiin nähtävyys
19	TS	7.6.1982	Kansallispukuja vanhempia ovat [---] muinaispuvut
20	TS	12.6.1982	Muinaishautoja paljastuu Vermunttilassa
21	TS	13.6.1982	Linnaluodon salaisuutta haetaan Kokemäellä
22	TS	22.9.1981	Rautakauden mies kaskesi - alue vesittyi suoksi
23	TS	16.8.1981	Väinämöisen lakki löytyi rautakauden kalmistosta
24	US	12.6.1975	Kalmistot kertovat rahaisasta Raisiosta
25	ViVa	5/1975	Male Chauvinist Jewelry
26	pienp.	1904	Finnes det bautastentar på Åland?

27	KuvaPosti	49/59	Hullujussi arkeologina. Sääksmäen muinaiskalmiston hävitys.
28	US	20.10.1970	Viikinkiajan kalmistoja tutkitaan Tampereella
29	ei tietoja		Koruja pehmeällä iholla
30	TS	14.6.1976	Loimaan uhrikuopat arvokas muinaislöytö
31	TS	9.6.1975	Yhä uusia muinaislöytöjä Maskussa
32	TS	22.8.1964	Tapettuja aseita löytyi Kalannista
33	TS	13.7.1963	Tuhatvuotinen kalmisto
34	AL	12.9.1964	Muinaista kaupunkia etsimässä
35	YH	17.6.1964	Oliko Leif Onnellinen ensimmäinen?
36	US	6.5.1962	Kalmisto vanhalla myllynmäellä
37	UA	30.9.1962	Viikinkiaikain historia näytti heränneen henkiin Varbergissä
38	US	28.9.1962	Käkisalmen museon esineistöön kuuluvia [--] harvinaisuuksia
39	TS	15.7.1981	Tuhatvuotiset kalmistot läjitysalueeksi
40	TS	1.11.1980	Raisiolla jättiläisensä ja vauraat asutusjuuret
41	TS	25.3.1962	Todellinen viikinkijuoma
42	SaK	21.9.1962	Rannikkomme ulkomaanyhteydet keskiajalla
43	TS	1.3.1963	Historiantutkija viikinkialuksella
44	ei tietoja		Ikivanhat suomalaiset korut
45	ei tietoja		Maakuntajuhla Alastaro
46	US liite	20.1.1963	Eräs merkittävä muinaislöytö
47	TS	6.9.1963	Viikingit ja heidän naisensa
48	US	7.3.1964	Muinaissuomalaisiako Ahvenanmaalla?
49	TS	9.10.1963	Viikinkilaiva Ruotsissa muinaishaudan pohjalla
50	TS	10.1.1964	Uhrikivi tietyömaalla Urjalan kirkonkylässä
51	?US	23.11.1975	Kulttuurikuusikko johtaa muinaisasutuksen jäljille
52	US	10.12.1963	Pronssikoruja 100-luvulta
53	TS	23.3.1974	Kalevalainen balladi
54	TS	11.5.1975	Historia ja nykyaika taistelevat Kuralasta
55	US	12.5.1975	Kylämäki museotilaksi?
56	TS	19.7.1980	Muinaisuus ilmi kaivauksilla Kappelinluhdassa
57	TS	14.3.1983	Nyt tutustutaan rautakauteen
58	ei tietoja		Kalevala Korut
59	TS	8.10.1981	Arkeologia symposiossa kiistaa Birkan paikasta
60	TS	9.10.1981	Turun piispan pohjoinen tukikohta paljastunut
61	TS	9.12.1980	Esihistoriallisen asutuksen jatkuvuus Suomen rannikolla
62	TS	26.11.1969	Raision muinaisuuteen liittyvä [--] näyttely avattiin
63	TS	15.12.1970	Kalevala Koru
64	US	26.10.1969	Löytöretki "oululaisten" muinaisuuteen
65	US	26.7.1974	Hopeaa Kuralan viikinkihautoissa
66	US	16.10.1969	Suomen esihistoriallinen väestö
67	TS	27.2.1982	Kalevalaisuus elää koruissa
68	US	29.4.1982	"Aarrelaiva on usein vain lautakasa"
69	TS	12.3.1982	Rauta-aika rienaa
70	US	11.3.1982	Pinsiön metsästäjät hyödyntävät "Rauta-aikaa"
71	US	10.3.1982	Onko Suomessa eletty Rauta-ajan elämää?
72	US	10.3.1982	"Rauta-ajan henkilöt on irroitettu ajasta"
73	TS	10.3.1982	Rauta-ajan Pohjola avaa pian ovensa turisteille

74	TS	3.1.1983	Ålands Museum palkittiin parhaana
75	US	4.7.1969	Kapatuosian muinaislinna Hollolassa
76	UA	2.12.1961	Kalevalakorumme elävät renessanssiaan
77	US	7.6.1962	Arvokkaita muinaislöytöjä kaupunkien lähituntumassa
78	ei tietoja	?6.1964	Rautakauden koruja, helmiä ja aseita esille Laitilassa
79	KuvaPosti	30.11.1961	Yksityismuseolinna
80	KuvaPosti	30.11.1961	Aikamiesten leikkikenttä
81	US	26.6.1975	Muinais-Raisiossa oli koruseppiäkin
82	US	5.7.1975	Polttohaudassa 50 helmeä
83	TS	11.11.1981	Vammalan pyhä pihlaja rauhoitettiin
84	TS	31.5.1972	Norge 50
85	US	4.8.1967	Hienon patinan peittämä [--] rannekoru
Luhon, Ville			
Askola-kulttuuri. 1957 (KN 251).			
1	US	29.4.1972	Suoarkeologinen tutkimus ensi kesänä Askolassa
2	US	23.5.1973	Arkeologisia suotutkimuksia Askolassa
3	TS	27.7.1971	Suomen muinaisuutta kaivetaan maaperästä
4	US	19.7.1975	Muinaiskaivauksia Askolassa
5	US	15.10.1967	Arvokas museoaineisto pilaantuu varastoissa
6	KuvaPosti	13.10.1960	Askolan kulttuuri
7	US	28.4.1962	Nubiaa odottaa vedenpaisumus
8	US	3.4.1967	Askola-seuran museon tilanne on vaikea
Luhon, Ville			
Suomen kivikauden pääpiirteet. 1948 (KN 3938)			
1	ei tietoja		Pilakuva
2	TS	15.7.1980	Arvokas kivikautinen kalliopiirros [--] ilkvallan kohteeksi
3	ei tietoja	23.2.1966	Pilakuva
4	TS	2.3.1966	Pilakuva
5	HS	20.7.1965	Kivikauden aikaisen asutuksen (HS 50 vuoden takaa)
6	ei tietoja		Ihmisen täytyy...
7	TS	1.7.1966	Kalle Kehveli
8	TS	1.8.1965	Mauno Wanhalinna 60 v.
9	TS	10.8.1965	Mauno Wanhalinna kiittää
10	TS	25.7.1965	Nils Cleve 60 v.
11	TS	24.9.1968	Kivikauden vene Ahvenanmaalla
12	ei tietoja		Savenvalajan työllä on pitkät perinteet
13	TS	21.4.1966	Siitepölyanalyysillä selvyys kuusen leviämisestä Suomeen
14	TS	26.8.1965	Retki Karjalan rautakaudelle
15	TS	25.3.1966	Professori Esko Aaltonen kuoli
16	TS	9.12.1962	Arkeologian kerho Turkuun
17	sama kuin yllä?		Lauri Nautela esittelee kokoelmiaan Ville Luholle
18	sama kuin yllä?		Osa kansatieteellistä kokoelmaa
19	TS	20.10.1965	Skandinavia kohoaa
20	TS	15.7.1965	Öljynetsintä aloitettu jo Pohjoismaissa
21	ei tietoja		Laattakiveä
22	TS	15.7.1965	Maaperätutkimukset
23	US	22.7.1964	Pilakuva

24	TS	29.8.1963	Arkeologina ja sateentekijänä
25	ei tietoja		Usko tai älä: Dani-heimon kivikirveet
26	TS	14.10.1969	Akaan esihistoriaa esillä Toijalassa
27	ei tietoja	ei tietoja	Kivikauden aseita Suomessa
28	TS	19.5.1992	Jorma Puusa teki jo toisen Lieto-kirjan
29	TS	12.7.1992	Ajankohtaiset ulottuvuudet
30	TS	31.8.1992	Uusi kalliomaalaus löytyi Enonkoskelta
31	TS	31.8.1992	Rautakautinen pelto löytyi Yläneen muinaiskaivauksilta
32	TS	28.8.1992	Mitä museon tutkijat tutkivat?
33	TS	27.5.1992	Alikulkutunnelista maanalainen luola
34	TS	3.4.1991	Museokahvioon uusi yrittäjä
35	TS	13.1.1992	Museo tallentaa myös nykypäivää
36	TS	4.12.1991	Laaja tutkimus ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta
37	TS	26.8.1991	Karkun vanhin raha täytti 1000 vuotta
38	TS	12.7.1991	Vantaan Jokiniemestä löydetty savesta muovattu ihmisen pää
39	TS	8.7.1991	Mikkelistä löytyi pronssinvalanatapaikka
40	TS	22.10.1990	Puunsyleilijä Sunderlal Bahunga
41	US	23.10.1990	Puunsyleilijä Sunderlal Bahunga
42	TS	6.4.1991	Risti muistona muinaisuudesta
43	TS	27.6.1991	Mitä löydöt kertovat menneestä?
44	TS	4.4.1991	Lohikäärmerengas Nousiaisista
45	Viikkolehti	20.10.1990	Pilakuva
46	Me	?	Koru 5000 vuoden takaa
47	US	10.11.1990	Sarjakuva
48	US	11.11.1990	Viiinkinhauta löytyi Morasta
49	TS	11.11.1990	Suomi - museoitu maa
50	TS	19.8.1990	Käkisalmen linnan kaivaukset kiinnostivat turisteja
51	TS	27.8.1990	Kivikautiset miehenpäät merkittävimmät löydöt
52	TS	30.8.1990	Mikä on maakuntamuseon rooli?
53	TS	9.9.1990	Muinaisjäännökset kulttuurimaisemassa
54	TS	8.9.1990	Turku kaivaa muinaisjäännöksiään esiin pensaiden kättilöistä
55	ei tietoja	19.5.1966	Vielä kerran "luolamies"
56	ei tietoja	ei tietoja	Sirpale
57	TS	12.1.1969	Euroopan asutus syntynyt Uralin rinteillä
58	US	29.1.1967	Ihmiskäden vanhimmat työt Kirkkonummella
59	ei tietoja	ei tietoja	Pilakuva
60	TS	4.11.1969	Ranualla asuttu jo 2400 vuotta
61	ei tietoja	ei tietoja	Kiviä kiviä kiviä
62	TS	20.5.1970	Muinaisasumuksia päivänvaloon
63	TS	30.10.1969	Muinaislöytöjä esiin Alastaron asutuksesta
64	US	5.3.1974	Ahvenanmaan muinaisaarteet näyttelyyn
65	US	6.7.1973	Kivikaudesta nykyaikaan
66	US	14.7.1974	Kiehtovan saaren kiehtovaa historiaa
67	US	11.7.1975	Kivikauden Ahvenanmaa eli hylkeenpyynnillä
68	TS	1.3.1966	Satakunnan museon saama lahjoitus
69	US	12.12.1984	Vöyrin muinaishauta ei ole aito
70	TS	23.6.1961	Kokemäen Risteen Pispan kaivauksia

71	TS	17.12.1984	Proffa kärysi
72	ei tietoja	ei tietoja	Kuvia muinaiskoruista
73	US	6.10.1976	Professori Carl Fredrik Meinander 60-vuotias
74	ei tietoja	ei tietoja	Kuvia Palestiinan muinaisastioista
75	ei tietoja	ei tietoja	Kuva kivikauden asuun pukeutuneesta miehestä
76	TS	24.4.1985	Humikkalan kalmisto tutkimusten alle
Luoto Jukka		Liedon Vanhalinnan mäkilinna. 1984 (KN 846).	
1	TS	14.6.1979	Arkeologia on kuin historian palapeli
2	ei tietoja	1919	Lieto. Vanhalta linnalta.
3	TS	18.12.1980	Sadan miljoonan vuoden takaa
4	TS	13.11.1979	Työn ja taian esineet kertovat kivikaudesta
5	US	11.5.1976	Liedon Vanhalinnan Linnavuoren kaivaukset
6	US	12.1.1985	Liedon muinaislinna Akropoliin ikäinen
Meinander, C. F.		Die Bronzezeit in Finnland. 1954 (KN 252).	
1	TS	22.7.1982	Kaukainen pronssikautemme uuden tiedon täydentämänä
2	TS	18.7.1982	Viljelevän kulttuurin vuosituhantiset juuret
3	US	20.3.1974	Ahvenanmaa polttopisteessä
4	TS	25.4.1982	Pronssikautta kaivetaan esiin kesällä Perniössä
5	TS	14.7.1979	Perniössä kartoitetaan menneisyyttä
6	TS	6.11.1976	Antti Puuhaara
7	TS	6.11.1976	Supisuomalainen sensori iskee
8	TS	6.11.1976	Antti Puuhaara ampumisvuorossa
9	US	26.8.1975	Kalliopiirokset kertovat
10	TS	27.8.1975	Pronssikauden elämää kuvina
11	TS	12.2.1975	Pronssikauden haudat eivät enää Panelian kaavoituksen esteenä
12	ei tietoja		Hiidenkiukaan avattu hautakammio
13	ei tietoja		Pronssikauden aseita ja koristeita
14	US	12.10.1973	Koulupoikien löytö Kalannissa
15	TS	12.10.1973	Pojat löysivät arvokkaan muinaisesineen
16	US	24.11.1967	Muinaishistorian palapeliä
17	UA	14.1.1955	Pronssiajalta oleva kirves
18	TS	30.6.1964	Ennen tuntematon ns. kivikehähauta löytyi Nakkilasta
19	US	15.6.1963	Salaisuuksia pronssikaudelta esiin
20	TS	6.6.1965	Pronssikauden miehen hauta Vanhalinnan Kotokallion laella
21	Lännetär	1908	Lännetär 1908
Moberg, Carl-Axel		På tal om forntid. 1963 (KN 307).	
1	esite	ei tietoja	Gamla Upsala
2	US	22.3.1968	Amatööriarkeologit
3	TS	17.3.1968	Ranskan nuoriso arkeologeina
4	ei tietoja		Löytöjä
5	US	15.4.1967	Puhutaan hopeisesta...
6	US	15.11.1968	Kirjoituslöytö
7	ei tietoja		Apollo
8	US	21.9.1967	Ruotalaiset ryöstösukeltajat...

9	ei tietoja	1968	Museon kohokohta
10	TS	1968	Kalliomerkkejä tutkittu Jylyssä
11	US	6.12.1967	Aurinkovaunut
12	TS	26.9.1967	"Luolanaisen" korut
13	ei tietoja	18.8.1968	Hymyile tänäänkin
14	TS	28.5.1968	Monipuolista huomiota museoihin
15	ei tietoja		Teini-Tiina
16	ei tietoja		Hymyile tänäänkin
17	ei tietoja	1.3.1966	Pyramidernas gåta löses
Paasilinna, Arto		Kymmenentuhatta vuotta. 1986 (KN 3273).	
1	US	31.1.1987	Veistos kuin mammutin luut
2	TS	24.12.1986	Arto Paasilinna ajaa ihmisen asiaa
3	Apu	11.11.1988	Hyvin hauskaa tiedettä
Pälsi, Sakari		Kulttuurikuvia kivikaudelta, Vanhaa ja katoavaa. 1916 (KN 3318)	
Schalin, Zachris		Kun kivet puhuvat. 1901 (KN 3390)	
1	ei tietoja		Fasaväckande (pilakuva)
Stenberger, Märten		Det forntida Sverige. 1964 (KN 214).	
1	TS	13.9.1981	Ruotsalaisesta Pugh Rogefeldtistä on vuosien kuluessa [--]
2	US	25.4.1979	Ruotsin "valtionkuoppa" täytetään
Stenberger, Märten		Sten brons järn. 1969 (KN 344).	
1	Aktuellt	17/77	De här människorna lever i stenåldern
2	US	5.2.1970	Kivikautinen asuinpaikka päivänvaloon
3	ei tietoja		Pronssikauden välineitä
4	TS	7.2.1974	[--] viikateverstas Leverkusenin lähellä
5	TS	20.6.1976	16 ihmistä kokeilee rautakauden elämää
Tallgren, A. M.		Aurajoen suun esihistorialliset muistot. 1915 (KN 399).	
1		9.11.1975	Ostokuitti
Tallgren, A. M.		Muinaistutkimuksen työmaalta. 1918 (KN 394).	
1	TS	6.7.1961	Valikoima paikallishistoriallista kirjallisuutta ilmestynyt
2	Nuori Suomi	1918	Egyptiläisiä ja Kyproon pronssieja kansallismuseossa
3	ei tietoja		Norjasta löydetty viikinkilaiva
4	UA	6.6.1955	Laitilan kotiseutupäivän ohjelma
5	TS	7.6.1955	Luuranko saksilaissoturien varusteissa
6	ei tietoja		Muinaisajan kivikirves
7	Maailma	1919	Muinaismuistojen kaivauksista
8	Maailma	1920	5,000-vuotisen verkon jäännökset
Tallgren, A. M.		Museomiehen työpöydältä. 1924 (KN 397).	
1	ei tietoja		Maanviljelijä muinaistutkijana
2	TS	4.9.1963	Historiantutkijat ja arkeologit

3	Kuluttaja	33-34/1960	Merkillisiä museoesineitä
4	TS	16.8.1962	Metsämaisemia museona
5	UA	21.4.1945	Professori A. M. Tallgrenin viimeinen matka
Tallgren, A. M. Suomen esihistorialliset ja ajaltaan epämääräiset kiinteät muinaisjäännökset. 1918 (KN 408)			
1	ei tietoja		Arkeologisia löytöjä Unkarissa
Tallgren, A. M. Tietojemme rajoilta historiassa. 1920 (KN 1820).			
1	TT	10.1.1969	Kun Sorvolan renki kirosi
2	UA	31.12.1962	Aarnivalkea paljasti peltoon kätketyn aarteen
Tallgren, A. M. et. al. Varsinais-Suomen historia I: Esihistoria. 1931 (KN 2560: 1-10; KN 4058: 11-18)			
1	US	27.2.1969	Varsinais-Suomikin luonnonsuojeluverkkoon
2	ei tietoja	25.3.1929	Varsinais-Suomen historian tutkiminen
3	US	26.1.1972	Historia kivikauden ja viikinkien Turusta
4	Lännetär II	1914	Kartta Varsinais-Suomen kiinteistä muinaisjäännöksistä
5	TS	31.3.1962	Varsinais-Suomen historia edistymässä hyvää vauhtia
6	US	26.2.1969	Kilpailu valokuvaajille Varsinais-Suomen aiheista
7	TS	28.3.1969	Varsinais-Suomi sai oman luonnonsuojeluyhdistyksen
8	TS	28.3.1969	Nyt mennään Poikettavaan
9	TS	15.1.1972	Puolueet haluavat politisoida Varsinais-Suomen maakuntaliiton
10	TS	26.3.1972	Avoimen yliopiston ongelmat esillä VSO:n vuosijuhlissa
11	UA	8.11.1957	Kivikirves löytyi lanttuja nostettaessa
12	US	19.4.1957	Vanhoja talttoja päivänvaloon
13	US	7.10.1958	Suomen vanhimman asutuksen alkuperä
14	ei tietoja	ei tietoja	David Teniersin kuparipiirros
15	US	19.4.?	Valokuva lehtileikkeestä: Merkillinen kivi
16	UA	13.2.1960	Onko Maassa käynyt vieraita avaruudesta?
17	TS (?)	12.11.1959	Kuva Keilatalon katon TV-antennista
18	US	29.1.1960	Uutuuksia (Ollin pakina)
Tischner, Herbert Völkerkunde. 1963 (KN 341).			
1	US	27.5.1975	Simbakapina apinaleirissä
Kivikausi. 40 000 vuotta kalliotaidetta. 1960 (KN 770).			
1	ei tietoja		Hän on 12 000 vuotta aikaansa edellä
2	US	9.4.1963	Lascauxin luola suljetaan toistaiseksi
3	US	19.5.1963	Lascauxin luola auki matkailijoille kesän iakana
4	TS	21.4.1964	"Vihreä sairaus" voitetaan
5	TS	23.9.1963	Suurisarvinen härkä 12 000 vuoden takaa
Liedon historia. 1981 (KN 970).			
1	UA	11.8.1962	Liedon mäkilinna
2	UA	1930	Liedon Merolanmaan kalmiston tutkimuksia jatketaan Muitakin leikkeitä, eivät liity esihistoriaan/arkeologiaan
Liedon historia I. 1988 (KN 1844).			

1	TS	22.4.1990	Saariston kaivaukset muuttavat historiakuva
2	TS	16.6.1988	Vauhtia Härkätien markkinointiin
3	US	15.6.1988	Kielellisesti köyhät kolikot tyydyttävät
4	TS	10.6.1988	Lieto sai uuden historian

Otavan suuri maailmanhistoria 1 - esihistoria. 1982 (KN 896).

1	US	18.2.1984	Brittiläisittäin
2	ei tietoja		Pulteri
3	TS	3.4.1970	[--] turkkilaista kalligrafiaa
4	TS	3.12.1983	Taas löytyi uusi esi-isä

Suomen historia I. 1984 (KN 863).

1	TS	20.1.1985	Napaturu alku-Turun kumarrettavia
2	US	28.4.1985	Uusin geenitutkimus enteilee mullistavaa
3	US	13.10.1986	Kymmentuhatta vuotta
4	TS	6.12.1985	Vakaa kurssi
5	ei tietoja		Kivikauden esineitä Suomesta
6	ei tietoja		Suomi - historia
7	ei tietoja		Suomalais-ugrilainen muinaistutkimus
8	US	15.11.1984	Museoviraston voimavarat eivät riitä
9	TS	27.11.1984	Vanhaa kulttuuria uusille asukkaille

The Dawn of Art. 1974 (KN 213).

1	US	19.11.1976	Pähkinälinnan löydöt arkeologien tutkittavina
2	TS	5.7.1981	Kivityökaluja puolen miljoonan vuoden takaa

LIITE 4: Kirjakokoelmasta poimittuja teoksia.

Kirjat käsittelevät arkeologiaa, esihistoriaa, kulttuurihistoriaa ja antropologiaa.

Tekijä	Teos	Vuosi	Nro
(AAL) Aaltonen, E.	Vanhan Forssan elämää I-II	1932	650
(AIL) Ailio, Julius	Fragen der russischen steinzeit	1922	1896
(ALA) Alanen; Kepsu	Kuninkaan kartasto Suomesta 1776-1805	1989	2453
(ALB) Albaum; Brentjes	Wächter des Goldes	1972	240
(ALI) Ali-Melkkilä, Raakel	Melkkilän historia	1972	2003
(ANG) Angus, Ian	Paper Monay	1974	1000
(ANI) Houghton, B. A.	Animals in archeology	1972	847
(ANS) Ansas, J. F.	Historiallisia tietoja Marttilasta	1941	546
(ANT)	Antiikin kulttuurihistoria	1981	246
(APP) Appelgren-Kivalo, Hj.	Suomalaisia pukuja myöhemmältä rautakaudelta	1907	2887
(ARA) Arajärvi, Kirsti	Vesilahden historia	1950	654
(ARK) Purhonen; Söyrinki (toim.)	Arkeologin kenttätöyt	1973	499
(ARK) Rud, Mogens (toim.)	Arkaeologisk håndbog	1979	3136
(AUT) Autio, Eero	Karjalan kalliopiirrookset	1981	2206
(BAC) Bacon, Edward	Den nya arkeologin	1964	250
(BAC) Collins et al.	Background to Archaeology	1973	308
(BAN) Bang, Gustav	Euroopan sivistyshistoria. Ensimmäinen osa.	1926	937
(BAN) Bang, Gustav	Europeisk kulturhistoria i korta drag. Förra delen	1898	958
(BAN) Bang, Gustav	Europeisk kulturhistoria i korta drag. Senare delen.	1898	959
(BAR) Barocas, Llaudid	Monumente grosser Kulturen: Ägypten	1974	744
(BAU) Baumann, Hans	Perun kultaa ja jumalia	1966	496
(BAU) La Baume, Peter	Keltische Münzen ein Brevier	1960	1364
(BAZ) Bazin, Germain	The History of World Sculpture	1968	3708
(BEC) Becker, C. J.	Die Mittel-neolithischen Kulturen in Südsandinavien	1971	848
(BER) Berg; Svensson	Svensk Bondekultur	1969	11
(BIL) Bille-De Mot, Éléonore	La Grèce Antique	1958	138
(BIR) Birket-Smith, Kaj	Anthropological Observations on the Central Eskimos	1940	1892
(BIR) Birket-Smith, Kaj	Kulttuurin tiet 1	1972	730
(BIR) Birket-Smith, Kaj	Kulttuurin tiet 2	1972	731
(BIR) Birket-Smith, Kaj	Kulttuurin tiet 3	1972	732
(BIR) Birt, Theodor	Antiikin elämää	1927	281
(BIT) Bittel, Kurt	Die Hethiter	1976	3285
(BJÖ) Björkenheim, Magnus	Antinous	1958	267
(BON) Bonnard, André	Grekisk livsform, Från Antigone till Sokrates	1963	3823
(BON) Bonnard, André	Grekisk livsform, Från Iliaden till Parthenon	1962	3822
(BOR) Borg, Erkki	Rahan väärä	1980	986
(BOR) Borg, Erkki	Suomi - Finland 1975 No 4 Rahat 1864- Setelit 1811-	1975	1130
(BOS) Bostrom, H., J.	Suomen muistorahat 2, tapahtuma- ja juhlamitalit	1936	3919
(BOS) Boström, H., J.	Suomen muistorahat 1, henkilömitallit ja -plaketit	1932	4283
(BOS) Boström, H.J.	Suomen muistorahat I	1932	806
(BOS) Boström, H.J.	Suomen muistorahat II	1936	807
(BOW) Bowra, C.M.	Classical Greece	1965	203
(BRA) Brandon, William	Book of Indians	1961	137
(BRE) Bregila, Laura	Roman Imperial Coins	1968	1002
(BRE) Brentjes, Burchard	Drei Jahrtausende Armenien	1984	1994
(BRO) Broholm, H. C.	Danske oldsager 4. Yngre Bronzealder	1953	2643
(BRO) Brondsted, Johannes	Nordische vorzeit 1	1960	1986
(BRO) Brondsted, Johannes	Nordische vorzeit 2	1962	1987
(BRO) Brondsted, Johannes	Nordische vorzeit 3	1963	1988
(BRO) Brondsted, Johannes	Vikingarna: hemma och i härnad	1962	342

(BUS) Buschan, George	Die Sitten der Völker 1	1914	195
(BUS) Buschan, George	Die Sitten der Völker 2	1915	196
(BUS) Bushnell, G. H. S.	Peru	1958	497
(CAE) Caesar, Gaius Julius	Gallian sota	1949	3747
(CAR) Carter; Mace	Tut-ench-amun. Ein ägyptisches königsgrab	1924	1882
(CAS) Casson, Stanley	Archaeology	1930	340
(CED) Cederlund; Lövstrand	Arkeologi under vatten	1969	2553
(CER) Ceram, C. W.	Enge Schlucht und Schwarzer Berg	1955	427
(CER) Ceram, C. W.	Götter, Gräber und Gelehrte im Bild	1957	1585
(CER) Ceram, C. W.	Muinaisaarteita etsimässä. Arkeologian romaani	1951	367
(CER) Ceram, C., W.	Ensimmäinen amerikkalainen	1973	3809
(CHI) Childe, V. Gordon	Människan skapar sig själv	1954	346
(CLA) Clark, Grahame	The Earlier Stone Age Settlement of Scandinavia	1975	422
(CLA) Clark, Grahame	World prehistory in new perspective	1977	2188
(CLE) Cleve, Nils	Skelettgravfälten på Kjulholm i Kjulo II	1978	1860
(CLE) von Cles-Reden, Sibylle	Folket som försvann. Etruskernas liv och värld	1958	241
(COA) Coarelli, Filippo	Monuments of Civilization: Rome	1972	739
(COL) Coles; Harding	The Bronze Age in Europe	1979	2755
(COL) Coles, John	Archaeology by Experiment	1973	309
(CON) Consten, Eleanor	Das Alte China	1958	226
(COW) Cowell, F. R.	Everyday Life in Ancient Rome	1961	266
(CRA) Craig, D. W.	Coins of the World 1750-1850	1976	984
(CRA) Crawford, Michael H.	Roman Republican Coinage I	1974	1003
(CRA) Crawford, Michael H.	Roman Republican Coinage II	1974	1013
(D'AG) D'agostino, Bruno	Monuments of Civilization: Greece	1974	738
(DAH) Dahlberg, Erik	Svecia Antiqua Et Hodierna, Sverige i Forntid ock Nutid	1924	3550
(DAH) Dahlström, Svante	Ryssugnarna och den ryska skärgårdsflottan	1937	3073
(DAH) Dahlström, Svante	Ur Runsalas hävder	1942	2511
(DAH) Dahlström, Svante	Åbo brand 1827	1929	1154
(DAV) Davidson, Basil	Svart forntid	1962	320
(DEB) Debenham, Frank	Världens erövring	1962	136
(DOW) Dowle; Finn	Coins for Pleasure and Investment	1969	996
(DRE) Dreijer, Matts	Glimtar ur Ålands historia	1967	382
(DUR) Durant, Will	Kreikan kulttuuri	1951	258
(DUV) Duval, Paul - Marie	Die Kelten	1978	3286
(EDG) Edgren, Torsten	Jäkrlä-gruppen	1966	2483
(EDW) Edwardes, Michael	Asien im europäischen zeitalter 1498-1955	1962	1823
(EDW) Edwards, I. E. S.	AEgyptens Pyramider	1961	769
(EHR) Ehrén; Klindt-Jensen	Vikingarnas värld	1967	167
(ELL) Ellis Dacidson, H.R.	The Viking road to Byzantium	1976	766
(EPI)	The Epic of Man	1962	3655
(ERI) Ericsson, Christoffer H.	Grekernas Gyllene Väster	1962	260
(ETE) Meinander, C. F.	Etelä-Pohjanmaan historia I - II	1950	706
(EUR)	Euroopan tarina sanoin ja kuvin	1960	3656
(EYD) Eydoux, Henri-Paul	In Search of Lost Worlds	1971	244
(FER) Ferrero, Guglielmo	Antiikin sivistyselämän häviö	1930	262
(FIN)	Finskt Museum 31	1924	3064
(FIN)	Finskt Museum 50	1944	3079
(FIN) Finnberg, Jul.	Naantalia viisi vuosisataa 1443-1943	1943	393
(FIN) Kaila, Erkki et al. (toim.)	Finland under korsfanan	1942	3653
(FLA) Flaceière, Robert	Sellaista oli Elämä Antiikin Kreikassa	1980	3337
(FOR)	Forntida imperier	1971	868
(FOR) Forss, Henning	Från forngrekisk till Svensk idrott 1900	1937	2510
(FOR) Forsström, O.A.	Kivikausi	1888	339
(FUR) Furumark, Arne	Redan de gamla grekerna	1961	305
(GAR) Gardber; Kivikoski	Turun kaupungin historia kivikaudesta vuoteen 1366	1971	717

(GAR) Garnett, Henry	Elävä muinaisuus	1966	245
(GLO) Glob, P.V.	Suon kansaa	1968	430
(GLÜ) Glück, Harry	Ärtalsförteckning svenska mynt Värderingspriser 1973	1972	1159
(GLÜ) Glück, Harry	Ärtalsförteckning över svenska mynt	1968	1162
(GRA) Grant, Michael	Roman History from Coins	1958	1161
(GRE) Grant, Michael (toim.)	Grekland och Rom	1965	734
(GRI) Grimberg, Carl	Kansojen historia 5. Roomalaiset	1965	900
(GRI) Grimberg, Carl	Kansojen historia 1. Vanha aika 1	1929	2791
(GRI) Grimberg, Carl	Kansojen historia 2. Vanha aika 2	1929	2792
(GRI) Grimberg, Carl	Kansojen historia 3. Vanha aika 3	1929	2793
(GRU) Grube	Kertomuksia Ihmiskunnan historiasta	1879	4797
(GUI) Guidoni; Magni	Monumente Grosser Kulturen: Inka	1974	741
(GUI) Guidoni; Magni	Monuments of Civilization: the Andes	1977	3616
(GYL) Gyllenberg, Rafael	Sinuhe och Abraham	1948	439
(HAC) Hackman, Alfred	Die ältere Eisenzeit in Finnland	1905	548
(HAC) Hackman, Alfred	Die ältere Eisenzeit in Finnland. Atlas.	1906	549
(HAD) Hadas, Moses	Imperial Rome	1965	202
(HAG) Hagen, A	Otavan suuri maailmanhistoria 1. Esihistoria	1982	896
(HAG) Hagen, Anders	Norges Oldtid	1967	3485
(HAH) Hahn; Kulcsár; Szabó	Világtörténet Képekben	1972	544
(HAL) Hallberg, Mauritz	Några anteckningar om Åbo mynten	1919	1008
(HAR) Harvey, A.	Ihmisen esi-isät	1975	901
(HAU) Hausen, Reinh.	Nådendals kyrka och klosterruiner	1922	2667
(HAV) Havu, I.	Tuhat vuotta Suomen historiaa	1952	925
(HEA) Heaton, E. A.	Dagligt liv på Gamla Testamentets tid	1958	3861
(HEI) Heikel, Ivar A.	Från Antikens Värld	1920	257
(HEI) Heininen, Jouko	Piirteitä Punkalaitumen menneiltä ajoilta	1927	968
(HEN) Henrikson, Alf	Antiikin tarinoita	1963	621
(HEN) Henrikson, Alf	Antiikin tarinoita 1. Itämaat Hellas Hellenismi	1963	620
(HER) Herkepaeus, Christopher	Historiallinen ja taloudellinen kuvaus Hauhon pitäjältä	1950	1822
(HER) Herm, Gerhard	Foinikialaiset; Antiikin purppurakansa	1974	673
(HER) Hermann, Paul	Suuntana tuntematon	1956	1297
(HIL) Hildebrand, Hans H.	Från äldre tider	1882	420
(HIL) Hildebrand, Hans H.	Fynden i Troas och Homeros' Troja	1878	412
(HIL) Hildén, Kaarlo	Maapallon esihistorialliset ja nykyiset ihmisrodut	1933	3486
(HIL) Hildén, Kaarlo	Maapallon esihistorialliset ja nykyiset ihmisrodut	1933	1289
(HIN) Hindley, Geoffrey	The Medieval Establishment 1200-1500	1970	3813
(HJE) Hjelt, Arthur	Babylonian ja Assyrian Historiasta	1905	337
(HOE) Hoebel, E. Adamson	Primitiivinen kulttuuri	1961	368
(HOL) Hole; Heizer	Prehistoric archeology	1977	772
(HUO) Huovinen; Turjas	Turun tuomiokirkko	1975	2217
(HUS) Husa, Vaclav	Geschichte der Tschechoslowakei	1963	542
(HUU) Huurre, Matti	9000 vuotta Suomen esihistoriaa	1983	2606
(HÄL) af Hällström, Olof	Karis socken från forntiden till våra dagar I. Forntiden	1948	372
(HÄM) Kivikoski et al.	Hämeen historia 1. Esihistoria ja keskiaika	1955	709
(IHM)	Ihmiskunnan historia	1974	173
(ILJ) Iljin; Segal	Kuinka ihmisestä on tullut jättiläinen	1983	3384
(INN) Innes, Hammond	Conquistadorit - espanjalaiset valloittajat	1973	135
(IVA) Ivanoff, Pierre	Monuments of Civilization. Maya	1975	737
(JAA) Jaakkola, Jalmari	Suomen varhaishistoria	1935	700
(JAA) Jaakkola, Jalmari	Suomen varhaiskeskiaika: Kristillisen Suomen synty	1938	701
(JAM) James, E. O.	Gravarna berättar. En bok om förhistoriska religioner	1963	343
(JAN) Jankuhn, Herbert	Haithabu. Ein Handelsplatz der Wikingerzeit	1976	134
(JEF) Jeffery, L. H.	Archaic Greece	1976	773
(JEL) Jelinek, Jan	Den stora boken om människans forntid	1973	763
(JES) Jessup, Ronald	Menneisyyden arvoitus		3271

(JIR) Jirku, Anton	Die Welt der Bibel. Fünf Jahrtausende in Palästina-Syrien	1957	232
(JOH) Autere et al.	Johannes	1959	657
(JUS) Juslenius, Taneli	Vanha ja uusi Turku	1929	3416
(JUT) Jutikkala, Eino	Suomen talonpojan historia	1942	3941
(JUV) Juva, E.; Juva, M.	Suomen kansan historia 1. Esihistoria ja keskiaika	1964	677
(JUV) Juvelius, Einar W.	Sysmän pitäjän historia I-II	1927	648
(JUV) Juvelius, Einar, W.	Suomen Kansan Aikakirjat 1. osa. Esihistoria ja keskiaika	1929	3668
(JÄN) Jäntere, Kaarlo	Naantalin historia I	1959	703
(KAL) Kallio, V. J.	Halikon historia	1930	656
(KAY) Kayser, Hans	Arkeologi. En historisk översikt.	1970	310
(KEN) Kenyon, Kathleen	Archaeology in the Holy Land	1960	414
(KIV)	Kivikausi. 40 000 vuotta kalliotaidetta	1960	770
(KIV) Kivikoski, Ella	Die Eisenzeit im Aurafussgebiet	1939	253
(KIV) Kivikoski, Ella	Finland	1967	500
(KIV) Kivikoski, Ella	Suomen esihistoria	1961	811
(KIV) Kivikoski, Ella	Suomen kiinteät muinaisjäännökset	1966	359
(KIV) Kivikoski, Ella	Suomen rautakauden kuvasto 1	1947	175
(KIV) Kivikoski, Ella	Suomen rautakauden kuvasto 2	1951	176
(KIV) Kivikoski, Ella et al.	Raision historia 1	1960	969
(KNA) Knaapinen, M. A.	Piikkiön pitäjä	1935	2767
(KRA) Kramer, Samuel	Så levde Sumererna	1958	498
(KRO) Kroha, Tyll	Lexikon der Numismatik	1977	999
(KRO) Kroha, Tyll	Münzen Sammeln	1974	1004
(KRO) Kroll, John	Athenian Bronze Allotment Plates	1972	3793
(KUL)	Kulturens Gryning	1961	733
(KUL) Kerkkonen, G. (toim.)	Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid	1956	975
(KUU) Kuussaari, Eero	Suomen suvun tiet	1935	858
(KUV) Hirn, Maritta (toim.)	Kuvia katoavasta Suomesta	1970	254
(KÄH) Kähler, Heinz	Rom und seine Welt	1958	259
(KÄH) Kähönen, Ester	Vanha Äyräpää I	1959	655
(KÄK) Käkikoski, Hilda	Pakanuuden aika	1908	755
(LAG) Lagerqvist; Odelberg	Kungen gräver: En bok om arkeologer och arkeologi	1972	435
(LAG) Lagerqvist, Lars O.	Svenska mynt Under vikingatid och medeltid	1970	988
(LAI) Kivikoski; Koivisto	Laitilan historia I	1969	661
(LAI) Laitakari, Aarne	Die Schafthlochäxte der Steinzeit	1930	1854
(LAP) Lehtinen; Luho	Lapuan historia I	1963	647
(PRE)	Prehistoric & Ancient Art	1967	857
(LEH) Lehmann, Karl & Ph W.	Samothracian Reflections	1973	3819
(LHO) Lhote, Henri	Saharan kalliopiirroukset	1959	774
(LIE)	Liedon historia	1931	970
(LIE)	Liedon historia I	1988	1844
(LIN) Lindberg, G. F.	Norske oldsager	1880	2642
(LIN) Linecar, Howard	Beginner's guide to coin collecting	1971	995
(LIN) Linecar, Howard	Coins and coin collecting	1971	2752
(LIN) Linkomies, Edwin	Antiikin kulttuuri tutkimuksen kohteena	1947	2873
(LIN) Linkomies, Edwin	Keisari Augustus ja Rooman perintö	1946	2871
(LIN) Linkomies, Edwin	Muinaisuuden näköaloja	1953	272
(LOM) Lommel, Andreas	Esihistoriallinen ja primitiivinen taide	1967	889
(LUH) Luho, Ville	Askola-kulttuuri	1957	251
(LUH) Luho, Ville	Suomen kivikauden pääpiirteet	1948	5
(LUO) Luoto Jukka	Liedon Vanhalinnan mäkilinna	1984	846
(MAA)	Maailmanhistoria 1	1914	971
(MAI) Maiuri, Amedeo	Pompeji	1940	239
(MAL) Malmer, Mats P.	Stridsyxekulturen i Sverige och Norge	1975	436
(MAS) Massa, Aldo	The World of Pompeii	1972	3818
(MAT) Mathiassen, Th.	Archaeological Collections from the Western Eskimos	1930	1891

(MAT) Mathiassen, Th.	Archaeology of the Central Eskimos I	1927	1890
(MAT) Mathiassen, Th.	Archaeology of the Central Eskimos II	1927	1889
(MAT) Matiskainen, Heikki	Studies - - of the Finnish Mesolithic, 10 000 - 6000 b.p.	1989	4634
(MAT) Matz, Friedrich	Kreta, Mykene, troja		229
(MED)	Medaljen genom tiderna	1942	994
(MEI) Meinander, C. F.	Die Bronzezeit in Finnland	1954	252
(MER) Mercer, Charles	Alexander den Store	1963	437
(MOB) Moberg, Carl-Axel	På tal om forn tid	1963	307
(MOD) Mode, Heinz	Das Frühe Indien	1959	223
(MOR) Moreau, Jacques	Die Welt der Kelten	1958	224
(MOS) Moscati, Sabatino	Gamla semitiska kulturer	1958	415
(MUI) Jäämaa; Waltari	Muinaisajan ihmeet 1	1934	193
(MUI) Jäämaa; Waltari	Muinaisajan ihmeet 2	1935	194
(MÜL) Müller, Sophus	Grundzüge einer Prähistorischen Archäologie	1905	419
(NIE) Nieminen, Pertti	Kivikausi. Runoja	1956	1
(OLS) Olsen, Olaf	Fem vikingeskibe fra Roskilde Fjord	1969	1992
(ORT) Ortleb A. & G.	Vademecum für Münzsammler		2700
(OSM) Osmonsalo, E. K.	Vanhaa Heinolaa ja entisiä heinolaisia	1929	391
(OST) von der Osten, H. H.	Die Welt der Perser	1956	228
(OXE) Oxenstierna, Eric	Järnålder guldålder	1957	234
(OXE) Oxenstierna, Eric	Die Nordgermanen	1957	233
(PAA) Paalasmaa, Väinö	Piirteitä Ruskon pitäjän menneisyydestä	1932	2766
(PAA) Paasilinna, Arto	Kymmentuhatta vuotta	1986	3273
(PAL) Palmberg, H.	Langinkoski: smådrag ur Langinkoskinejdens historia	1937	389
(PAO) de Paor, Liam	Archaeology: an illustrated introduction	1967	345
(PAR) Lehto, Ture	Pargasbygdens historiska öden intill 1865	1959	702
(PEI) Peissel, Michel	Quintana Roo: på upptäcktsfärd i Mayafolkets rike	1964	495
(PER) Persson, A. W.	Kungagraven i Dendrá	1928	371
(PIG) Piggott, Stuart	Ancient Europe	1965	3821
(PIG) Piggott, Stuart	Prehistoric India	1952	317
(POR) Porteous Jhon	Coins in history	1969	2750
(PRI) Prideaux, Tom	Der Cro-Magnon Mensch	1979	1835
(PÄL) Pälsi, Sakari	Kulttuurikuvia kivikaudelta	1916	3318
(PÄL) Pälsi, Sakari	Riukjärven ja Piiskunsalmen kivikautiset - -	1920	1856
(QUE) Quennell, M. & C. H. B.	Everyday Life in Prehistoric Times	1959	264
(QUE) Quennell, M. & C. H. B.	Everyday Things in Ancient Greece	1960	280
(QUM) Haapa, Esko (toim.)	Qumran. Kuolleen meren löydöt 1950-luvun tutkimuksissa.	1960	2699
(RAC) Racz, Istvan	Kivikirves ja hopearisti	1961	853
(RÁC) Rácz, István	Turun linna Åbo Slott	1971	2216
(RIC) Rice, Tamara Talbot	Skyterna	1958	494
(RIE) Riemschneider, M.	Die Welt der Hethiter	1954	227
(RIN) Ringbom, Lars-Ivar	Graltempel und paradies	1951	1552
(ROM) Grimal, Pierre (toim.)	Rome of the Caesars	1960	1997
(ROO)	Rooma ja sen suuruuden aika	1967	735
(ROS) Rosenfeld; Ucko	Grottkonst	1967	363
(RUD) Rudwick, Martin J.S	The meaning of fossils	1985	2733
(RYD) Rydberg, Viktor	Rooman keisareita marmorihahmossa	1909	780
(SAL) Salmo, Helmer	Satakunnan historia 2. Rautakausi.	1952	707
(SAL) Salonen, Armas	Allahin kansat	1950	416
(SAL) Salonen, Armas	Itämaisia hallitsijoita ja kansanjohtajia	1956	303
(SAL) Salonen, Armas	Kaksoisvirran maa	1945	417
(SAL) Salonen, Armas	Pyhä maa ja Assur. Mooseksen jälkeen	1964	304
(SAM)	Samhällsliv i antikens Rom	1965	1377
(SAM) Samivel; Audrain	Egyptens skatter	1968	242
(SAN) Santavuori, Martti	Merikarvian historia 1900-luvun alkuun	1961	665
(SCE) Scerrato, Umberto	Monuments of Civilization. Islam	1976	740

(SCH) Schalin, Zachris	Kun kivet puhuvat	1901	3390
(SCH) Schlumberger, Hans	Goldmünzenkatalog	1967	2753
(SCH) Schmökel, Hartmut	Ur, Assur und Babylon	1955	230
(SCH) Schreiber, H & H	Kadonneita kaupunkeja	1956	366
(SEA) Sear, David R.	Roman Coins and Their Values	1970	987
(SEL) Selinheimo, O. K.	Rahatieteen opas	1948	2701
(SEL) Seltman, Charles	A Book of Greek Coins	1952	1158
(SEP) Seppä, Väinö	Säkkijärvi kautta aikojen	1952	653
(SOU) Soustelle, Jacques	Sellaista oli atsteekkien elämä - -	1968	315
(STE) Steinmann, G.	Die Eiszeit und der vorgeschichtliche Mensch	1910	336
(STE) Stenberger, Märten	Det forntida Sverige	1964	214
(STE) Stenberger, Märten	Sten brons järn	1969	344
(STE) Stenberger, Märten	Vallhagar 1	1955	165
(STE) Stenberger, Märten	Vallhagar 2	1955	166
(SUE) Suetonius	Rooman keisarien elämäkertoja	1960	759
(SUO)	SMYA 26	1912	1857
(SUO)	SMYA 35	1926	1855
(SUO)	SMYA 39	1935	3048
(SUO)	SMYA 40	1934	1863
(SUO)	SMYA 45	1945	2278
(SUO)	Suomen historia I	1984	863
(SUO)	Suomen historia radiossa 1. Esihistoria - -	1929	2890
(SUO)	Suomen kulttuurihistoria 1. Heimoyhteisk. - -	1933	682
(SUO)	Suomen museo 35-36, 38-56, 74, 77		
(SUU) Huurre, Matti et al.	Suur-Kalajoen historia I	1956	658
(SUU) Lähteenoja, Aina et al	Suur-Huittisten pitäjän historia	1949	660
(SVE) Svensson, Sigfrid	Introduktion till Folklivsforskningen	1966	407
(TAD) Taddei, Maurizio	Monumente grosser Kulturen: Indien	1974	742
(TAL)	Taler ecus. Crowns of the World.	1966	3139
(TAL) Tallgren A. M.	Aurajoen suun esihistorialliset muistot	1915	399
(TAL) Tallgren A. M.	Muinaistutkimuksen työmaalta	1918	394
(TAL) Tallgren A. M.	Museomiehen työpöydältä	1924	397
(TAL) Tallgren A. M.	Suomen esihistorialliset ja ajaltaan epämääräiset - -	1918	408
(TAL) Tallgren A. M.	Suomen muinaisuus	1931	689
(TAL) Tallgren A. M.	Tietojemme rajoilta historiassa	1920	1820
(TAL) Tallgren A. M.	Varsinais-Suomea pitkin ja poikki	1918	395
(TAL) Tallgren; Oja	Maarian pitäjän historia I	1944	662
(TEL) Tell, Barry	America B.C. Ancient settlers in the New World.	1978	1991
(TER)	Terijoki	1951	651
(THE)	The Dawn of Art	1974	213
(THE) Shinnie, P. L. (toim.)	The African Iron Age	1971	429
(THO) Thompson, J. Eric S.	Maya. En kulturs blomstring och fall.	1957	261
(TIS) Tischner, Herbert	Völkerkunde	1963	341
(TOR) Torbrügge, Walter	Europäische Vorzeit	1968	1995
(TRI) Trimborn, Herman	Das Alte Amerika	1959	225
(TRO)	Trons eldar historiens milstolpar 312 f.Kr. - 1204	1971	869
(TRU) Trump; Warwick	A Dictionary of Archaeology	1970	306
(TUR)	Turun Kurala, Kylämäki vai Kerrostaloalue	1976	3618
(TVÅ)	Två miljoner år. Berättelsen om människan	1975	1989
(WAH) Wahlöö, Claes	Keramik 1000-1600 i Svenska fynd	1976	61
(WAL) Wallin, Väinö	Kuvallinen Suomen historia 1. Suomen kansan esihistoria	1894	762
(VAR)	Varsinais-Suomen historia I. Esihistoria	1931	4058
(WAR) Warren, Peter	Minoan Stone vases	1969	3820
(WEG) Wegner, Max	Alttertumskunde	1951	428
(WEI) Weibull, Bengt W.	Att samla mynt	1969	1124
(WEI) Wein, Martin	Det gick till historien	1964	13

(WEN) Wennervirta, L.	Rooman katakombien maalaus	1922	269
(WHE) Wheeler, Mortimer	Rom utanför imperiet	1956	423
(WHI) White, Anne Terry	Kadonneita maailmoja	1947	491
(WHI) Whitting, P.D.	Byzantine Coins	1973	998
(WID) Widmer, Sigmund	Illustrierte Geschichte der Schweiz	1968	543
(VIK)	Viking. Tidsskrift for norron arkeologi	1960	1850
(VIK)	Vikingatidens ABC	1981	29
(WIL) Willey, Gordon R.	An Introduction to American Archeology: South America	1971	861
(WIL) Wilson, David M.	The Anglo-Saxons	1960	493
(WOL) Wolf, Walther	Die Welt der Ägypter	1954	231
(WOO) Woolley, Leonard	Det glömda riket	1955	425
(WOO) Woolley, Leonard	Forntiden i dagen	1963	370
(WOO) Woolley, Leonard	Fynd i jorden: en arkeolog berättar	1954	424
(WOO) Woolley, Leonard	Ur i Kaldéen	1956	426
(VÄR)	Världskulturen 1-2	1907	197
(VÄR)	Världskulturen 3-4	1906	198
(VÄR)	Världskulturen 6-7	1910	199
(YAD) Yadin, Yigael	Masada, Herod's Fortress and the Zealots' Last Stand	1978	3409
(YAN) Yanagi, Munemoto et al.	Monumente grosser Kulturen: Byzanz	1976	743
(ZIL) Zilliacus, Henrik	Nya vägar till antiken	1948	268

LIITE 5: Valokuvia Lauri Nautelan kokoelmasta.

LM/va/1397. C. F. Meinanderin johtamat kaivaukset Kukkarokoskella vuonna 1958.

LM/va/1252. Markku Torvisen johtamat kaivaukset Kukkarokoskella vuosina 1975–1976.

LM/va/1253. Jäkärän alueen ilmakuvassa on Lauri Nautelan piirtämä rasti ilmeisesti osoittamassa muinaisesineen löytöpaikkaa.

LM/va/1248. Valokuva vuoden 1972 Nautelan kartanon kaivausalueesta. Kuvan takana on kirjoitus: "Hirsisalvos, Nautelan sikatarha".

LM/va/1239. Valokuvan takana on kirjoitus: "Uhrikivi Lieto Mäkkylä Hulkkuna, valokuvasi 6.8.76 LN".

LM/va/1411. Lauri Nautela on asetellut löytöjä pöydälle. Oikealla näkyy esineihin kiinnitetyt laastarinpalat, joissa on tunnistenumero. (Kuvaa on rajattu.)

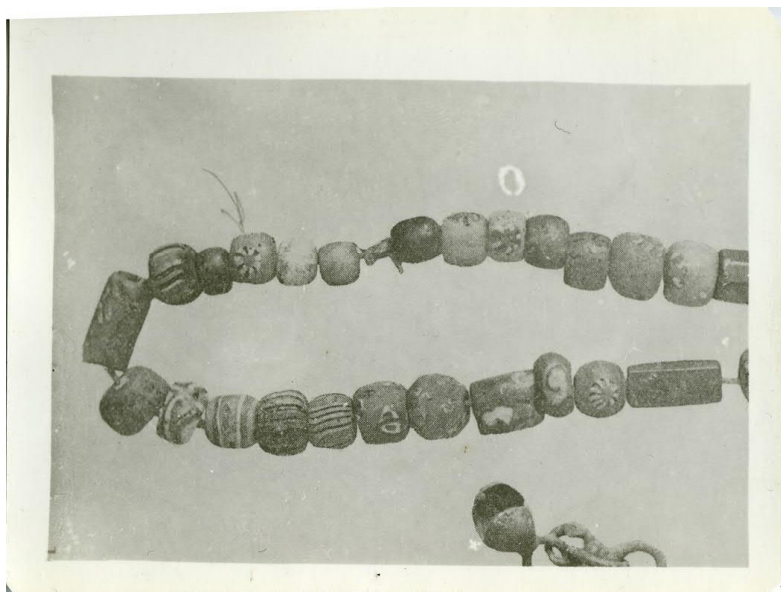

LM/va/1237. Maahan hiekalle aseteltu Maarian Sipilänhaasta löytynyt liuskerenkaan katkelma (KM 25862:5).

LM/va/4023

LM/va/4028

Ella Kivikosken *Suomen rautakauden kuvasto II*:sta kuvattuja löytöjä. Lauri Nautela on löytänyt vastaavia esineitä. Vasemmalla aurankynsi (Tafel 114:920), jonka yhteyteen kirjan sivulle Lauri Nautela on kirjoittanut: "Lieto 1955. Nautela viikinkiaikaa". Nautelan löytämä aurankynsi (KM 14320:2) on esillä Suomen maatalousmuseo Saran *Maatalouden aika* -näyttelyssä vuodesta 1916. Oikealla lasimassahelmikorun (Tafel 137: 1079) yhteen helmeen osoittama nuoli viittaa Lauri Nautelan merkintään: "Hulkkuna 1958". Samankaltainen helmi (KM 25896:46) oli esillä Lauri Nautelan museon näyttelyssä *6000 vuotta lasin historiaa* vuosina 2013–2017.

LM/va/3890. Kuva on otettu Nautelan kartanolta kohti pohjoista. Taustalla näkyy Pahkamäen koulu, jonka läheltä pellostä on Lauri Nautelan tekemiä kivikautisia asuinpaikkalöytöjä (KM 25901:1–8).